Bykil çer çyzinin proletarlarь, birigiŋder!

AVЬL kommunisi

№ 6 YJIN № 6

QK(в)P ORTALЬQ KOMIJTETININ PARTIJA BASPASЬ

Alma-Ata 1937

ʙykil çer çyzinin proletarlarь, ʙirigiꞑder!

AVЬL kommunisi

„АУЛЬНЫЙ КОММУНИСТ"

Партийно-массовый журнал

Орган ЦК КП(б) Казахстана

№ 6

QAZAQЬSTAN K(ʙ)P ORTALЬQ KOMIJTETINIꞐ PARTIJA KɵPCILIK ÇORNALЬ

Ajьna ʙir ret şьqadь. 6-şь şьqьvь

1937

Qazaqьstan Kommuvnistik (ʙolcevikter) Partijasьnьꞑ Ɵlkelik komijtetiniꞑ esepti ʙajandamasь ʙojьnca Qazaqьstan K(ʙ)P-sьnьꞑ ʙirinci sijeziniꞑ qavlьsь

(1937-ç. yjinniꞑ 12-kyngi məçiliste ʙir davьstan qaʙьl alьnqan)

Qazaqьstan Kommuvnistik (ʙolcevikter) Partijasьnьꞑ Ɵlkelik komijtetiniꞑ çumьsь tuvralь Mirzojan çoldastьꞑ esepti ʙajandamasьn tьꞑdap çana talqьqa salьp, Qazaqьstannьꞑ Kommuvnistik (ʙolcevikter) Partijasьnьꞑ ʙirinci Sijezi partijanьꞑ Ɵlkelik komijtetiniꞑ sajasij çolь durьs, çumьsьn qanaqattanarlьq dep ʙiledi.

I

Qazaqьstannьꞑ Kommuvnistik (ʙolcevikter) Partijasь, BK(ʙ)P Ortalьq komijtetiniꞑ ʙascьlьqь men, respuʙlijkanьꞑ çumьscьlarь men ʙarlьq eꞑbekcileriꞑ partijanьꞑ ulь çolьn iske asьruv çolьndaqь, sotsijalijzm qurьlьsь çolьndaqь, Lenindik-Stalindik ult sajasatьn iske asьruv çolьndaqь kyreske attandьrьp trotskijsterge, ʙuqarьncьldarqa, kontrrevolytsijacьl ultcьldarqa qarsь kyresip, ɵziniꞑ ʙirinci sijezine qacanqьdan ʙolsa da artьq nьqajqan, ijdeja çaqьnan ɵsken, Lenindik-Stalindik Ortalьq Komijtetiꞑ çana qalьqtardьꞑ kɵsemi ulь Stalinniꞑ teꞑiregine qurьctaj ʙerik ʙolьp toptalqan ujьm ʙolьp keldi.

Sovetke qarsь trotskijs, oꞑcьl, ultcьl eki çyzdilerdi—çapon-germanijanьꞑ ʙul cpijondarьn, dijʙersanttar men kisi ɵltirgicteriꞑ əckerelep, ɵziniꞑ qatarьnan alastaj otьrьp, Qazaqьstannьꞑ kompartijasь ɵziniꞑ çavьngerligin arttьrdь, ʙurьnqьdan da mьqtь toptaldь, BK(ʙ)P-nьꞑ Lenindik-Stalindik Ortalьq Komijtetetiniꞑ ʙulçьmajtьn ʙerik tiregine ajnaldь.

Qazaqьstanьꞑ Kommuvnistik (ʙolcevikter) Partijasь ulь orьs coʙijnijzmine çana kontrrevolytstjacьl qazaq ultcьldьqьna qarsь çana ʙularqa qaraj ava çajьlqan uvklondarqa qarsь kyreske partija ujьmьn ʙolcevikce çumьldьra otьrьp, ult məselesinde durьs ʙaqьt ustadь.

Qazaqьstan kejin qalqandьqtь, patrijarqaldьqtь, orta qasьrdьꞑ sarqьnьn çojьp, mylde ɵzgerdi.

Ɵndiris qulactap ɵsti, ʙir sьpьra çaꞑa zavьttar (Accь-saj, Cimkent qorqasьn zavьtь, Aqtɵʙe qьjmija komʙijnatь, Emʙa neptь, Semej et komʙijnatь, Ertьs zavьtь) salьnьp meꞑgerildi; Qaraqandь kɵmir keniniꞑ qurьlьsьn ɵrkendetyv çɵninde ɵte iri çumьs isteldi; Balqactьꞑ mьs qorьtatьn komʙijnatь çaqьn ajlardьꞑ icinde salьnьp ʙolьp, pajdalanuvqa ʙeriledi; altьn ɵndirisi ana qurlьm ɵsti; temir çoldardьꞑ çyk tasuvь eki ese arttь, Qaraqandь—Balqac, Rijdder—Ruvpsopka, Oral—Elek temir çoldarь, Len-

gir ʙetkesi salьndь. Nildi—Çezqazƣan, Qandaƣac—Gorijep arasьnda temir çol salьnьp çatьr; өndiristiŋ ʙir sьpьra çaŋa taravlarь (qant, sijrek kezdesetin metaldar, ʙorat, qьjmija өndirisi) tuvdь, çumьscьlardьŋ çana ịuçener-teqnijke qьzmetcilerinin, əsirese, olardьŋ qatarьnda qazaqtьŋ sanь kөʙejdi; өndiristiŋ ʙarlьq produksijasь, 1933-çьlƣa qaraƣanda eki eseden artьq өsti. Çaŋadan iri qalalar, çumьscь poselkalarь Qaraƣandь, Balqac, Accь saj çana ʙasqalar ornadь.

Qazaƣьstannьŋ avьl caruvacьlьƣь orasan alƣa bastь: kөcpendilik myldem çojьldь, ʙurьn kөcpendilikke ucьraƣan çyz mьŋdaƣan caruvalar qalqozdarƣa ornalastьrьldь, çappaj qalqozdastьruv isi ajaqtaldь, maldьŋ sanь eki ese kөʙejdi. Malsьzdьq negizinde çojьldь. Sotsijalistik avьl caruvacьlьƣьnьŋ ujьmdastьruvcь, ʙascь çaŋa kadrlarь өsip çetildi. Avьl caruvacьlьƣьnьŋ macijnalьq ʙazasь orasan zor dəreçede өsti. MTS-tardьŋ sanь 297 ge çetti, al, traktorlardьŋ sanь 23 mьŋnan astь, olardьŋ kyci çartь millijon attьŋ kycinen arttь. Osьlardьŋ ʙarlьƣьnьŋ arqasьnda maqtanьŋ, qant qьzьlcasьnьŋ, kyrictiŋ, temekiniŋ, aq eginiŋ tysimi, mal caruvacьlьƣьnьŋ өnimi arttь.

Qazaƣьstan artta qalƣan agrarlь elden indystrijalь-agrarlь respuʙlijkaƣa ajnaldь.

Qazaq qalqьnьŋ tyri ulttьq, mazmunь sotsijalistik mədenijeti soŋƣь yc çarьm çьldьŋ icinde ʙurьn ʙolьp kөrmegen dəreçede өrkendedi. Çalpьƣa ʙirdej mindetti tөrt çьldьq ʙastavьc oquv ʙarlьq çerlerde iske asьrьldь, orta mektep, teqnijkuvmdar men çoƣarь dəreçeli oquv orьndarь өsip nьƣajьp keledi. Qazaqtьŋ kөrkem өneri keŋ өris aldь, qazaqtьŋ teatr-muvzьka mədenijetiniŋ tamaca ylgilerin kөrsetken qazaq opera teatrь çasaldь; oʙlьs ortalьqtarьnьŋ ʙərinde teatr qurьldь, çyzdegen qalqoz teatrlarь ujьmdastьrьldь. Qazaq ədeʙijeti өsti, Qazaq qalqьnьŋ tʙorcestʙasьndaƣь asa ʙaj qazna-polkilor, qalьq ənderi taƣь ʙasqalardь pajdalanuv çumьsь ʙul kynge dejin ʙolmaƣan çoƣarƣь satьƣa kөterildi. Baspa isi ana ƣurlьm өrkendedi. Ult tilindegi çana ʙasqa tilderdegi gažetterdiŋ sanь өsti, tijraçь çartь millijon danadan astь.

Өtken vaqьttьŋ icinde Lanindik-Stalindik ult sajasatьn iske asьruv çolьnda çetken taʙьstar qazaqtьŋ soʙetti memlekettiginiŋ nьƣajuvьn qamtamasьz etti, QSSR-dьŋ çaŋa Konstijtutsija qaʙьldap, Qazaƣьstannьŋ aptonomijalь respuʙlijkadan odaqtas respuʙlijkaƣa ajnaluvь osьnьŋ өte ajqьn ʙelgisi ʙoldь.

II

Eger, Qazaƣьstannьŋ partija ujьmь respuʙlijkanьŋ qalьq caruvacьlьƣьnьŋ asa maŋьzdь taravlarьna (tysti metallurgijaƣa, Qaraƣandьƣa, temir çol-transportьna, Qatьnas Qalьq Komijssarijatьna, Çer Qalьq Komijsarijatьna, Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьna taƣь ʙasqalarƣa) kirip ketken çopon-german pacijzminiŋ əgentteri—trotskijsterdiŋ, oŋcьldardьŋ çana ultcьldardьŋ zьjankestik əreketin vaqьtьnda kөrmej qalmaƣanda, Qazaƣьstannьŋ өndirisin, avьl caruvacьlьƣьn çana mədenijetin өrkendetyvdegi taʙьstar ʙudan da artьq ʙolatьn edi.

Stalin çoldastьŋ Ortalьq Komijtettiŋ peʙral-mart Plenuvmьnda çasaƣan ʙajandamasь men qortьndь sөzi çana BK(ʙ)P Ortalьq Komijteti Plenuvmьnьŋ qavlьlarь acьp ʙergen partija ujьmdarьnьŋ çumьsьndaƣь kemcilikter Qazaƣьstannьŋ partija ujьmьnda da ʙolƣandьƣьn sijez atap ajtadь. Partija, soʙet, caruvacьlьq ujьmdarьnьŋ ʙascь qьzmetcileri SSSR-dьŋ kapijtalistik qorcavda otьrƣandьƣьn umьttь, osь kyngi trotskijzm çumьscьlar taʙьndaƣь sajasij aƣьm ʙoluvdan əlde qacan ketkendigin, kisi өltirgicter, cpijondar, dijʙersanttar ʙandьsьna, german pacijzminiŋ çana çopon soƣьs qumarlarьnьŋ agentine ajnalьp ketkendigin tysinʙedi. Kөp

ʙascь qьzmetciler caruvacьlьqtaƣь taʙьstardьꞑ qьzьƣьna tysip ketip, partija-sajasat çumьsьnan qol yzdi, marksijzm-leninijzm propagandasьn, ʙuqaraƣa sajasij tərʙije ʙeryv isin umьttь, sьn men ɵz ara sьnnьꞑ ɵrisin tarьltuv çolьna tysti. Çapon-german agentteri—trotskijster, zijnoʙijepcilder, ʙuqarьncьldar, rьjkopcьldar çana olardьꞑ odaqtasь qazaq ultcьldarь partija, soʙet çana caruvacьlьq ujьmdarь ʙascьlarьnьꞑ esuvastьq dertinen-sajasij ʙejqamdьƣьnan, kɵꞑilcektiginen, ʙolceʙiktik qьraƣьlьƣьnьꞑ çoqtьƣьnan ƣana kɵpke dejin əckerelenʙej qalьp keldi.

Qazaƣьstannьꞑ partija ujьmdarьnda partija icindegi demokratijanьꞑ negizderin, partijanьꞑ uvstaʙьn ʙuzuvcьlьq keꞑ ɵris aldь—partija orьndarьnьꞑ sajlanьp qojьlatьn tərtiʙi ʙuzьldь. Kooptatsija praktijkasь qoldanьldь, partija ujьmdarьnьꞑ ʙascьlarь partija ʙuqarasьnьꞑ aldьnda esep ʙermejtin ʙoldь.

Qazaƣьstannьꞑ Kommuvnistik (ʙolceʙikter) Partijasь, əsirese, onьꞑ çeke ujьmdarь, S. M. Kijrop çoldastь çavdьꞑ çavьzdьq pen ɵltiryvinen, reʙolytsijacьl qьraƣьlьqtь arttьruv qaçettigi tuvralь BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetiniꞑ əlde nece ret aldьn ala eskertyvinen çete saʙaq ala ʙilmedi; tijisti qortьndь cьƣara ʙilmedi, kontrreʙolytsijacьl trotskijstik sentirdiꞑ əckerelengen myceleri Mьrackoʙskij men Rejngɵldtьꞑ Qazaƣьstandaƣь zьjankestik ərekətiniꞑ paktьlarьnan qaçetti sajasij qortьndь cьƣara ʙilmedi.

BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetiniꞑ peʙral-marttaƣь Plenuvmь qavlьlarьnьꞑ negizinde, partija orьndarьnьꞑ davьstь çaʙьq (çasьrьn) tyrde ʙeryv çolь men, çyrgizilgen sajlavь partija ʙuqarasьnьꞑ ʙelsendiligi ʙurьn ʙolьp kɵrmegen dəreçede-kycejgen çaƣdajda, ʙolceʙiktik sьn çana ɵz ara sьn men partija icindegi demokratija keꞑ ɵris alƣan çaƣdajda ʙolьp ɵtti. Sajlav kommuvnisterdiꞑ ijdejalьq-sajasij dəreçesiniꞑ ɵskendigin, partijanьꞑ ʙascь qьzmetcileriniꞑ negizgi ujtqьsьnьꞑ turaqtьlьƣьn, partija ʙuqarasьnьꞑ olarƣa sajasij çaƣьnan senetindigin kɵrsetti.

Sonь men qatar, sajlav partijanьꞑ ʙascь qьzmetcileriniꞑ çana partija komijtetteriniꞑ çeke kommuvnisterden ʙastavьc partija ujьmdarьnan edəvir qol yzgendigin acьp ʙerdi.

Bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esep ʙeryv-sajlav çьjьlьstarьnda, avdandьq, qalalьq çana oʙьlьstьq konperensijalarda sɵjlegen sɵzderden tutas partija ujьmdarьnьꞑ çumьsьnda ʙolsьn çana onьꞑ çeke myceleriniꞑ çumьsьnda ʙolsьn, kɵp qateler men kemcilikter ʙarlьƣь kɵrindi, partija çumьsьn oꞑdav çɵninde, sondaj aq soʙet caruvacьlьq çana ʙasqa ujьmdardьꞑ çumьstarьn oꞑdav çɵninde ajqьn-ajqьn usьnьstar kirgizildi.

III

Partija orьndarьnьꞑ davьstь çaʙьq (çasьrьn) tyrde ʙeryv çolь men çyrgizilgen sajlavь partija-sajasat çumьsьn partijanьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ peʙral-marttaƣь Plenuvmьnьꞑ qavlьlarьna çana S t a l i n çoldastьꞑ nusqavlarьna lajьqtap qajta quruvdьꞑ tek ʙasь ƣana ekendigin Sijez atap kɵrsetedi.

Partijanьꞑ ər ʙir mycesin marksijzm-leninijzmniꞑ ɵtkir qurals men qaruvlandьruv, çav qalaj çasьrьnsa da, onь tanьj, əckerelej ʙiletin etip yjretyv, ər ʙir partija ujьmьn ʙolceʙijzmniꞑ qurьctaj ʙerik qamalьna ajnaldьruv—mine, partija ujьmdarьnьꞑ çumьsьn munan ʙьlaj qajta quruvdьꞑ mindetteri osьndaj.

Bul mindetterdi orьndav ycin, partija orьndarьnьꞑ apparattarь çana da solardьꞑ ʙascьlarь caruvacьlьq turmьstьꞑ usaq-tyjekterinen ʙosanьp partija-sajasat çumьsьnьꞑ naqtь məseleleri men kɵʙirek cuƣьldanatьn ʙoluvь kerek.

QK(ʙ)P Ortalьq Komijteti, oʙьlьstьq komijtetter, avdandьq komijtetter, qalalьq komijtetter, partijanьꞑ tɵmendegi orьndarь men partijanьꞑ ʙastavьc ujьmdarьna tьꞑƣьlьqtь tyrde ynemi kɵmektesip, nusqav ʙerip

otьruvƣa tijis, partija çumьsьnьꞑ təçirijʙesin qortьp, onь ʙasqa ujьmdarƣa avьstьrьp otьruvƣa tijis, partijanьꞑ asa maꞑьzdь qavlьlarьnьꞑ çana ɵz qavlьlarьnьꞑ orьndaluvьn tekserip otьruvƣa tijis, partijanьꞑ çeke ujьmdarьndaƣь partija-sajasat çumьsьnьꞑ çajь tuvralь QK(ʙ)P-nьꞑ Ortalьq Komijtetinin, oʙlьstьq komijtetterinin, avdandьq komijtetterinin ʙujrosьnda əlsin-əli ʙajandama tьꞑdap otьruvƣa tijis.

Sijez, QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetinin, oʙlьstьq komijtetter men qalalьq komijtetterdin aldьna qalalardьꞑ mədenijet-sajasij ortalьq retindegi maꞑьzьn arttьruv mindetin, partija-ujьmdastьruv çana kɵpcilik-sajasij çumьstь çolƣa qojuv turƣьsьnan qaraƣanda qalalьq partija ujьmdarьnьꞑ çetekci çana ylgili ujьm retindegi rɵlin arttьrьp otьruv mindetin qojadь.

Sijez, partija çumьsьn qajta quruvdьꞑ ɵte maꞑьzdь mindeti—ʙascьlardь partija ʙuqarasь men tьƣьz ʙajlanьs çasajtьn etyv, kommuvnisterdiꞑ aldьnda olar əlsin-əli esep ʙerip otьratьn etyv, partija orьndarьn, „tɵmennen de" çana „çoƣarьdan da" tekserip otьruv, adamdardь zerttep ʙilyv, partija turmьsьnda ʙarlьq kommuvnisterdiꞑ ьnta-çigerin kɵterip olardьꞑ ʙelsendiligin arttьruv, partijada çoqtardьꞑ ortasьnda olardьꞑ aʙangarttьq rɵlin kɵteryv dep ʙiledi.

Sijez, QK(ʙ)P-nьꞑ ʙarlьq partija ujьmdarьn çana olardьꞑ ʙascьlarьn, partija mycelerine, olardьꞑ tilegi men usьnьstarьna kɵꞑil ʙɵlmevciliktin, nem qurajdь, ʙujrokrattьq kɵz qarastьꞑ qandajь men ʙolsada Stalin çoldastьꞑ nusqavlarьna syjene otьrьp ʙatьl tyrde kyresyvdi mindettejdi. Sijez QK(ʙ)P oʙlьstьq komijtetterine, Ortalьq Komijtetine partija dokuvmentterin tekseryvdiꞑ çana avьstьruvdьꞑ kezinde partija qatarьnaꞑ cьƣarьlƣandardan tysken caƣьmdardьꞑ ʙarlьƣьn tajav vaqьttьꞑ icinde qarap ʙitiryvdi tapsьradь.

Qazaƣьstannьꞑ Kommuvnistik (ʙolceʙikter) Partjasьnьꞑ ʙarlьq partija ujьmdarь esep ʙeryv-sajlav çьjьlьstarь men konperensijalarda qaʙьldanƣan qavlьlardь eꞑ çaqьn arada iske asьruvƣa, ʙastuvьc ujьmdardьꞑ çьjьlьstarьnda, avdandьq çana oʙlьstьq konperensijalarda kommuvnisterdiꞑ ajtqan sɵzderinin ʙərin tekseryvge, ʙul çɵninde tijisti caralar qoldanuvƣa ajьrьqca kɵꞑil ʙɵlyvge tijis. Bul caralardь iske asьruv, sьn men ɵz ara sьnnьꞑ ʙudan ʙьlajda ɵrkendevine, partija icindegi demokratijanьꞑ ʙekyvine, kommuvnisterdiꞑ ʙelsendiliginin artuvьna seʙep ʙoladь.

Sijez, QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetin, oʙlьstьq komijtetterin, qalalьq komijtetterin, avdandьq komijtetterin ʙarlьq partija ujьmdarьn BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetinin dekaʙr (1935-çьlь) plenuvmьnьꞑ qavlьlarьn, Ortalьq Komijtettin BK(ʙ)P-ƣa çaꞑa myceler ala ʙastav tuvralь qavlьsьn ʙulçьtpaj qoldanьp, BK(ʙ)P-ƣa çaꞑa myceler aluv məselesi men çana asa maꞑьzdь rezerʙ dolьp otьrƣan tilektesterdiꞑ arasьnda çumьs istev men yzdiksiz cuƣьlʙanьp otьruvƣa mindettejdi.

IV

Partijanьꞑ ɵlkelik komijtetinin esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde partija, soʙet çana caruvacьlьq kadrlarьn, əsirese, qazaq kadrlarьn ʙavlьp ɵsirip, çoƣarьlatьp qojuv çɵninde orasan zor çumьs istegendigin Sijez atap ajtadь.

Sijez,—ʙolceʙijzmge çetilgen, icki çaƣdaj men qalьq aralьq çaƣdajdь erkin ajьra ʙiletin, partijanьꞑ qavlьlarьn ʙolceʙikce orьndaj alatьn, qalьqtьꞑ çavlarьn olar qalaj çasьrьnsa da, əckerelej ʙiletin, sajasij cьnьqqan partija kadrlarьn tərʙijelep, dajarlav,—partija komijtetterinin çana olardьꞑ sekretarlarьnьꞑ negizgi mindeti dep sanajdь.

Birinci ret sajlanƣan partorgьlardьꞑ, partkom sekretarlarь men mycelerinin çumьsьna çərdem ʙeryvge, olardan iske çan təni men ʙerilgen sajasij ʙilimdi, ьsьlƣan ʙascь partija qьzmetcilerin tərʙijelep ɵsiryvge

Sijez QK(в)P Ortalьq Komijtetiniꞑ, oвьlьstьq komijtetterdiꞑ, qalalьq komijtetterdiꞑ çana avdandьq komijtetterdiꞑ ajrьqca nazarьn avdaradь.

BK(в)P Ortalьq Komijtetiniꞑ partija qьzmetcilerin oqьtuv çana partija kadrlarьn qajta dajarlav çajьndaƣь qavlьlarьn orьndavdь kөzdep, Sijez QK(в)P Ortalьq Komijtetine çaꞑa oвьlьstьq komijtetterge partkomdardьꞑ sekretarlarь men partorgьlarƣa arnap oвьlьs ortalьƣьnda partija kuvrstarьn avdandьq komijtetterdiꞑ sekretalarь men olardьꞑ orьnвasarlarьna Alma-Atada Lenin kuvrstarьn mejlince tez çana çaqsь tyrde dajarlanьp, ujьmdastьruv ycin вarlьq caralardь qoldanuvdь tapsьradь; вul kuvrstarƣa dajarlьƣь mejlince mol, partija çolьnda taвandь oqьtuvcьlar çetistiryvdi tapsьradь. Partija kadrlarьn dajarlav çana qajta dajarlav çөnindegi вykil is вerik negizge syjelyvge tijis, QK(в)P Ortalьq Komijieti, oвьlьstьq komijtetter, qalalьq komijtetter, avdandьq komijtetter çana olardьꞑ sekretarlarь вul istiꞑ qamьn ajьqca eskerip otьratьn вoluvƣa tijis.

Sijez, QK(в)P Ortalьq Komijtetine, oвьlьstьq komijtetterge, qalalьq komijtetterge çaꞑa avdandьq komijtetterge partija qьzmetcileriniꞑ өsip kele çatqan ças kadrlarьn, əsirese, qazaq kadrlarьn tajьnвaj вatьl çoƣarlatuvdь, kadrdь iriktep aluv isinde вolceвiktikke çatpajtьn tamьr-tanьstьq, arteldestik prinsipten yzildi-kesildi tьjьluvdь, kej вir вascьlardьꞑ вul məselede вolƣan qatasьn çerine çete tyzetyvdi tapsьradь. Kadrlardь iriktep alƣanda S t a l i n çoldastьꞑ mьna nusqavьn вulçьtpaj qoldanuv qaçet: „Birinci, qьzmetkerlerdi sajasij sьjpatьna qaraj, jaƣnьj olarƣa sajasij çaƣьnan senyvge вolatьndьƣьna qaraj, ekinci, iskerlik sьjpatьna qaraj, jaƣnьj olardьꞑ вelgili вir konkretti çumьsqa çarajtьndьƣьna qaraj iriktep aluv kerek".

Mirzojan çolastьꞑ kadrdь iriktep aluv isinde вolceвiktik ereçeni вuzƣan qatajarь tuvralь S t a l i n çoldastьꞑ nusqavьn Sijez əвden durьs dep вiledi. Sijez S t a l i n çoldastьꞑ nusqavьn Mirzojan çoldastьꞑ durьs qaвьl alьp, вul məselede өziniꞑ istegen qatelerin вolceвikce tyzep kele çatqandьƣьn atap ajtadь.

V

Sijez partija ujьmdarьnda tərвije, propaganda çumьsьnьꞑ çolƣa qojьluvь qanaƣattanarlьq emes ekendigin çana da вuqaranьꞑ arasьndaƣь ygit çumьsьnьꞑ çolƣa qojьluvь qanaƣattanarlьq emes ekendigin atap kөrsetedi.

Partijanьꞑ вascь orьndarь, atap ajtqanda oвьlьstьq komijtetter, qalalьq komijtetter, avdandьq komitjetter, partkomdar çana olardьꞑ sekretarlarь ijdeologija çөnindegi çumьstьꞑ maꞑьzьn çete вaƣalamajdь, marksijzmleninijzm propagandasьn çana вuqara arasьndaƣь sajasij ygit çumьsьn вolceвikce çolƣa qojuv isine ynemi tьꞑƣьlьqtь tyrde kөꞑil qojьp otьrmajdь.

Partijanьꞑ вolceвijzmge çetilyv çajьndaƣь, kadrlarƣa sajasij tərвije вeryv çaꞑa sajasij вejqamdьqtь çojuv çajьndaƣь, asa maꞑьzdь uranь—вarlьq partija ujьmdarьnan çana eꞑ aldь men olardьꞑ вascьlarьnan kommuvnisterge markstik-lenindik вilim, tərвije вeryv isine partija çumьsьnьꞑ tөrinen orьn вeryvdi talap etedi. Partija ujьmdarьnьꞑ вascьlarь вolceвijzmdi propagandalav isin өz qoldarьna aluvƣa tijis, propagandijster kadrьn iriktep aluv, olardь zerttep вilyv, olarƣa вascьlьq etyv, partija oquvь orьndarьnьꞑ çumьsьn ujьmdastьruv çana oqan вascьlьq etyv isteri men өzderi cuƣьldanuvƣa tijis. Partija Komijtetteri partija mektepteri men kruvçoktarь arqьlь kommuvnisterdi partija isine çana onьꞑ Ortalьq Komijtetine adal, cьn ьqlasь men вerilgen, partijanьꞑ çana soвet memleketiniꞑ çavlarьn qas kөrip, olar men ajanвaj kyresetin etip tərвijelevi kerek.

Sijez QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetine, oʙlьstьq komijtetteri men avdandьq komijtetterine ʙolceʙijzm tarijqьn yjrenyv isin partija oquvьnьꞑ orьndarьnda da, oquv orьndarьnda da, tyrli kuvrstarda da Stalin çoldastьꞑ BK(ʙ)P tarijqьnьꞑ oquv kitaptarьn çazuvcьlarƣa çazƣan qatьndaƣь nusqavlarьn qoldanьp, ʙar kyc peꞑ oꞑdavdь usьnadь. BK(ʙ)P tarijqьn yjrenyv men ʙirge partijanьꞑ mycelerin QK(ʙ)P tarijqь men, onьꞑ partijanьꞑ ult məselesindegi çolь ycin ultcьl uvklonƣa qarsь çyrgizgen kyresi men tanьstьruvdь qamtamasьz etyvi qaçet.

Sijez, partija komijtetterine propagandijster kadrьn iriktep aluv çana dajarlav isin az vaqьttьꞑ icinde oꞑdavdь, olardьꞑ arasьnda yzdiksiz çumьs istep otьruvdь, ʙir sьpьra ujьmdarda əlde ʙolsa ʙul iske pajdalanьlmaj otьrƣan taꞑdavlь kycterin propaganda çumьsьna qatьnastьruvdь, propaganda çana ygit ʙөlimderine qьzmetciler ʙerip, nьƣajtuvdь mindettejdi.

Gazetterdiꞑ çumьsьnьꞑ qanaƣattanarlьq emestigi gazet qьzmetcileriniꞑ kadrь çөnindegi çajdьꞑ avьr ʙoluvь, partija ʙascьlarьnьꞑ ʙul məselede ʙolceʙijzm tradijtsijalarьn umьtьp, ʙaspa sөz isin ekinci qatardaƣь qьzmetcilerge senip tapsьrƣandьqьnьꞑ saldarь ekenin kөrsetip, Sijez QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetine, oʙlьstьq komijtetter men avdandьq komijtetterge ʙaspa sөzdiꞑ maꞑьzьn kemeline keltiryvdi, gazetterdiꞑ ijdeologijalьq dəreçesin kөteryvdi, gazet ʙetinde partija - sajasat məseleleri çazьluvьn oꞑdavdь ər ʙir gazetti partija men qalьqtьꞑ çavlarьna qarsь kyrestiꞑ өtkir quralьna, ʙizdiꞑ çumьsьmьzdaƣь ʙarlьq kemcilikter men qatalardь ec kimniꞑ ʙet açarьna qaramaj sьnajtьn ʙolceʙiktik sьnnьꞑ çavьnger organьna ajnaldьruvdь usьnadь. Oʙlьstьq komijtetter, qalalьq komijtetter men avdandьq komijtetter tajavdaƣь 2-3 ajdьꞑ icinde gazetterdi çete tekserilgen kadrlar men nьƣajtatьn ʙolsьn.

Sijez, ʙarlьq partija ujьmdarьna sajasij ygitti ʙaƣalamavcьlьqtь ʙir çolata çojьp, ʙul çumьstьꞑ maꞑьzьn kemeline keltiryvdi usьnadь. Partija komijtetteri sajasij ygit çumьsьn keꞑ өristetip, eꞑʙekcilerdiꞑ ʙarlьq slojlarьn qamtuvƣa mindetti.

Sajasij ygit çumьsьn çyrgizgende çana Konstijtutsijanь tysindiryvge qalьq aralьq çaƣdajdьꞑ məselelerin tysindiryvge, eꞑʙekcilerdi imperijalistik elderdiꞑ cpijondьq, dijʙersijalьq çumьsьnьꞑ maqsattarь men çana ədisteri men tanьstьruvƣa ajьrьqca kөꞑil avdarьlsьn.

Oʙlьstьq komijtetter, qalalьq komijtetter men avdandьq komijtetter partija aktijʙine arnap elimizdiꞑ qalьq aralьq çana icki qalь tuvralь ynemi ʙajandamalar çasap otьruvƣa mindettendirilsin.

Sijez ygitciler kadrьn iriktep aluv çөnindegi çumьstь az vaqьttьꞑ icinde oꞑdap, ygitcilerdi dajarlav çana qajta dajarlav çөninde yzdiksiz çumьs ujьmdastьruvdь usьnadь.

Dinge qarsь propaganda partija çumьsьnьꞑ myldem eskeryvsiz qalƣan, umьtuvlь yvcaskasь ʙolьp otьrƣanьn kөrsetip, Sijez QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetine, oʙlьstьq komijtetterge, qalalьq komijtetter men avdandьq komijtetterge dinge qarsь prapagadanь kemeline keltiryvdi tapsьradь; dinge qarsь propaganda çyrgizyvge eꞑ çaqsь propagandister ʙeryvdi, „çavьnger qudajsьzdar odaƣь“ nьꞑ ujalarьn kөp ujьmdastьruvdь, ʙulardьꞑ maꞑьna dinge qarsь aktijpti, propagandisterdi, ƣьlьm qьzmetcilerin, oqьtuvcьlardь, dərigerlerdi, agronomdardь ʙiriktirip, dinge qarsь çana ƣьlьmij leksijalardь yzdiksiz oqьtьp, əꞑgimeler çasap, əsirese qazaq tilindegi dinge qarsь ədeʙijetti kөp cьƣaruv çumьsьn ujьmdastьruvdь usьnadь.

Sijez, Ortalьq Komijtetke marksijzm-leninijzmniꞑ klassijkteriniꞑ cьƣarmalarьn qazaq tilinde cьƣaruv çөnindegi ʙastalƣan çumьstь ʙudan ʙьlajda istej ʙerip, 1937-1938-çьldarь Leninniꞑ 6 tomdьqьnьꞑ ʙarlьq tom-

darьnьn tolьq basьlьp cьquvьn qamtamasьz etyvdi, sonь men qatar Lenin cьqarmalarьnьn tolьq çьjnaqьn basuvqa kirisyvdi tapsьradь.

VI

Qazaq ultcьldarьnьn trotskijs-oncьl pacijs bandь men çana cet el interbentteri men birigip ketkendiginin paktьsьnan bizdin partija ujьmdarьmьz kontrrebolytsijacьl qazaq ultcьldьqьna çana oqan qaraj ava çajьlqan uvklondarqa qarsь kyresti kycejtyv qaçettigi tuvralь qortьndь cьqaruvqa tijis. Dal sondьqtan, partija ujьmdarь ult məselesindegi uvklondarqa qarsь kyrestin avьr salmaqьn, kəzirgi kezende bastь qavьp bolьp otьrqan kontrrebolytsijacьl qazaq ultcьldьqьna qaraj ava çajьlqan uvkonqa qarsь çumsavь kerek. Sonь men qatar ulь orьs cobijnijzmine qarsь, oqan qaraj ava çajьlqan uvklonqa qarsь kyresti budan bulaj da kycejte beryv qaçet.

Ultcьl elementter qazaq qalqьnьn „dosь" bolqansьp qandaj ton çamьlьp bojalsa da partija ujьmdarь, partija ujьmьnьn bascьlarь olardь əckerelep, typ tamьrь men qurtuv ycin erekce qьraqьlьq kərsetyvge tijis. Trotskijs-buqarьncьl kontrrebolytsijanьn ultcьl agentuvrasьn çerine çete əckerelep qurtuv ycin partija ujьmdarь çana onьn bascьlarь ultcьldarqa ьmьracьldьq etyvcilerge qarsь, qalьqtьn osь çavlarь men naqtь kyndelikti kyresyvdin ornьna dekloratsija çasap davrьqьp səz səjlep, tolьp çatqan qavlьlar çaza beryvge qarsь kyresyvge barьnca kənil avdaruvqa tijis. Ultcьldardь, alac ordacьldardь səz çyzinde çerden alьp, çerden salatьn, is çyzinde olarqa qarsь kyrespejtin, olardьn qьlьqьna cekten asqan cьdamdьlьq istejtin, olarqa lijberaldьq etetin, olardь əckerelevge partija ujьmьna çərdem bermejtin adamdar, cьnьnda trotskijs-oncьl kontrrebolytsijanьn ultcьl agentuvrasьn qoldavcь boladь. Ultcьldьqqa çana oqan ьmьracьldьq istevcilikke qarsь ajanbaj kyresyv arqьlь qana, ultcьl elementterdi tolьq talqandav arqьlь qana lenindik internatsijonalijzm pozijtsijalarьn budan bulaj da nьqajtuvdь, Qazaqьstannьn enbekci buqarasьn lenindik-stalindik ult sajasatь ruvqьnda tərbijelevdi qamtamasьz etyvge boladь.

Sijez, QK(в)P-nьn barlьq partija ujьmdarьn, barlьq kommuvnisterdi kontrreblytsijacьl ultcьldьqqa çana ultcьl elementterge ьmьracьldьq etyvcilikke qandajda bolsa cirik lijberaldьq istevge, olardь byrkəvcilikke qarsь ajavsьz batьl kyresyvge caqьradь.

Sijaz, QK(в)P Ortalьq Komijtettin çana sostabьna çana obьlьstьq komijtetterge alac partijasьnьn burьnqь vaqьtta obijektipti - rebolytsijacьl rəli tuvralь lenindik teorijaqa qarsь „teorijanьn" qaldьqtarьn bir çola qurtuv çumьsьn budan bulaj da ydete otьrьp, qazaq qalqьnьn çana Qazaqьstandaqь rebolytsijacьl qozqalьs tarijqьnьn bolcebikce kərsetilyvin qamtamasьz etyvdi tapsьradь.

Trotskijs-buqarьncьl kontrrebolytsijanьn ultcьl agentuvrasьna qarsь bolcebikce tabandь tyrde kyresyv çana qazaq ultcьldьqьn talqandav Qazaqьstannьn caruvacьlьq-mədenijet qurьlьsь çanadan ərkendevin çana qazaqtьn sobetti ult memlekettiginin budan bulajda nьqajuvьn qamtamasьz etedi.

Sijez Qazaqtьn tyri ulttьq, mazmunь sotsijalistik mədenijetin ərkendetyvge, sonьn icinde ult mektepterin budan bulaj da əsirip nьqajtuvqa, ult kərkem ənerin ərkendetyvge, baspa səzdi, baspa isin ərkendetyvge, qazaq ədebijeti men qazaq tilin budan bulaj da ərkendetyvge partija ujьmdarьnьn ajьrьqca kənilin avdaradь.

Qazaqьstannьn Kommuvnistik (bolcebikter) Partijasьnьn Ortalьq Komijteti, obьlьstьq komijtetterdi, sobet, caruvacьlьq çana kooperatip apparatьn çergiliktendiryvge, qazaqtьn enbekci buqarasьna olardь budan bulaj da çaqьndatuvqa ajьrьqca kənil avdaruv kerek.

VII

Qazaqьstannьn Kommuvnistik (bolcevikter) Partijasьnьn Sijezi partijanьn Ortalьq Komijtetine, oвlьstьq qalalьq çana avdandьq komijtetterine propsojuvz, komsomol orьndarьnьn sajlavьn çavьq (çasьrьn) davьs beryv negizinde ətkizyvde çana вudan вulaj da olardьn çumьsьn qajta quruvda propsojuvz, komsomol ujьmdarьna partija вascьlьqьn çyrgizip, yzdiksiz kəmektesyvdi tapsьradь.

Çastardь вolcevikti̇k ruvqta tərвijelev isine ajrьqca manьz вerip, sijez partijanьn вarlьq ujьmdarьna komsomoldardьn ijdejalьq-teorijalьq dəreçesin arttьruvda, sojuvzdan tьsqarь çastardьn arasьnda sajasij-tərвije çumьsьn əristetyvde komsomolqa kəmektesyvdi, munьn ycin вьlqan propagandister men lektorlar вerip, komsomol ujьmnьn tərвije çumьsьnьn çana otan qorqav çumьstarьnьn məselelerin partija komijtetterinde yzdiksiz tьndap otьruvdь tapsьradь.

Sijez, QK(в)P-nьn вarlьq ujьmdarьnьn asa manьzdь isi—sajlavdьn çana sijtemasь вojьnca çyrgiziletin, soвetterdin alda turqan sajlavьna dajьndaluv çana sol sajlavlardь ətkizyvdi qamtamasьz etyv dep taвadь. Partija ujьmdarь soвetterdin çumьsьndaqь kemcilikterin çojuvьna, soвet demokratijasьn вuzuvcьlьqtь, kooptatsija praktijkasьn çojuvьna, вujrokratijzmge, enвekci вuqaranьn mun-muqtaçьna kenil вəlmevcilikke qarsь kyresyvine, Soвetter seksijalarь men depuvtat toptarьnьn çumьsьn çandandьruvьna kəmektesip, soвet orьndarьn alda turqan sajlavqa вolceвikce dajьndavqa tijis.

Osoavьjaqьm çana pijzkyltuvra ujьmdarьnьn çumьsьn ondap, əristetyvge sijez ajrьqca manьz вerip, partijanьn вarlьq ujьmdarьna, вarlьq kommuvnisterge enвekcilerdin arasьnda otan qorqavdьn kəpcilik çumьsь men pijzkyltuvra çumьsьn əristetyvge yzdiksiz kəmek kərsetip qoldap otьruvdь tapsьradь.

Sijez qalьn enвekci əjelderdin вelsendiligin kycejtyvdi ajrьqca manьzdь məsele dep вilip, partija ujьmdarьna əjelder arasьnda sajasat-kəpcilik, mədenijet çumьstarьn əristetyvge, çana əjel kadrlarьn tərвijelep əsiryvge ajrьqca kenil вəlyvdi tapsьradь.

VIII

Sijez, QK(в)P-nьn ujьmdarьna partija-sajasat çumьsьn tolьqь men qajta quruvdьn negizinde (zьjankestiktin zardaвьn вatьl çana tez çojuvdьn negizinde sotsijalistik avьl caruvacьlьqьnьn вudan вulaj da ərkendevin, enвek ənimdiliginin artuvьn, əndiris çana avьl-caruvacьlьqь produvksijalarьnьn molajьr, sapasь ondaluvьn qamtamasьz etyvdi tapsьradь. Qazaqьstan вolceвikteri вuqaranьn staqanьpcьlar qozqalьsь men sotsijalistik çarьsьn вastap, ekinci вes çьldьqtьn sonqь çьlьnьn planь orьndaluvьn çana asьra orьndaluvьn kəzdevi kerek, ycinci вes çьldьqtьn planь orьndaluv ycin вolceвikce kyres ujьmdastьruvqa tijis.

Sijez, Çergilikti əndiris Qalьq Komijssarijatьnьn, Çenil əndiris Qalьq Komijssarijatьnьn, Aqac əndiris Qalьq Komijssarijatьnьn, Tamaq əndiris Qalьq Komijssarijatьnьn çumьsь nacar вoluvьn, olardьn əzderinin əndiris orьndarьna вascьlьqtarьnьn nacarlьqьn mylde təzyvge вolmajtьn is dep taвadь. Bul Qalьq Komijssarijattarьnьn вascьlarьna, çana sajlanqan Ortalьq Komijtetke osь Qalьq Komijssarijattarьnьn çumьstarьn negizinen qajta quruvdь, əndiris orьndarь men çergilikti вəlimderine вascьlьqьnьn sapasьn arttьruvdь, əndiris orьndarь men olardьn qatьnastarьn ondap, əndiris orьndarьnьn plandarьn orьndavьna kəmek kərsetyv ycin kerekti caralardь qoldanuvdь tapsьradь.

Sijez. Rijdderdiꞑ, Accь-sajdьꞑ, Cimkent qorƣasьn zavьtьnьꞑ, Emʙanepti ɵndiris orьndarьnьꞑ edəvlr artta qalƣandьƣьn kɵrsetip, QK(ʙ)P Ortalьq Komijtetine çana oʙkomdarƣa ʙulardь 1937-çьlь olqьlьqtan cьƣarьp, artta qalƣandьƣьn tolьq çojuv ycin, ʙul ɵndiris orьndarьna naqtь, kɵrnekti kɵmek kɵrsetyvdiꞑ caralarьn ʙelgilevdi tapsьradь.

Balqac mьs komʙijnatьnьꞑ ʙirinci kezeginiꞑ vaqtьnda çumьsqa kirisyvine, ʙasqa kezektegi qurьlьstarьnьꞑ əzirlenyvine sijez ajrьqca maꞑьz ʙeredi çana QK(ʙ)P Ortalьq Komijteti men Qaraƣandь oʙlьstьq komijtetine Balqac komʙijnatьn ekspluatatsijaƣa ʙeryvdi, Balqac qalasьn salьp, onь kɵrkejtyvin tezdetetin caralar istevdi tapsьradь.

QK(ʙ)P-nьꞑ temir çol tansportь çɵnindegi negizgi mindeti — paraʙoz parkьn oꞑdav, temir çol ʙojьn, paraʙozdardь remonttav çana ʙasqa remont çumьsьn ʙolcevikce ujьmdastьruv, avarijasьzdьqtь qamtamasьz etyv, çyk tasuvdьꞑ planьn orьndav çana asьra orьndav, çyris grapijginiꞑ yzdiksiz orьndaluvьn qamtamasьz etyv ʙolьp otьr. Sijez partija ujьmdarьna temir çol transportьna ʙascьlьqtь kycejtyvdi çana çaꞑa salьnьp çatqan Qandaƣac—Gɵrijep, Nildi—Çez qazƣan, Ruvpsopka—Rijdder çoldarьna ajrьqca kɵmek kɵrsetyvdi tapsьradь.

Sijez, kəsip orьnьndaƣь, temir çoldaƣь çana suv çolь transportьnьꞑ çumьsьndaƣь saldьr-salaqtьqtь, ʙьlьqtь çojuv partija ujьmdarьnьꞑ, çaruvacьlьq ujьm ʙascьlarьnьꞑ asa maꞑьzdь mindeti dep ʙiledi.

Sijez, QK(ʙ)P Ortalьq Komijteti men oʙlьstьq komijtetterine Qalьq Komijssarijattarьnьꞑ caruvacьlьq ujьmdardьꞑ aktijpterin ynemi caqьrьp ol aktipterdi Qalьq Komijssarijattarьnьꞑ, kəsip orьndarьnьꞑ çana onьꞑ ʙascьlarьnьꞑ çumьstarьndaƣь kemcilikterdi keꞑ ɵristegen ʙolceʙiktik sьn men ɵz ara sьnƣa tysyvin qamtamasьz etip otьruvdь tapsьradь.

Sijez, QK(ʙ)P-nьꞑ ʙarlьq partija ujьmdarьna ɵndiriske sajasij, caruvacьlьqteqnijkalьq çɵninen ʙascьlьq etyv isin çoƣarь satьƣa kɵteryvdi, caruvacьlьq kadrlardь iriktep aluv isin oꞑdavdь çaꞑadan ɵsken, sьnalƣan kadrlardь ʙatьlьraq çoƣarьlatьp, olardьꞑ sajasij ʙilimin çana iskerlik maman-dьƣьn arttьruv isin ujьmdastьruvdь mindettejdi.

Avьl-caruvacьlьƣь çɵninde, QK(ʙ)P-nьꞑ ujьmdarь avьl-caruvacьlьƣь artelinin stalindik uvstaʙьn ʙulçьtpaj orьndaj otьrьp partijanьꞑ çana Stalin çoldastьn qalqozdardь ʙolceʙiktik qalqozcьlardь avqattь etyv kerek degen uranьn çyzege asьruvdь qamtamasьz etyv ycin kɵp çumьstar istevge tijis. Mal seriktikteri ɵz mindetin atqarƣandьqtan sijez mal seriktterin tajav vaqьttьꞑ icinde avьl caruvacьlьq artelinin ustaʙьna kɵciryv QK(ʙ)P-nьꞑ çana partijanьꞑ ʙarlьq çergilikti orьndarьnьꞑ asa maꞑьzdь mindeti dep sanajdь.

Qalqozda da, sapqozda da astьqtьꞑ çana teqnijkalьq egisterdiꞑ cьƣьmdьlьƣьn arttьruv partija ujьmdarьnьꞑ asa maꞑьzdь mindeti ʙolьp otьr. Bul mindetti orьndav ycin Sijez MTS-tardьꞑ çumьsьn mejlince oꞑdavdь, tuqьm isin tərtipke saluvdь, durьs sevooʙorotqa kɵcyvdi qamtamasьz etip, mijneral çana çergilikti çer tьꞑajtqьc zattardь mol qoldanuvdь talap etedi.

1937-çьlь, aq egin men teqnijkalьq egisterdiꞑ cьƣьmdь ʙoluvьn qamtamasьz etyv ycin Sijez ʙarlьq partija ujьmdarьnan, çer mekemelerinen qalqozdardan egindi çaqsь kytyvdi, aq egin men teqnijkalьq egisterdi (maqtanь, qant qьzьlcasьn, temekini) vaqtьnda sapalь etip kytyvdi ʙarlьq aq egindi aram cɵpten arьltuvdь qamtamasьz etyvdi, egin oraƣьna ʙolceʙikce dajьndaluvdь talap etedi.

BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetinin çana Stalin çoldastьꞑ—Qazaq respuʙlijkasьn Soʙetter Sojuvzьnьꞑ cьƣьsьndaƣь mal caruvacьlьƣьnьꞑ negizgi ʙazasьna ajnaldьruv tuvralь nusqavlarь Qazaƣьstannьꞑ, avьl caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdegi əli de asa maꞑьzdь ʙas mindet ekendigin Sijez aj-

гьqca kersetedi. Mal caruvacьlьqь çenindegi çetken tabьstarьmьz partija çana sobet uјьmdarьn, çer mekemelerin, qalqozcьlardь çajвaraqattandьrmavqa tijis, qajta olardь tajav çьldardьŋ icinde mal вasьn eki ese esirip 18-20 millijon вasqa çetkizyvge çumьldьruvqa tijis.

Sotsijalistik avьl caruvacьlьqьnьŋ eŋ artta qalqan uvcaskasь əli de bolsa mal esiryv sapqozdarь bolьp otьr. Sijez partija uјьmdarьna, eŋ aldь men oвkomdarqa avdandьq komijtetterge, mal esiryvci sapqozdarqa ynemi kemek kersetip turuvdь, zьjankes elementterdi typ tamьrь men əвden qurtuvdь sapqoz вascьlarь men qosьla otьrьp, zьjankestiktiŋ saldarьn (avsьl, вruvtsijloz, qotьr taqь вasqalardь) çojuvdь çana sapqozdardь tekserilgen kadrlar men пьqajtuvdь tapsьradь.

Sijez, QK(в)P Ortalьq Komijtetine, Qalьq Komijssarlarь Soвeti men Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьna mal sapqozdarьnьŋ caruvacьlьq-pijnans çajьn mejlince oŋdav çeninde kyrdeli caralar вelgilep, çyzege asьruvdь tapsьradь.

Sijez, Ortalьq Komijtetke, oвlьstьq komijtetter men avdandьq komijtetterge, Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьna, Qazaq SSR-гьnьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ Soвetine, вьjьlqь çьlь ceptiŋ сьqьmdьlьqьn çaqsь pajdalanьp, сер caвuv planьn edəvir asьra orьndap, sapqozdarda eŋ keminde çartь çьldьq saqtьq сер zapasьn çasav ycin вarlьq qaçetti uјьmdastьruv-caruvacьlьq caralar вelgilevdi tapsьradь.

BK(в)P Ortalьq Komijtetiniŋ peвral Plenuvmьnьŋ nusqavlarьna sajkes, QK(в)P Ortalьq Komijteti, oвlьstьq komijtetteri, avdandьq komijtetteri çer mekemelerine, Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьna вьlqan, mьqtь kadrlar вerip, avьl caruvacьlьqь men mal caruvacьlьqьn çaŋadan erkendete alatьn kadrlar вerip пьqajtuv çeninde caralar istevge tijis. Partija uјьmdarь çana Sapqozdar Qalьq Komijssarijatь men Çer Qalьq Komijssarijatьnьŋ вascьlarь, Çer qalьq Komijssarijatь men Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьnьŋ sijstemasьndaqь qьzmetcilerdiŋ partija-sajasattьq dereçesin keterip, olarqa вolceвiktik tərвije вeryvdi qamtamasьz etyv tijis.

***

Qazaqьstan partija uјьmьnьŋ Qazaqьstan Kommuvnistik (вolceвikter) Partijasьna ajnaluvь Qazaqьstan вolceвikterine respuвlijkanьŋ вarlьq caruvacьlьq-sajasattьq emirine partija вascьlьqьnьŋ sapasьn oŋdavdь, partija uјьmьnьŋ ijdeja çaqьnan qaruvlanuvьn kycejtyvdi, вolceвiktik qьraqьlьqtь kycejtyvdi, çav qalaj çasьrьnьp, eki çyzdilikti istese de, onь tanьp, əckerelej вilyvdi çyktep otьr. Qazaqьstan Kommuvnistik (вolceвikter) Partijasь partijanьŋ Lenindik-Stalindik Ortalьq Komijtetiniŋ teŋiregine, kesemimiz çana ustazьmьz Stalin çoldastьŋ teŋiregine eziniŋ qatarьn вurьnqьdan da вerik toptap, вizdiŋ ulь Otanьmьzdь german-çapon pacijzmine tygel çana вelcektep te satьp çiвeryvge tьrьsatьn totskijs, oŋcьl, ultcьl cpijondardьŋ, dijвersanttardьŋ, вandijttardьŋ, predatilderdiŋ вudan вulajda tas talqanьn сьqarьp, sazajьn tarttьradь.

Qazaqьstan Kommuvnistik (вolceвikter) Partijasь eziniŋ aldьnda turqan mindetterin ajta qalqandaj orьndap, Leninniŋ-Stalinniŋ tuvь astьnda kommuvnijzm ornatuv ycin kyreste çaŋa taвьstarqa çetedi dep QK(в)P - пьŋ Sijezi, qattь seŋetindigin вildiredi.

QK(в)P-nьņ Ortalьq Komijtetiniņ birinci Plenuvmь

Yjinniņ 12-kyni Qazaqьstannьņ Kommuvnis (bolcebikter) Partijasьnьņ birinci sijezi sajlaqan, QK(в)P-nьņ Ortalьq Komijtetiniņ birinci Plenuvmь boldь.

Plenuvm davьstь çasьrьn tyrde beryv çolь men QK(в)P-nьņ Ortalьq Komijtetiniņ sekretarlarьn çana QK(в)P-nьņ Ortalьq Komijtetiniņ bujrosьn sajladь.

Qazaqьstannьņ K(в)P-nьņ Ortalьq Komijtetiniņ birinci sekretarlьqьna **L.J.Mirzojan** çoldas, ekinci sekretarlьqьna **S. Nurpejisip** çoldas sajlandь.

L.J. MIRZOJAN

Qazaqьstan K(в)P Өlkelik Komijtetinin QK(в)P-nьң birinci sijezindegi eseвi

1937-çьl, yjinnin 5-i kyni

I

Çoldastar! VIII konperensijadan вeri yc çarьm çьl vaqьt өtti—вul ylken tarijqь maңьzь вar paktьlar men oqьjqalarqa ajrьqca вaj dəvir вoldь.

Osьnda otьrqan çoldastardьң Qazaqьstan partija ujьmьnьң kezekti IX konperensijasьnьң delegatь вolmaj, Qazaqьstannьң Kommuvnis (вolcevikter) Partijasьnьң вirinci sijezinin delegattarь вolьp otьrqandьqьnьң өzi SSR Sojuvzьnda, demek, Qazaq respuvвlijkasьnda da вolьp otьrqan kөp ilgeri вasqandьqtь, ulь өzgeristerdi kөrsetedi.

Bul dəvirdiң icindegi eң maңьzdь çana asa tamaca paktь Soвetter Sojuvzьnьң çaңa Stalindik Konstijtutsijanь, çeңgen sotsijalijzmnin Konstijtutsijasьn qaвьldav вoldь. Qazaq respuvвlijkasьnьң aptonomijalь respuvвlijkadan Sojuvzdьq respuvвlijkaqa ajnaluvь, sol sьjaqtь Qazaqьstan partija ujьmьnьң Qazaqьstannьң Kommuvnis (вolceвikter) Partijasьna ajnaluvь da osь paktьdan cьqtь. SSR Sojuvzьnьң Konstijtutsijasь вizdiң partijamьzdьң sotsijalistik qoqam quruv çөnindegi ulь taвьstarьn kөrsetedi.

Bizdiң partijamьz BK(в)P-nьң XVII sijezinen вergi vaqьttьң icinde, əsirese, orasan zor çana tamaca taвьstarqa çetti. Bizdiң metallurgija, macijna çasajtьn өndiris, aptomoвil çana aвijatsija өndiristi kəsipteri, qijmija, tamaq өndiristi kəsiвi çana tolьp çatqan вasqalarь cьqarqan produksijasьnьң sanь çaqьnan da, өndiristiң teqnijkasь çөninde de kөp kapijtalistik elderdi вasьp ozdь. Məskev-Volga kanalь, Məskev metropolijteninin ekinci kezegi, asa iri metallurgija komвijnattarь (Zaporoçstəl), macijna çasajtьn zavьttar (aptomoвil zavьttarь, keme çasajtьn, transport macijnalarьn çasajtьn çana вasqa zavьttar), temir çoldar çana вasqalarь sьjaqtь, alьp qurьlьstar salьnьp вoldь.

Ekinci вes çьldьqtьң çьldarьnda вizdiң өndiristi kəsiвimiz, avьl caruvacьlьqь çana mədenijetimiz mejlince qattь өrkendep, kөp ilgeri вastь. Avьr өndiristi kəsiptiң вarlьq taravlarь çana temir çol transportь ekinci вes çьldьq programmasьn srogьnan 9 aj вurьn orьndadь. Өndiristi kəsiptiң вasqa taravlarь da, avьl caruvacьlьqь da ekinci вes çьldьqtь orьndaqalь otьr.

Elimizdiң avьl caruvacьlьqь 400 mьңnan asa traktor, 100 mьң camasьnda komвajьn çana вasqa çyz mьңdqan kyrdeli macijnalar (molotijlkalar, sejelkalar, kyltijвatorlar çana вasqa macijnalar) aldь. Eң aldьңqь qatarlь macijna çasajtьn өndiristi kəsiвimiz elimizde qandaj da вolsa kyrdeli macijnalardь qanca вolsa da çasap cьqaruvdь qamtamasьz etedi.

Bizdiң elimiz өte quvattь өndiristi kəsipti derçaвa вoldь, munь вizdiң memleketimizdiң çavlarь da amalsьzdan mojьndap otьr.

Qalьq caruvacьlьqьnьң, eң aldь men өndiristi kəsiptiң orasan qattь өrkendevinin negizinde eңвekcilerdiң zattьq-turmьs çaqdajь kөp oңal-

dь. Çumьscьlardьц eцвek aqьsь esti, qalqozcьlardьц eцвek kyniniц вaqasь arttь, Sovet savdasь keц erkendep, turmьs çaqsь çana keцildi вolьp ketti. Staqanьpcьlar qozqalьsь mejlince eristep, qalьq caruvacьlьqьnьц вarlьq taravlarьna derlik çajьlьp, taradь. Çyzdegen mьц, millionдaqan aldьцqь qatarlь, teqnijka çaqьnan savattь, вilimdi sovet adamdarь endiristi kesip çeninde de, transportta da, avьl caruvacьlьqьnda da, eцвek enimdiligin arttьruvdьц, teqnijkanь meцgeryvdiц çana eцвek mədenijetin erkendetyvdiц ajta qalqandaj tamaca ylgilerin kersetip otьr.

Sovet mədenijeti mejlince kycti erkendedi. Əsirese Sovetter Sojuvzьndaqь qalьqtardьц ult mədenijeti gyldenip, kycti qarqьn men esti. Çer çyzinde, sovet elindej вorcestвonьц çana mədenijettiц tamaca ylgilerin kersete alqandaj вirde вir kapijtalistik el çoq.

Osьnьц negizinde Sovetter Sojuvzьnьц Otan qorqav kyci artьp, onьц qalьq aralьq maцьzь kycejdi.

Sovetter Sojuvzьnьц qalьqtarь, çumьscь tавь men qalqozcь caruvalar sotsijalijzmniц osьndaj ulь çemisterine Lenin-Stalinniц ulь partijasьnьц вascьlьqь men, Leninniц isin ilgeri alьp вaruvcь ulь S t a l i n çoldastьц sajasij keregendiginiц, danьcpandьqьnьц çana ucan teцiz вolceвiktik qaçьrlьlьqьnьц arqasьnda çetti (Q o l ç a p a - l a q t a v).

Partijamьzdьц çana sotsijalistik memleketimizdiц qas duspandarь, çeksurьn trotskijster, zijnoвijepciler, вuqarьncьldar, rьjkopcьlder, eki çyzdiliktiц çana çavьzdьqtьц, osьlar sьqьldь asqan ceвerleri, sotsijalijzmniц çeцimpaz ilgeri вasuvьn вegemekci вoldь, olar Gijtler men Çaponijanьц kemegi men SSR Sojuvzьn kapijtalijzm çolьna qajta tysirmekci вoldь, вiraq, ol aram nijeti iske aspadь.

Otanьmьzqa qastьq istegen pacijzmniц вul çaldamalь teвetterin вizdiц partijamьz çana ulь sovet qalqь tas-talqan qьlьp, qarasьn ecirdi.

Biraq, tas-talqanь cьqqan çavlardьц qaldьqtarь əli de вar ekenin, вizge pacijs elderi çiвergen cpijondardьц, dijвersanttardьц çana terroristerdiц вar ekenin, olar вizdiц qatarьmьzqa kirip ketyv ycin, вizdi aldap ezderiniц çavьzdьq çumьstarьn istev ycin qalaj da вolsa ton çamьlьp вyrkenetindigin вir mijnet umьtuvqa вolmajdь.

BK(в)P Ortalьq Komijtetiniц soцqь Plenuvmьnda S t a l i n çoldas вizdiц nazarьmьzdь „Kapijtalistik qorcav Sovet Sojuvzьnьц qalьq aralьq qalpьn вelgilejtin negizgi paktь вolьp taвьlatьndьqьna" avdarьp, ete durьs ajttь. S t a l i n çoldas kapijtalistik qorcavdьц ne ekenin вьlaj dep tysindirdi:

„Kapijtalistik qorcav ezinde sotsijalistik tərtip ornatqan вir el, Sovetter Sojuvzь вar degen sez, odan вasqa, kapijtalistik turmьs qalpьnda qalьp otьrqan, Sovetter Sojuvzьn qorcap otьrqan, oqan caвuvьl çasav ycin, onь qьjratuv ycin ne eц вolmaqanda onьц quvatьn kemitip, onь əlsizdendiryv ycin aцdьp otьrqan kep elder—вurçuvazijalьq elder вar degen sez.

Bizdiц çoldastar osь negizgi paktьnь umьtqan. Al kapijtalistik qorcav men Sovetter Sojuvzьnьц arasьndaqь qatьnastьц negizi dəl osьnda qoj".

Sotsijalijzmniц çalqьz eli, SSSR-qa kapijtalister dynijesi, əsirese çapon-german pacistik вlogi erekce qattь ecikken, yjtkeni SSSR-dьц ulь ylgisi kapijtalistik memleketterdegi eцвekcilerge çana kolonijalardьц ezilgen qalьqtarьna çarьq çuldьz вolьp, olarqa azattьq çolьn, kapijtalijzmniц çeksurьn quldьqьn çojuv çolьn kersetetinin kapijtalister dynijesi çaqsь вiledi.

Sovetter Sojuvzьna qarsь soqьs əzirlegende kapijtalistik qorcav, eц aldь men, pacistik memleketter вizdiц elimizdiц quvatьn kemitip, əlsizdendiryv ycin, pacijzmge tolьq çaldanьp ketken trotskijs oцcьl kontrreвolytsijonerlerdi pajdalanьp, вarlьq amaldardь istejdi. S t a l i n çoldas вizge mьnanь isteцder dep yjretip otьr.

„Kapijtalistik qorcav bolьp otьrqan vaqьtta cet elderdegi memleketterdiŋ razbedka orgьndarь Sobetter Sojuvzьnьŋ icine çiberetin zьjankester de, dijbersanttar da, cpijondar da, terrorijster de bolatьndьqьn este ustap, onь ec vaqьtta umьtpav kerek, osьnь este ustap kapijtalistik qorcav paktьsьnьŋ mənin çete baqalamajtьn, zьjankestiktiŋ kyci men mənin çete baqalamajtьn çoldastarqa qarsь kyres çyrgizip otьruv kerek.

Caruvacьlьq tabьstarьnьŋ qandajь bolsa da, olar nendej ylken bolsa da, kapijtalistik qorcav paktьsьn çana bul paktьdan tuvatьn nətijçelerdi çoja almajtьndьqьn partijadaqь çoldastarьmьzqa tysindirip otьruv kerek".

Budan bykil partijamьzdьŋ, siz ben bizdiŋ cьqaratьn qortьndьlarьmьz mьnadaj boluvqa tijis: birinciden, barlьq trotskijs-oŋcьl-pacijs cpijondardь, dijbersanttardь çana zьjankesterdi əckerelep kəzin qurtuv ycin bizdiŋ qьzmetcilerimizdiŋ, bizdiŋ partijamьzdьŋ, bizdiŋ eŋbekcilerimizdiŋ qьraqьlьqьn san ret arttьruvьmьz kerek; ekinciden, elimizdiŋ Otan qorqav kycin mejlince nьqajta beryv kerek, ulь Otanьmьzdь qorqavqa, elimizge cьn berilgen, er çyrek on-on millijondaqan adamdardь tərbijelep, dajьndavь kerek çana ycinciden bizdiŋ əndiristi kəsibimizdiŋ, avьl caruvacьlьqь men transportьmьzdьŋ çaŋadan, budan da əri ərkendej beryvin qamtamasьz etyv kerek.

Munьŋ bəri, çoldastar, bizdiŋ eldiŋ orasan kycti ekenin, bizdiŋ eldi ec bir çav çeŋe almajtьnьn kərsetedi, yjtkeni bizdiŋ elge bolcebikterdiŋ ulь partijasь bascьlьq etip otьr, yjtkeni bizdiŋ eldi, çer çyzi eŋbekcilerinin kəsemi çana ustazь ulь S t a l i n tabьstan tabьsqa bastap keledi. (U z a q ç a n a q a t t ь q o l c a p a l a q t a v).

II

RESPUVBLIJKA QALЬQ CARUVACЬLЬQЬNЬŊ ƏRKENDEVI

Esep berip otьrqan dəvir Qazaq respuvblijkasьnьŋ qalьq caruvacьlьqь men mədenijetiniŋ barlьq taravlarьnьŋ ərkendegen dəviri boldь.

Esep berip otьrqan vaqьttьŋ bas kezinde bolqan kəcpendilik, qalqozdardьŋ bir sьpьrasьnьŋ qattь kyjzelyvi, mal basьnьŋ kemyvi sьqьldь erekce çana əzgece nərseler bul vaqьttьŋ icinde tolьq çojьldь. Kəcpendilik toqtatьlьp qana qojqan çoq, bul vaqьttьŋ icinde çyz mьŋdaqan caruvalar respuvblijkamьzqa qajtьp kelip, qalqozdarqa ornalastь, ənimdi çumьsqa aralastьrьldь. Əli qajtьp kele almaj otьrqan kəcpendilerdiŋ qajtьp kelyvge ьntasь zor.

Avьl caruvacьlьqь men mal caruvacьlьqьnьŋ çalpь çana yzdiksiz kəterilyvi avьlda mylde basqaca çaqdaj çana basqaca qarьm-qatьnas tuvqьzdь, qalqozcь caruvalardьŋ bolacaqьn əbden ajqьndap berdi.

Esep berip otьrqan vaqьttьŋ icinde Qazaq respuvblijkasьnьŋ əndiris çeninde de, avьl caruvacьlьqь men mədenijet çeninde de, erekce artta qalqandьqь edəvir çojьldь. Qazaqьstan, partijanьŋ VIII konperensijasьna dejin, 1933-çьldьŋ ajaqьnda əndiris, avьl caruvacьlьqь çana mədenijet çeninde artta qalqan respuvblijkanьŋ biri bolsa, kəzir, Qazaqьstan Kommuvnis (bolcebikter) partijasьnьŋ birinci sijeziŋe Qazaq respuvblijkasь əzin artta qalqandardьŋ qatarьna qosa almajdь. Bul dəvirdiŋ icinde bizdiŋ respuvblijkamьz artta qalqandьqьn patrijarqaldьqtь çana orta qasьrlьqtь çojьp, edəvir əzgerdi. Əndiriste çaŋadan bir qatar əndiris orьndarь çumьsqa kirisip, tolьq meŋgerildi, əndiristiŋ qant, borat, sijrek kezdesetin metaldar cьqaratьn taravlarь sьqьldь çaŋa taravlarь salьnьp, meŋgerildi. Balqactьŋ mьs kombijnatь çaqьnda çumьsqa kirispek. Burьnqь əndiris orьndarьnьŋ qajta qurьluvь mьqtap kycejtildi. Respuvblijkamьzda çyzdegen çaŋa pab-

kter, zavьttar, caqtьlar, MTS-tar salьndь, temir çoldar, telegrap sьmь çana
ɔtomobil transportь respuвlijkamьzdьң ol çaqь men вul çaqьn çalqas-
rdь.

Avьl caruvacьlьqьnьң artta qalqan, mecev teqnijkasь çoqalьp, onьң
пьпа aldьңqь qatarlь, alьp macijnalar men qaruvlanqan, sotsijalistik
rьl caruvacьlьqь esip пьqajdь.

Qalьq caruvacьlьqь men mədenijetimizdiң qattь erkendegenin kerse-
tin вir вelgi—respuвlijkanьң вydçeti 1933-çьlqь 217 millijon somnan
937-çьlь 972,5 millijon somqa çetip, tert eseden asa esip otьr.

Esep вerip otьrqan vaqьttьң icinde вizdiң qalalarьmьz, qalьqtьң sanь
эninde de, eziniң mədenijeti çana kommuvnaldьq çaqьnan çendelyvi
эninde de edəvir esti. Qalalarda qazaq qalqьnьң sanь edəvir esti. Qala-
rdь, avdan ortalьqtarьn, avьldar men dereвnelerdi qajta quruv çeninde
sa iri ister istelip çatьr. Qalqozdar çaңa poselkeler, çaңa yjler saluvqa,
ɪədenijet mekemeleriniң çana вasqalardьң qurьlьsьna ete qumar.

Qalьq caruvacьlьqьnьң ynemi erkendeviniң arqasьnda çumьscь taвь-
ьң, eңвekci intelijgentsijanьң çana qalqoz caruvalarьnьң zattьq-mədeni-
ːttik qalь yzdiksiz, ynemi oңdalьp kele çatьr.

Qazaqьstannьң kompartijasь osьndaj orasan iri taвьstarqa вizdiң ulь
artijamьzdьң çana onьң Ortalьq Komijtetiniң kemegi men вascьlьqь
qasьnda, qalqьmьzdьң kesemi S t a l i n çoldastьң вizdiң qamьmьzdь
ɛemizdej ojlap, kemek kersetyviniң arqasьnda çetti (U z a q q o l ç a-
a l a q t a v.).

Caruvacьlьqьmьzdьң cecyvci yvcaskeleriniң qortьndьlarь qandaj вol-
andьqьn, olardьң qandaj kemcilikteri вar ekenin çana Qazaqьstan kom-
artijasьnьң nazarьn qandaj məselelerge avdaruv kerek ekendigin qalьq
aruvacьlьqьnьң çeke salalarьn taldaqanda keremiz.

Caruvacьlьqtьң çeke salalarьn taldavqa kirisejik.

1. Ɵndiris

Bizdiң qalьq caruvacьlьqьmьzdьң вarlьq salalarьnьң icinde вasqalar
an qattьraq erkendegeni endiris вoldь. Esep вerip otьrqan vaqьttьң
inde endirisimizdiң çalpь produksijasь eki çarьm eseden artьqьraq esti,
пь mьna taвlijtsadan keryvge вoladь:

1933-ç.	1934-ç.	1935-ç.	1936-ç.
322 millijon som	384 millijon som	491,6 millijon som	682 millijon som

1936-çьl endiris produksijasьnьң avьl caruvacьlьqь produksijasьnan
asьm tysken вirinci çьlь вoldь. Ɵndiris pen avьl caruvacьlьq produk-
jalarьnьң ekeviniң ara salmaqьn mьna məlimet ajqьn kersetedi:

	Ɵndiris pen avьl caruvacьlьqь produksijalarьnьң ara salmaqь. 1932-ç.	1935-ç.	1936-ç.
Ɵndiris	39,5%	46,1%	53,2%
Avьl caruvacьlьqь	60,5%	53,9%	46,8%

Kej вir çoldastardьң, Qazaqьstan вirinci вes çьldьqtьң ajaqьnda-aq
ɪduvstirijalь-avьl caruvacьlьqtь el вoldь dep вirinci вes çьldьqtьң ajaqьn-
a ajtuvlarь сьndьqqa mylde çanaspajtьn вos maqtancaqtьq. Barlьq sьj-
ьrlar Qazaqьstannьң 1937-çьldan qana вastap induvstrijalь-avьl caruvacь-
ьqtь el вola вastaqanьn dəleldejdi, вasqaca ajtqanda, вizdiң respuвlijkamьz
ɪ çyzinde ekinci вes çьldьqtьң ajaqьnda avьl caruvacьlьqtь induvstrijalь
ɛspuвlijkalardьң qatarьnan сьqьp, induvstrijalь-avьl caruvacьlьqtь res-
uвlijkalardьң qatarьna qosьla вastadь.

Ɵndiristiꞑ çalpь produksijasьnьꞑ esyvi tuvralь men çoƣarьda ajtqanmьn, degen men, endiris produksijasьnьꞑ negizgi tyrleriniꞑ çalpь eskenin kersetetin taƣь вir taвlijtsa keltirmekcimin.

Çalpь produksija (millijon som eseвi men)

Negizgi salalardьꞑ produksijasь	1933-çьl	1934-çьl	1935-çьl	1936-çьl
Kemir endiryv	15,4	25,2	34,5	48,8
Nepti cьƣaruv	6,1	7,6	9,1	13,7
Qijmija	4,0	4,2	8,2	10,8
Tysti metaldar metallurgijasь	28,4	44,8	64,4	76,4
Tamaq zattarь	107,2	122,7	173,5	225,2

Bul taвlijtsadan mьnanь keryvge воladь, вirinciden, qattь erkendegen tysti mettallurgija, kemir endirisi, tamaq endirisi воlƣan, ekinciden, вizdiꞑ avьr induvstrijamьzdьꞑ вir qatar iri endiris orьndarь, məselen Balqac sьjaqtь, ol əli salьnьp çatьr, ne Cimkent, Aqteвe kombijnattarь çana basqalarь sьqьldь əli tolьq meꞑgerilgen çoq.

Esep вerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde tek avьr endirisimizdiꞑ çaloƣьz ezinde ƣana (avьr endiris qalьq komijssarijatьna qarajtьndar) 935 millijon som çumsaldь. Al, 1937-çьlь plan вojьnca 358 millijon som çumsalmaqsь воlьp otьr. Al, вykil вirinci вes çьldьqtьꞑ icinde Qazaqьstannьꞑ avьr endirisine 351 millijon som çumsalƣan, вasqaca ajtqanda, 1937-çьldьꞑ planь вojьnca вelgilenip otьrƣan somadan da az çumsalƣan.

Avьr endiriste qarçьnьꞑ keвi tysti metallurgijaƣa çumsaldь, tysti metallurgija esep вerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde 495,5 millijon som çumsadь çana 37-çьlь 236 millijon som çumsamaq воlьp otьr; nepti endirisine osь vaqьttьꞑ icinde 199,6 millijon som çumsaldь çana 1937-çьlƣa 81 millijon som çumsalmaq воlьp otьr; kemir endirisine osь vaqьttьꞑ icinde 129,3 millijon som çumsalьp, 1937-çьlь 23 millijon som çumsalƣalь otьr.

Ɵndiriste çьldьq plandardьꞑ orьndaluvь qandaj воldь? Eger endiris 1933-çьlь çьldьq planьn 69,4 protsent orьndaƣan воlsa, 1935-çьlь 98 protsent, al 1936-çьlь 100,1 protsent orьndadь. Вiraq, Rijdder, Cimkent, Emвi-Nepti endiristeri 1936-çьlь da ezderiniꞑ plandarьn orьndaj almadь.

Alajda, вul sьjpьrlar qazaq respuвlijkasьnьꞑ endiris çeninen erkendegenin tolьq kersete almajdь. Qazaqьstannьꞑ ekinci вes çьldьqtaƣь negizgi endiris qurьlьsь sezsiz Balqac edi. Bul kombijnattьꞑ вirinci seksijasь 25 mьꞑ tonna mьs вeredi çana ol seksija вьjьl çumьs istejtin воlьp meꞑgerilyvge tijis, qalƣan seksijalarь ycinci вes çьldьqta ajaqtalьp, meꞑgeriletin воluvь kerek.

Rijdderde de orasan iri qurьlьs kycejtilmek, вuƣan вьjьldьꞑ ezinde 46 millijon som camalь çumsalmaq. Qaraƣandь da, Emвi-Nepti de, Accьsajda da, altьn kenderinde de, Semejde de, tamaq çana çeꞑil endiristerinde de kyrdeli qurьlьstar saluv çeninde kep çumьstar çyrgizilip çatьr.

Osь çumьstardьꞑ ajaqtaluvь çana 1937-çьlƣь plan вojьnca вelgilengen вir qatar qurьlьstardьꞑ, sonьꞑ icinde Balqactьꞑ вirinci seksijasьnьꞑ qurьlьsь ajaqtalьp eksploatatsijaƣa вerilyvi Qazaq respuвlijkasьnьꞑ endiristik вejnesin myldem ezgertedi.

Esep вerip otьrƣan vaqtьꞑ icinde qant endirisi çaꞑadan salьnьp meꞑgerildi. Yc qant zavьtь salьndь, вular setkesine 15 mьꞑ sentner qant вeredi. Borat endirisi, syrme endirisi myldem çaꞑadan qurьldь, sijrek kezdesetin metaldardь, sonьꞑ icinde вolpramdь cьƣaruv çumьsь çaꞑadan вastaldь, qalajь çana вasqalarьn cьƣaruv çumьsь вastaldь.

Ɵndiriste staqanьpcьlar qozƣalьsь keꞑ eris aldь. Negizgi endiris orьn-

darьnda (Rijdder, Cimkent, Balqac, balьq-konserві çana qant өndirisi, Ассь-saj ruvdnikteri) çumьscьlardьn 70 protsentten көві normanь orьndap çyr çana artьq orьndap çyr.

Өndirisimizdin esep веrip otьrqan vaqьttьn icinde өrkendevinin qьsqaca qortьndьsь osьndaj.

Biraq, bizdin өndirisimiz ьlqьj qana tabьsqa çetip otьrdь dep ojlav durьs bolmas edi. Bizdin өndirisimizde kemcilik te, artta qalqandьq ta әli көр. Eger, өndiris orьndarьmьz ben partija ujьmdarь bascьlarьnьn esuvastьq derti sajasij веjqamdьqь bolmaj, zьjankestik isti kezinde көrgen bolsaq, өndirisimiz çөnindegi tabьstarьmьz budan da көр bolar edi. En aldь men osьnь basa ajtuvьmьz kerek. Çapon-german trotskijs agentteri Rijdderde, Cimkentte, Ассь-sajda, Qaraqandьda, Balqacta, Ruvdnikterde zьjankestik çumьstar istep az zьjan tijgizgen çoq. Cimkentte Kelmanson, Rijdderde Вевеr, Qaraqandьda Drej, Balqacta Gorskij bizdin adamdarьmьzdьn ijek astьnda, partija ujьmdarьnьn tap qasьnda көр vaqьtqa dejin өndiris orьndarьmьzdь вyldirip, zьjanьn tijgizip, qastьq istep keldi.

Өndiris orьndarьndaqь zьjankestiktin qaldьqtarьn ваtьl tyrde, çerine çetkize qurtuv kerek, zavьttardaqь, caqtьlardaqь talmav çerlerdi tavьр, ondaqь isterimizdi tegis kycejtyvimiz kerek, caruvacьlьq kadrlardьn partija-sajasat dәreçesin көteryvdi mьqtap qolqa aluv kerek. Bizdin mindetimiz—barlьq kycimizdi, barlьq bolceвiktik bilimimizdi Ortalьq Komijtettin nusqavlarьn orьndavqa, zьjankestiktin zardaвьn çojuvqa өndiris orьndarьnda staqanьrcьlar qozqalьsьn çanadan өristetyvdi ujьmdastьrьр bizdin өndiris orьndarьmьzdьn çumьsьndaqь barlьq çana qandajda bolsa kemcilikterdi tolьq çojuvqa çumsav bolьр tabьladь.

Өndiristin birinci kvartalьnьn planьnьn orьndaluvь çaqsь emes. Bykil өndirisimiz birinci kvartaldьn planьn 96,9 protsent qana orьndadь, Qaraqandь, Rijdder, Emвi-Nepti, Cimkent qorqasьn zavьtь, tamaq өndiris Qalьq Komijssarijatьna qarajtьn вykil өndiris, Çergilikti өndiris Qalьq Komijssarijatь men Aqac өndiris Qalьq Komijssarijatьna qarajtьn өndiris-ter birinci kvartaldьn planьn orьndaqan çoq.

Birinci kvartalda çumьstьn qanaqattanarlьqsьz boluvь çana belgili dәreçede zьjankestiktin boluvь bizdin овkomdarьmьzdьn өndiriste bascьlьqьnьn nacar bolqandьqьnьn nәtijçesi.

Өlkelik komijtettin өndiriste bascьlьq etyvinde bir qatar iri kemcilikter bar. Mәselen, Өlkelik komijtet kej bir өndiristerden eptep qol yzyvli çana көвinese olardьn iri olqьlьqtarьn көrmejdi. Al, men, bizdin sovet orьndarь өndiriske, өndiris orьndarьna, zavьttarqa, caqtьlarqa, ruvdnikterge ijkem bolmaqandьqtan, olardьn çumьsь men az cuqьldanatьndьqьn, kej-de tipti kenil qojmajtьndьqьn ajtьpta turqanьm çoq.

1937-çьl ekinci веs çьldьqtьn cecyvci, aqьrqь çьlь çәne bul çьldьn planьn orьndav әr bir dijrektordьn, incenerdin, әr bir caruvacьlьq qьzmetcisinin çana әr bir çumьscьnьn ardaqtь mindeti. Bizdin caruvacьlьq qьzmetcilerimiz kerenavlьqtь, вujrokratijzmdi, çumьsqa cenevnikceqaravdь, өz kemcilikterin көrgisi kelmevcilikti, batьl tyrde çojuvqa tijis çana plandь asьra orьndav ycin, aldьnqь qatarlь teqnijkaqa çetilyv ycin kyresti bolceвikce basqaruvqa mindetti. Bizdin өndiris orьndarьnьn dijrektorlarь men bascьlarь өz çumьsьndaqь, Molotop çoldastьn BK(в)P Ortalьq Komijtetinin реваl Plenuvmьnda ajtqan, kensecil вujrokrattьq әdisterdi batьl tyrde avlaq tastavь kerek. Өndiris orьnda çumьstь Rijdder kombijnatьnьn dijrektorь Duvqanьр çoldastьn istegenindej etip is istevge bolmajdь. Bolceвiktik qьraqьlьqtьn erekce nacarlavь, вykil өndiristi zьjankes Вeвerge senip tapsьruv, trotskijs elementter men aralasuv, өz kemcilikterin көrgisi kelmev, өz өndirisinin çumьsьna, өzine өzi sьn közi men qaravcьlьqtьn bolmavь Duvqanьр çoldastьn kemcilikteri men dertteri mine osьlar. Mu-

nьŋ nətijçesi вəriŋe məlim, çoldastar. Rijdder 1936-çьldьŋ programmasьn orьndaqan çoq, qurьlьs planьn orьndamadь çana kej вir seqtarьn myldem вyldirdi. Molotop çoldas BK(в)P Ortalьq Komijtetinin Plenuvmьnda, isti вyldirip almav ycin kedergige ucьratpav ycin, вizdiŋ əndirisimizdiŋ toqtavsьz ərkendep, yzdiksiz ilgeri вasuvьn qamtamasьz etyv ycin вizdiŋ caruvacьlьq qьzmetcilerdi əz ara sьnqa syjsinetin etip yjretyv kerek dedi. Molotop çoldastьŋ вul nusqavьn вizdiŋ caruvacьlьq qьzmetcilerimizdiŋ вəri mьqtap uqьp aluvqa tijis.

Bejqamdьq, sajasij soqьrlьq çana вolcevivtik qьraqьlьqtan ajьrьluvcьlьq вir çolata çojьlatьn вolsьn, zьjankesterdiŋ, dijversanttardьŋ, cpijondardьŋ çana вasqa çavlardьŋ qandajь вolsa da, вarlьqьda qurtьlatьn вolsьn çana Stalin çoldastьŋ nusqavlarьna syjenip, вizdiŋ əndirisimizdi eŋ aldьŋqь qatarlь teqnijkanьŋ cьŋьna qaraj ərlete вeryv kerek, eŋ вastь, eŋ negizgi qortьndь osь.

Əndirisimizdiŋ ərkendev çənindegi çumьstardьŋ çajь osьlaj, çoldastar.

2. Avьl caruvacьlьqь

Çoldastar! Avьl caruvacьlьqьnьŋ məseleleri Əlkelik komijtettiŋ çana вizdiŋ вarlьq partija ujьmdarьmьzdьŋ çumьsьnda esep вerip otьrqan vaqьttьŋ icinde eŋ вastь məsele вoldь.

Bizdiŋ avьl caruvacьlьqьmьzdьŋ, kəcpendiliktiŋ zor orьn aluvь men, qalqozdardьŋ caruvacьlьqь cajqaluvь men, mal вasьnьŋ orasan kemyvi men, kəliktiŋ tьm az вoluvь men çana вasqa seвepter men вajlanьstь ylken qьjьncьlьqtardь вasьnan kecirgeni məlim. Ol dəvirdegi qalqozdar turaqsьz edi, qoqamdьq eŋвekke ijkemi kem edi, ujьmdastьruvcь kadrlar çoq edi, ol kezde çekecilik pikirler вasьm edi.

Esep вerip otьrqan vaqьttьŋ icinde вizdiŋ partija ujьmdarьmьz avьl caruvacьlьqьn ujьmdastьruv çənində asa iri çumьs istedi. Osь dəvirdiŋ icinde qalqozdar nьqajьp, san çaqьnan əsti. 1933-çьlь 5635 qalqoz вar edi, вьjьl apreldiŋ вirinde 7950 qalqoz вar. Qalqozdardьŋ icinde, qalqoz qurьlьsь çəninde 1929-32-çьldarda вolqan əreskel qatalar men asьra siltevdi tyzevdiŋ nətijçesinde ujьmdastьrьlqan kəp serikter вar.

Serikterdiŋ nьqajuvьna qaraj 1936-çьldьŋ вasьnan вastap вir qatar serikter вirlindep avьl caruvacьlьq artelinin uvstaвьna kəcyvi вastaldь. 1934-çьlь 3000 nan asa seriktik вar edi, kəzir sodan 2421 seriktik qaldь. 1933-çьldьŋ вasьnda qalqozdarqa avьl men derevnedegi caruvalardьŋ 73 protsenti ujьmdasqan вolsa, 1937-çьlqь qьnuvardьŋ вirinde вarlьq caruvalardьŋ 96,3 protsenti ujьmdasьp otьr. Egis kəleminiŋ 99,6 protsenti qalqozdarda вolьp otьr. Kərip otьrsьzdar, çeke caruvalar sektorь egin caruvacьlьqьnda tipti вolmacь qana.

Qalqozdarьmьzdь nьqajtuv çana olardьŋ çumьsьn oŋdav protsesi avьl caruvacьlьqьnьŋ macijnalanuvьna tьqьz вajlanьstь. Esep вerip otьrqan vaqьttьŋ icinde macijna-traktor stansalarьnьŋ sanь 1937-çьlqь majdьŋ вirinde 287 ge çetip, çaŋadan 194 stansa ujьmdastьrьldь. Avьl caruvacьlьqьnьŋ macijnalanuvьnьŋ əsyvin mьna taвlijtsadan kəryvge вoladь.

	1934-ç.	1935-ç.	1936-ç.	1937-ç.
Traktorlar	7007	13014	19241	23500
Olardьŋ quvatь (mьŋ attьŋ kyci esebi men)	119,3	225,3	357,8	455,1
Komвajьndar	1158	1572	2719	5303
Aptomacijnalar (çyk tasьjtьnь)	1039	2112	3800	5035
Kyrdeli molotijlkalar	2491	3343	3899	—

Osь kyni qalqozdardьц 60 protsenti qalqozdarqa ujьmdasqan вarlьq caruvacьlardьц 66 protsenti MTS-tardьц qamtuvьnda, respuvвlijkamьzdьц egis kөleminiц 81,3 protsenti MTS-tardьц kyci men salьnadь. Mьsalь, 1936-çьlь вir traktordьц orta esep pen çьrtqan çeri, çumsaq çerdiц eseвi men alqanda 1935-çьlqь 327 gektardьц orпьna, 388 gektar вolьp, 61 gektar arttь. Әr вir kombajьn 1935-çьlqь 199 gektardьц orпьna 1936-çьlь 268 gektar egin çьjnadь. Avьl caruvacьlьqьnda məcijna adamnьц eцвegin orьndajtьn вolьp keledi. Astьq caruvacьlьqьnda maqta, qant qьzьlcasь, kynвaqьs çana вasqa egister çөninde macijna çьl sajьn kөвejip keledi. Eger MTS-tar 1934-çьlь вarlьq avьl caruvacьlьq çumьstarьnьц 24 protsentin qana macijna men istegen вolsa, 1936-çьlqь macijna men istelgen avьl caruvacьlьq çumьstarь 48,7 protsentke çetti, 1934-çьlь kombajьndar өte-məte az edi çana olardьц kөвi sapqozdarda çumьs istegen вolatьn, al 1936-çьlь MTS-tardьц qaravьndaqь aq eginniц 31 protsenti, astьq sapqozьndaqь aq eginniц 96 protsenti kombajьn men çьjnaldь.

Avьl caruvacьlьqьna macijnalь teqnijkanьц engizilyviniц qalqozdardьц ujьmdastьruv çana caruvacьlьq çaqьnan nьqajuvьnьц nətijçesinde egis kөlemi artьp, вastь egisterdiц сьqьmdьlьqь arttь. 1934-çьlь respuvвlijkamьzdaqь egis kөlemi 4911 mьц gektar edi, 1937-çьlь respuvвlijkamьzdaqь egis kөlemi 5649 mьц gektarqa çetip otьr, вasqaca ajtqanda, esep вerip otьrqan vaqьttьц icinde egis kөlemi 740 mьц gektar arttь.

Maqtanьц сьqьmdьlьqь orasan arttь (1933-çьlь gektarьnan 3-6 sentnerden 1936-çьlь 9 sentnerge çetti), qant qьzьlcasьnьц сьqьmь molajdь (1934-çьlqь gektarьnan 159 sentner orпьna 270 sentnerge çetti), temeki, kyric çana вasqa egisterdiц сьqьmdьlьqь da arttь.

Aldьцqь qatarlь teqinijkanь durьs çana tolьq pajdalanuv ycin, qalqoz çumьsьn durьs ujьmdastьruv ycin maman kadrlardьц kerek вolatьnь məlim. Esep вerip otьrqan vaqьttьц icinde вizde вul çөninde ne istedi.

Esep вerip otьrqan vaqьttьц icinde çalqьz tek Çer Qalьq Komijssarijatьnьц sijstemasьnda traktorijstardan, kombajьnerlerden, ctuvrвalnijlerden 89 mьц adam dajьndaldь, onьц icinde 40 protsenti qazaq. Osь vaqьttьц icinde dajьndalqan çana qajta dajьndalqan qalqoz qьzmetcileri onьц icinde egin вrijgadirleri, esepciler, agroteqnijkter çana вasqalarь 115 mьц adam вoldь. Tek qalqoz predsedatilderinen 5 mьцdaj adam dajьndaldь çana qajta dajьndaldь.

Kөktemdegi egisti вiz вьjьlqь çьlь 12—14 kynniц camasьnda salьp вoldьq, al, kej вir oвьlьstar вudan da ərige sozьp çiвerdi. Qalqozьmьzdaqь traktor parkine oqan tirkejtin macijnalar men kөliktiц sanьna qaraqanda, kөktemdegi egisti вьjьlqь çьlь 8-10 kynniц icinde salьp вitiryvge вolatьn edi. Biraq, вizdiц MTS-tarьmьz вen çer вөlimderi munь istej almadь, yjtkeni, olar osь kynge dejin usaq kemcilik dep atalatьn kemcilikterdi, çetimsizdikterdi MTS-tardьц, sapqozdardьц çana qalqozdardьц çumьsьndaqь avarijalar men вylinyvcilikterdi çoja almaj çyr. Bьjьlqь kөktemgi egisten сьqaratьn eц вastь qorьtьndь sol—osь kezge dejin вiz teqnijkanь naqьz ojdaqьdaj meцgerip əkete ala alqanьmьz çoq, macijnanьц pajdalanьluvь nacar, kejde Cemonajqь, Ajagөz, Buqtarma, Stepnoj çəne вasqa avdandar sьqьldь macijnanь qьlmьstь tyrde pajdalanuvcьlьq вar. Kəzir вiz, egis çumьsьn ajaqtap, egin сьqьmdьlьqьn arttьruv ycin kyrestiц ekinci kezeцine kirip otьrqan kezimizde, вizdiц ujьmdarьmьz egindi kytyvge, aq eginniц, əsirese sorttь egisterdiц aram сөвin çuluvqa, tuqьm yvcaskalarьnьц aram сөвin çulьp, ajrьqca kytyvge, egin macijnalarьn, əsirese kombajьn parkin çaqsьlap dajьndavqa çana qant qьzьlcasьn, maqtanь, temekini çana вasqa egisterdi kytyvge вarlьq nazarьn avdaruvlarь kerek. Eger, вizdiц partija, sovet ujьmdarьmьz çana çer mekemeleriniz egistiц aram сөвin çulьp, onь kytyvdi, egin çьjnavqa

dajьndьqtь mьqtap qolqa alsa, biz aq egiпnen de, teqnijkalьq egisterden de ønimdi mol alatьnьmьzda dav çoq.

Avьl caruvacьlьqь orasan ørkendegen bolsa da, əlide cecilmegen ırı məseleler bar. Bizdiŋ çer mekemelerimiz, çalqьz çer mekemeleri qana emes-av, basqa orьndar da, avьspalь egis engizyvdi, tuqьm isin tərtipke keltiryv, qara pardь çana basqalarьn ujьmdastьruv sьqьldь mindetterdi əli mьqtap qolqa alqan çoq. Aqьrьnda, bizdiŋ MTS-tarьmьzdьŋ çumьsь avьl caruvacьlьqьndaqь eŋ nacar yvcəskanьŋ biri bolьp kele çatьr. Munda əli de bolsa ijesizdik, çavapsьzdьq çana zьjankestik kəp orьn alьp otьr. Çer mekemelerinde qьzmet istegen Ijvanoptar, Cajanoptar çana Nuvsijnoptar MTS çumьstarьna basa zer salqandьqtarь anьq, olar kəp zьjan istegen, kəp byldirgen. Olaj bolsa çer mekemeleriniŋ apparatьnan çana MTS-tar men saqqozdardan zijankester əli de tolьq çojьlьp bitpegendigi anьq. Al bizdiŋ çer mekemelerimizde kəŋilcektik, sajasij soqьrlьq çana topastьq øndiris orьndarьndaqьdan artьq bolmasa, kem emes qoj. Bizdiŋ çer mekemelerimizdiŋ apparatьnьŋ, MTS tar men sapqozdardьŋ partija sajasattьq çana iskerlik dərecesin arttьruv kerek, zьjankestiktiŋ qaldьqtarьn qurtьp, syjtip, osь arqьlь maŋьzdь mindetterdiŋ orьndaluvьn qamtamasьz etyv kerek.

BK(в)P Ortalьq Komijtetiniŋ bizdiŋ respuвlijkamьzda mal caruvacьlьqьn ørkendetyv tuvralь cьqarqan arnavlь talaj qavlьlarь partijamьzdьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ çəne Stalin çoldastьŋ bizdiŋ respuвlijkamьzda mal caruvacьlьqьn ørkendetyv isine qandaj maŋьz berip kelgendigin, kəzir qandaj maŋьz berip otьrqandьqьn kersetedi.

Øtken vaqьtta, əsirese mal caruvacьlьqьnьŋ kəbirek kemigeni məlim; kəcpendilik kəbinese kəcpeli çana çartьlaj kəcpeli mal caruvacьlьqtь dep atalatьn avdandarda kəbirek bolqandьqь məlim; mal basьnьŋ orasan qattь kemyviniŋ nətijçesinde 1933-çьldьŋ ajqьnda Qazaqьstandaqь mal basьnьŋ sanь 4-5 milljonnan aspaqanь da məlim. Osь çьldardьŋ icinde mal caruvacьlьqьn ørkentetyv çeninde bolqan ulь øzgeristerdi ajqьn çaqsь tysinyv ycin 1933-çьlь Qazaqьstandaqь malsьz caruvalardьŋ sanь 87 protsent bolqandьqьn ajtuv kerek. Bizdiŋ sotsijalistik mal caruvacьlьqьmьzdьŋ ørkendegenin mьnadaj tablijtsa ajqьn kersetedi:

Ər çьlqь mal basьnьŋ sanь (qьnuvardьŋ 1-de)

Mьŋ bas mal esebi men	1934-çьl	1935-çьl	1936-çьl	1937-çьl
Maldьn barlьq tyrleri	4534,8	5250,0	69?2,2	8007,2
Onьŋ icinde Sapqozdar Qalьq Komijssarijatьnьŋ sapqozdarь	məlimet çoq	1491,1	1500,6	1512,0
Sotsijalistik caruvacьlьqtьŋ salmaqь	98,0	98,1	98,7	99,5
Çalpь mal basьnьŋ icinde qalqozcьlardьŋ çeke pajdalanuvdaqь maldьŋ sanь (% esebi men)	19,7	26,0	32,0	34,6
Maldьn tyrleri				
Sьjьr	1590,6	1835,3	2257,5	2683,9
Onьn icinde savьn sьjьr	659,3	700,3	796,9	942,3
Qoj men ecki	2261,1	2618,1	3526,2	4310,9
Barlьq çastaqь cocqalar	141,2	276,3	557,7	337,4
Barlьq çastaqь çьlqь	440,6	422,5	472,7	552,4
Barlьq çastaqь tyje	80,0	72,3	75,5	81,8

Çalpь mal basьnьŋ ər bir çьldaqь øsyviniŋ qarqьnь mьnadaj boldь: 1933-çьlqьqa qaraqanda 1934-çьlь 11 protsent østi; 1934-çьlqьqa qara-

ƣanda, 1935-çьlь 15,8 protsent ɵsti; 1935-çьlƣьƣa qaraƣanda, 1936-çьlь 31,8 protsent ɵsti çana 1936-çьldьꞑ ʙirinci ƣьnuvrьndaƣьƣa qaraƣanda, 1937-çьldьꞑ ʙirinci ƣьnuvarьnda 15,8 protsent ɵsti.

1936-çьlь mal ʙasьnьꞑ ɵsyv qarqьnьnьꞑ ʙajavlaƣanь tyrli seʙepterden ʙoldь, eꞑ aldь men 1936-çьlƣь egin cьƣьmdьlьƣьnьꞑ nacarlьƣьnan ʙoldь, osьnьꞑ nətijçesinde qalqozdarьmьz ʙen mal caruvacьlьƣьnьꞑ sapqozdarьnda cocqa kɵp kemidi. Endigi ʙir ʙastь şeʙeʙi ʙizdiꞑ qalqozdarьmьz, çer mekemeleri men soʙet orьndarь mal ʙasьnьꞑ ʙir nece çьl ɵrkendegeninen kejin taʙьsqa mastandь, osьnьꞑ saldarьnan mal caruvacьlьƣьna kɵꞑil avdaruvь nacarladь. Çana kɵp yvcaskalarda mal caruvacьlьƣьnьꞑ ɵrkendevi ɵz ʙeti men qoja ʙerildi. (Qostanaj oʙlьsь, Almaata oʙlьsьnьꞑ, Oꞑ tystik Qazaƣьstan çana Cьƣьs Qazaƣьstan oʙlstarьnьꞑ kɵp avdandarь).

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde qalqozdardьꞑ tavarlь permalarьnьꞑ sanь ɵsti. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde ʙizdiꞑ qalqozdarьmьzda tyrli permalardьꞑ sanь ɵskendigin mьna təʙlijtsa kɵrsetedi:

	1-ci ƣ ь n u v a r d a			
	1934-çьl	1935-çьl	1936-çьl	1937-çьl
Barlьƣь	3833	5752	8327	9724
Onьꞑ icinde:				
Tavarlь syt permasь	1626	2426	3298	3458
Tavarlь qoj permasь	1363	2125	2842	3207
Tavarlь cocqa permasь	710	926	1232	1273
Çьlqь permalarь	96	216	649	1137
Tyje permalarь	4	15	48	—

Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdegi osьndaj taʙьstardьꞑ nətijçesinde, malsьzdardьꞑ sanь 1933-çьlƣь 87 protsentten 1937-çьlь 5 protsentke tysti. Biz malsьzdьqtь çojdьq dep ajtuvƣa ʙoladь, çoldastar, yjtkeni mьna 5 protsent qajtadan kɵcip kelip çatqan caruvalar ʙolьp otьr devge ʙoladь.

Bizdiꞑ qalqozcьlarьmьzdьꞑ maldanuvь da ɵsti. Tavarlь permalardьꞑ malьn qosa eseptegende qalqoz caruvalarьnьꞑ ər ʙir 100 yjine mьnadaj mal keledi:

	1-ci ƣ ь n u v a r d a			
	1934-çьl	1935-çьl	1936-çьl	1937-çьl
	386,3	553,4	762,8	1030,8

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde sotsijalistik mal caruvacьlьƣьn nьƣajtuv ycin 70 mьꞑ adam ʙirijgadirler, perma ʙastьqtarь, savьncьlar, copandar çana ʙasqa qьzmetciler dajьndaldь çana qajta dajьndaldь. Avьl men dereʙnelerge çana sapqozdarƣa 950 adam zooteqnijka çana mal dərigeri qьzmetcileri çiʙerildi.

Bizdiꞑ sotsijalistik mal caruvacьlьƣьmьzdьꞑ eꞑ nacar yvcaskasь mal caruvacьlьq sapqozdarь ʙoldь, əli de solar ʙolьp otьr, olar ɵzderiniꞑ mindetterine saj dəreçede emes. Tɵldiꞑ, tipti iri maldьꞑ kɵp cьƣьn ʙoluvь, qьs mezgilinde mal azьƣьnьꞑ çetimsiz ʙoluvь, tɵl kytyvdegi salaqtьq, çьlь qoralardьꞑ ʙolmavь çəne mal dərigerlik-zooteqnijkalьq

вascьlьqtьn̡ çetkiliksiz boluvь, aqьrьnda, sapqozdardьn̡ pijnansь caruvacьlьqьnьn̡ вьlьqıuvь, çumьscьlardьn̡ en̡вek aqьsьn 3-4 ajqıa dejin вermej qojuvcьlьq—вizdin̡ kөp sapqozdarьmьzdьn̡ çumьsьndaqıь вir çaman өzgecelik osь вolьp otьr.

Bizdin̡ çaqьnda ujьmdastьrьlqıan sapqozdar qalьq kommijssarijatьmьz өzinin̡ sapqozdarь men әli çaqsьlap tanьs вolqıan çoq. Sapqozdardaqıь zьjankestikti çana onьn̡ zardaвьn çojuvdь, sapqozdarda вolcevikțik tәrtip ornatuvdь mьqtap qolqıa alqıan çoq. Aqьrьnda, sapqozdarьmьzdьn̡ artta qaluvь, sovet orьndarь men partija ujьmdarь tarapьnan sotsijalistik mal caruvacьlьqıьnьn̡ osьndaj man̡ьzdь yvcaskasьna çetkilikti kөn̡il вөlinвej otьrqıandьqıьnan dep вilyv kerek.

Tipti вizdin̡ вascь partija qьzmetcilerdin̡, avdandьq komijtetterdin̡ sektetarlarь men oвkom qьzmetcilerinin̡ arasьnda, sapqozdardь вөten kөrerin çalpь avdan çana oвlьstьq mәlimetterdin̡ sьjqьn вuzatьn, syjtip olar qьzmetcilerdin̡ tьnьmьn alatьn вir masьl, kereksiz ujьm dep qarajtьn artta qalqıan pikirler әli de вolsa az emes. BK(в)P Ortalьq Komijtetinin̡ çyktegen mindetterin tysinetin vaqьt çetti çana osьqıan sәjkes, sapqozdardь вizdin̡ өrge вasьp kele çatqan sotsijalistik mal caruvacьlьqıьmьzdьn̡ aldьn̡qıь qatarlь atretine ajnaldьruv ycin olarqıa kөz qarastь өzgertetin mezgil çetti.

Mal caruvacьlьqıь çөninde вiz әli kөp çumьstar istevimiz kerek, sonьn̡ icinde, çuqpalь avruvlardьn̡ tarajtьn kөzin tolьq qurtuv kerek. Bizdin̡ partija ujьmdarьmьz вen çer mekemeleri mьna caralardь çyzege asьruvqıa вarьnca kөn̡il avdaruvlarь kerek:

1. Man̡qa, ala өkpe, qotьr sьqьldь avruvlar tolьq çojьluvqıa tijis, вruvtsellөz, cocqanьn̡ cuvmasь çana вasqa avruvlarqıa qarsь yzdiksiz вatьl kyresyv kerek.

2. Cavьndьq çerdin̡ kөlemin arttьruv arqьlь, syrlenetin cөpterdi kөp dajьndav mal azьqıь egisterinin̡ kөlemin arttьruv çana вasqa caralar arqьlь mal azьqıьnьn̡ qorьn molajtuv kerek. Atap ajtqanda, вьjьlqıь çьlь Batьs Qazaqıьstan, Aqtөвe, Qostanaj çana вasqa oвlьstarda cөptin̡ cьqıьmь çaqsь вolqıandьqtan mal azьqıьn dajьndav planьn 1,5—2 ese arttьruv kerek.

3. 1936-çьlь вastalqıan mal tuqьmьn asьldandьruv çana maldьn̡ tuqьmь nacar вoluvьn çojuv çumьsьn yzdiksiz kycejtyv kerek, sonьn̡ icinde 1937-çьlь urqıacь maldьn̡ denin çaqsь tuqьmdь taza maldar men caqьlьstьruv kerek, syjtip вizdin̡ malьmьzdьn̡ sapasьn arttьruv kerek çana qalqoz permalarьnьn̡ sapqozdar men qalqoz yjlerinin̡ taвьsьn molajtuv kerek.

4. Sapqozdardьn̡, qalqozdardьn̡ çana çer mekemelerinin̡ aktijвin maldьn̡ kөp cьqıьn вoluvьna qarsь, malqıa adamca qaramavqıa qarsь, maldь kөp cьqıьndap, talan-taraçьqıa saluvqıa qarsь, maldьn̡ tөlin ne qıurьm aman saqtap, mal вasьn kөp өsiryv ycin yzdiksiz çana вatьl tyrde kyresyvge attandьruv kerek.

5. Aqьrьnda partija ujьmdarь, mal өsiryvcilerdin̡ Qazaqıьstandьq ekinci sijezinin̡ Qazaq SSR-nda tajav yc çьldьn̡ icinde mal вasьn 18-20 millijon вasqa çetkizyv tuvralь uranьn orьndav ycin qalqozcьlar çurtcьlьqıьnьn̡ mal caruvacьlьqıьn өrkendetyv qarqьnьn kycejtyv çolьndaqıь qozqıalьsьn вastavqıa tijis.

3. Transport çana qatьnas

Esep вerip otьrqıan vaqьttьn̡ icinde transport çana qatьnas çөninde, temir çoldar qurьlьsь, telegrap, telepon, radijo, әve çana aptomoвil transportь edәvir kycejdi.

Osь vaqьttьꞑ icinde Qaraƣandь-Balqac, Oral-Elek, Ruvpsopka-Өskemen, Cimkent-Lengir temir çoldarь salьnьp, eksploatatsijaƣa ʙerildi çana kəzir Өskemen-Rijdder, Qandaƣac-Gөrijip temir çoldarь salьnьp çatьr.

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde eksploatatsijadaƣь temir çoldardьꞑ uzьndьƣь 5818 kijlometrdan 6876 kijlometrge çetti.

Temir çoldardьꞑ çyk tasuv oʙorotь da өsti. 1933-çьlь temir çoldardьꞑ çyk tasuv oʙorotь 7076 mьꞑ tonna ʙolsa, 1936-çьlь 18.356 mьꞑ tonna ʙoldь.

Suv çolь transportьnьꞑ çyk tasuv oʙorotь 1933-çьlƣь 365 mьꞑ tonnadan 958,7 mьꞑ tonnaƣa çetip yc esege çaqьn өsti. Osьƣan qaramastan, ʙizdiꞑ temir çol transportьmьz, əsirese Tyrksip, qalьq caruvacьlьƣьnьꞑ çalpь өrkendev dəreçesiꞑen artta qalьp otьr çana өndiristi kəsiptiꞑ, avьl caruvacьlьƣь men transporttьꞑ keregin tolьq qanaƣattandьra almaj otьr.

Temir çoldardьꞑ çumьsьnda əlde ʙolsa zor kemcilikter ʙar. Kruvcenijeler, aʙarijalar, pojьzdardьꞑ tyjisip qaluvь, pojьz sostaʙьnьꞑ yzilip qaluvь, çoldьꞑ ʙuzьluvь osьnьꞑ saldarьnan teqnijkalьq çana komersijalьq çyristiꞑ өte-mөte ʙajavlьƣь, paraʙozdar men ʙagondardьꞑ oʙorotьnьꞑ nacarlьƣь—ʙizdiꞑ temir çoldarьmьzdьꞑ, əsirese Tyrksiptiꞑ negizgi kemcilikteri, mine osьlar.

Temir çol caruvacьlьƣьna, onьꞑ ʙascьlьq orьndarьna dejin enip ketken zьjankes elementter ʙizdiꞑ temir çol transportьmьzƣa zьjanьn az tijgizgen çoq. Çapon-german trotskijs agentteri ʙizdiꞑ adamdarьmьzdьꞑ qьraƣьlьƣь çoqtьƣьnьꞑ saldarьnan, temir çol transportьna enip ketti çana paraʙoz caruvacьlьƣьn ʙyldiryvge ajrьqca kөꞑil avdardь. Bizdiꞑ caruvacьlьq qьzmetcilerimiz ʙen partija ujьmdarьnьꞑ sajasij soqьrlьƣьnan, topastьƣьnan osьndaj ʙastь yvcəskede kөp vaqьtqa dejin çavlar qastьq istep keldi. Tyrksiptiꞑ paraʙoz caruvacьlьƣьna tijgizgen zьjankestiktiꞑ zardaʙь osь kynge dejin tolьq çojьlьp ʙolƣan çoq. Durьsьnda, ʙuzьlƣan paroʙozdar 17 protseꞑtten aspavƣa tijis ʙolsa, Tyrksipte mart, aprel, maj ajlarьnda ʙuzьlƣan paroʙozdar 33-37 prosentke çetti.

Bizdiꞑ transportьmьzdьꞑ ʙascь kadrlarь Ortalьq Komijtettiꞑ peʙral Plenuumьnьꞑ, çol qatьnas qalьq komijssarь Kaganoʙic çoldastьꞑ zьjankestiktiꞑ qaldьqtarьn ʙir çolata qurtьp, çoldьꞑ çumьsьn mejlince oꞑdav tuvralь nusqavlarьn orьndavdь əli qamtamasьz ete almaj otьr.

Mundaƣь ʙizdiꞑ mindetimiz—transporttaƣь caruvacьlьq qьzmetciler kadrlarь men partija ujьmdarьn Ortalьq Komijtetiniꞑ peʙral Plenuvmьnьꞑ qavlьlarь men qaruvlandьrьp, olardьꞑ ʙarlьq nazarьn çana ʙarlьq kycin zьjankestiktiꞑ zardaʙьn tolьq çojuvƣa, paraʙoz parkьnьꞑ çumьsьn oꞑdavƣa osal yvcəskelerdi tavьp, ondaƣь çumьstь kycejtyvge, transporttьꞑ komandalьq sostaʙьnьꞑ arasьndaƣь tərtipti çumьs ədisterin negizinen өzgertyvge avdaruv.

Өzen paroqodstʙosьnьꞑ çumьs kөlemi edəvir өskeni men de, olardьꞑ çumьsьnda da ʙir qatar iri kemcilikter ʙar. Zьjankester ʙul yvcəskeni de çajlamaj qojƣan çoq. Bizdiꞑ suv çolь transportьmьz, əsirese Ertis paroqodstʙosь, Ortalьq Komijtettiꞑ qavlьlarьnan өzine tijisti qortьndь cьƣarьp, zьjankes elementterdiꞑ ʙarlьƣьn çana qandajьn ʙolsada, tolьq qurtuvƣa tijis.

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde qatьnas çөniꞑen Alma-ata men oʙlьstьq sentrlerdiꞑ çana Məskevdiꞑ arasьnda tikelej telepon ʙajlanьsь ornatьldь. Oʙlьstьq sentrler men radijo-telepon qatьnasь çolƣa qojьldь. Oʙlьstardьꞑ avdandar men ʙajlanьsь edəvir kycejtildi, qalalarda telepon qatьnasь oꞑdaldь.

Bizdiꞑ partija çana soʙet ujьmdarьmьz qatьnьs orьndarьna kөmek kөrsetip ʙascьlьq etyvge edəvir kөꞑil ʙөlip otьrdь, sondьqtanda ʙizdiꞑ qatьnas çumьsьmьzƣa eki çьl camasьnda ʙascьlьq etip kelgen zьjankes

Tropijmop partija men ykimettiꞑ qatьnas çumьsьn kycejtyv çenindegi caralarьna ʙɵget istej alƣan çoq. Degen men, ʙul çav ʙizdiꞑ qatьnas çumьsьmьzƣa zьjanьn az tijgizgen çoq. Eger onьꞑ zьjankestik çumьsь ʙolmasa, onьꞑ ər tyrli qьzmetterge qojƣan zьjankesteriniꞑ, urьlarьnьꞑ, sumdarьnьꞑ cajkasь ʙolmasa, ʙiz qatьnas çeninen ʙudanda ylken taʙьstarƣa çetken ʙolar edik.

Əve transportьnьꞑ çumьsь edəvir kycejtildi. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde əve çolьnьꞑ uzьndьƣь 3400 kijlometrden 7500 kijlometrge dejin ɵsti. Bul çoldarda çyretin samɵletterdiꞑ sanь kɵʙejdi. Əve plotьnьꞑ Oꞑtystik Qazaqьstan ʙasqarmasьnьꞑ ystine, çaꞑadan Sol tystik Qazaqьstan ʙasqarmasь ujьmdastьrьldь, onьꞑ ortalьƣь Aqtɵʙede ʙolmaq, ol Aqtɵʙe, Qostanaj, Aqtɵʙe-Oral-Gerijip çana Maꞑƣьstav çolьn ʙasqarmaq.

1933-çьlь respuʙlijkamьzdьꞑ tavar oʙorotьnda aptomoʙil transportь oncama kɵp orьn alƣan çoq edi, kəzir ol qalьq caruvacьlьƣьnьꞑ ɵrkendeviniꞑ maꞑьzdь ʙir paktorь ʙolьp otьr. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьn icinde aptomacijnalardьꞑ sanь ʙir nece ese ɵsip 1933-çьlƣь 2164 macijna 1937-çьlь 12 mьꞑnan astь.

Transport qatьnastьꞑ ɵrkendeviniꞑ qьsqaca qorьtьnlarь osьndaj. Bizdiꞑ çeri kɵlemdi, avdandarь calƣaj çatqan respuʙlijkamьzda çumьstь yzdiksiz, istejtin, çaqsь qatьnastьꞑ qandaj qalьq caruvacьlьq çana sajasij maꞑьzь ʙar ekenin sьpattap çatuvdьꞑ qaçettigi çoq. Sondьqtan partija ujьmdarьnьꞑ mindeti mьnadaj ʙoluvƣa tijis: ʙirinciden transport pen qatьnas orьndarьndaƣь zьjankestikti ʙir çolata qurtuv kerek, al, ekinciden, qatьnas çana transport məselelerin umьtpav ycin, temir çol çana suv transportьnьꞑ, aʙijatsijanьꞑ, aptomoʙil transportьnьꞑ, telegrap pen radijonьꞑ çumьsьn ʙudan ʙulajda oꞑdap, çaqsь çolƣa qojuv ycin yzdiksiz çumьs istej ʙeryv kerek.

4. Tavar oʙorotь

Qazaqьstanьꞑ ɵndiristi kəsiʙi men avьl caruvacьlьƣьnьꞑ ɵrkendevi arqasьnda tavar edəvir kɵʙejdi.

BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetiniꞑ tarijqьj qavlьsь, S t a l i n çoldastьꞑ partijanьꞑ XVII-sijezindegi ʙajandamasь, ol ʙajandamada tavar oʙorotьnьꞑ kemciliklerin qattь sьnavь arqasьnda, kartьcka sijstemasьnьꞑ çojьluvь, — soʙet savdasьn ɵrkendetyv isinde zor qural ʙoldь.

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde respuʙlijkamьzda tavar oʙorotь 1933-çьlƣь 900 millijon somnan 1936-çьlь 2253 millijon somƣa çetti. Yc çьldьꞑ icinde 2 çarьm ese ɵsti.

Ər ʙir sijstemanьꞑ çьl sajьnƣь tavar oʙorotьnьꞑ ɵsyvi mьnadaj:

	1933-çьl	1934-çьl	1935-çьl	1936-çьl
1. Qazaqьstannьꞑ memlekettik savdasь	278,8	435,4	710,4	957
Onьꞑ icinde savda orьndarь	136,7	246,2	393,3	519,9
2. Kooperatsija	447,6	490,8	515,6	786
Onьꞑ icinde potrepkooperatsija	320,2	360,8	367,7	617,3
Çumьscьlardь çaʙdьqtav ʙelimderi	174,8	253,2	368,1	515
	901,2	1179,4	1594,1	2258

Osь vaqьttьꞑ icinde ʙɵlcekti tavar oʙorotьnьꞑ tavar qurьlьsьnda edəvir ɵzgerister ʙoldь. Elimizde azьq-tylik tavarlarьnьꞑ kɵp ʙoluvь ʙarlьq qalalarda, ɵndiristi kəsip sentirlerinde, avdandarda, avьl-selenderde na-

ƣьz soʙet savdasьn keꞑ өristetyvdi qamtamasьz etti. Bөlcekti savda tavar oʙorotь çөninde azьq-tylik tavarlarьnьꞑ tyri kөʙejdi. 1933-çьlь ʙarlьq satьlƣan tavardьꞑ icinde azьq-tylik tavarlarь 33,4 prosent, al, qalƣan 66,6 prosenti өndiris tavarlarь ʙolsa, 1936-çьlь respuʙlijkamьzdьꞑ çalpь tavar oʙorotьnda azьq-tylik tavarlarьnьꞑ salmaƣь 60,3 prosentke dejin kөterildi, al, өndiristi kəsip tavarlarьnьꞑ salmaƣь, өndiristi kəsip tavarlarьnьꞑ çalpь sanь 1933-çьlƣьƣa qaraƣanda 1936-çьlь edəvir өskenine qaramastan 39,7 prosentke tysti. Mьsal ycin matanь alajьq. 1933-çьl 40 millijon somnьꞑ matasь satьlьp edi, 1936-çьlь 70 millijon somnьꞑ matasь satьldь. Ajaq-kijim, mədenijet tavarlarь çana ʙasqa tavarlar çөninde de osьlaj ʙoldь.

Azьq-tylik çəne өndiris tavarlarьn kөp satuv ycin qalalar men avьldarda çumьstь çaqsь istejtin kөp savda orьndarь ʙoluvƣa tijis. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde savda orьndarьn ondav çөninde ne isteldi? Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde 136 avdandьq magazьn, 195 avьl-selen magazinderi, azьq-tylik satatьn 85 magazin çəne mədenijet tavarьn satatьn 28 magazьn acьldь. Eꞑ aldьmen ret 1935-çьldьꞑ ajaƣьnan ʙastap **kөcpeli savda** degender ujьmdastьrьldь, oƣan arnavlь transport, eꞑ aldь men macijnalar ʙerildi. 1936-çьldьꞑ ajaƣьnda qala men avьl selendegi kooperetsija men memleket savdasьnьꞑ orьndarь 5 mьꞑnan astь.

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde savda orьndarьnьꞑ çumьsь ondaluvь men qatar, avьl selendik, avdandьq magazinderdiꞑ acьluvь men qatar әr ʙir savda orьnьnьꞑ tavar oʙorotь da edəvir өsti.

Mьna taʙilijtsa әr ʙir savda orьnьnьꞑ tavar oʙorotьnьꞑ өskendigin kөrsetedi:

1933-çьlь	әr	ʙir	savda	orьnьnьꞑ	tavar	oʙorotь	90	mьꞑ	som	ʙoldь
1934-ç.			„	„	„	„	124	„	„	„
1935-ç.			„	„	„	„	171,4	„	„	„
1936-ç.			„	„	„	„	254,2	„	„	„
1937-ç.			„	„	„	„	307	„	„	„

Tavar oʙorotьnьꞑ өsyviniꞑ çəne savda orьndarьnьꞑ tərtipke keltirilyviniꞑ arqasьnda savda ujьmdarьnьꞑ pijnansь qalь ondaldь. Bizdiꞑ kooperatsija 1933-1934-çьldarda pijnansь çөninen qandaj avьr çaƣdajda ʙolƣandьƣь çurtqa məlim. Ol çьldarda ʙizdiꞑ kooperatsijamьz çьl-ma çьl 9-10 millijon som zьjan keltiryvci edi. 1935-çьlь tutьnuv kooperatsijasьnьꞑ çumьsьnda өzgeris tuvdь, al 1936-çьldan ʙastap pajda tysire ʙastadь.

Tutьnuv kooperatsijasьnda çəne memleket savdasьnda edəvir orьn alьp otьrƣan urlьq, mylikti cacuvcьlьq çoq ʙolsa, ʙizdiꞑ savda istevci ujьmdarьmьzdьꞑ pajdasь ʙudan əlde qajda artьq ʙolar edi. 1936-çьlь çalƣьz Qostanaj oʙlьsьnda 800 mьꞑ somnьꞑ, Oꞑ tystik Qazaqьstanda 1300 mьꞑ somnьꞑ, Sol tystik Qazaqьstanda 1100 mьꞑ somnьꞑ, Almaatada millijonnan asa somnьn myiki cacьlьp, urlanƣan; memleketke çyliktardiꞑ, urьlardьꞑ, sumdardьꞑ, çapon-german cpijondarьnьꞑ trotskijs çana ʙasqa çeksurьndardьꞑ qandaj zьjan keltirgenin kөryv ycin osь məlimettiꞑ өzi çetkilikti.

Savda ujьmdarьnьꞑ ʙascьlarь, memleket qarçьsьn cacьp, urlav, olardьꞑ өzderiniꞑ sajasij topastьƣьnan, ʙolceʙiktik qьraƣьlьƣь çoqtьƣьnan ekendigin çana ʙul olardьꞑ savda orьndarьndaƣь çav elementterge qarsь kyresti ujьmdastьra ʙilmej otьrƣandьƣьnьꞑ nətijçesi ekendigin tysinʙejdi.

Bizdiꞑ savda ujьmdarьmьzdьꞑ memleket savdasьndaƣь, kooperatsijadaƣь partijada ʙar çana partijada çoq ʙolceʙikterdiꞑ mindeti — osьndaj çylikter, urьlar, sumdar sьqьldь zьjankesterdi əʙden, tyʙine çete qurtuv, memleket çana kooperatip qarçьsьn talan-taraçƣa salьp çyrgen trotskijscpijon agentuvrasьn ʙir çolata tas-talqan qьlьp çojuv ʙolьp otьr. Memle-

ket savdasьndaqь çana kooperatsijadaqь вarlьq adal nijetti qьzmetcilerdin, вarlьq вasсь kadrlardьn savda ujьmdarьndaqь urlьqtь, caсьр-tөgyvdi вir çolata çojuvqa nazarьn avdarьp, magazinderdin, laroktardьn, вazьlardьn çumьsьnьn sapasьn arttьrьp, sovet tutьnuvсьsьn çaqsьlap qamtьqandaj dәreçege çetyv kerek.

Minekij, çoldastar, tavar oborotьn өrkendetyvdin qьsqaca qortьndьsь çana вizdin partija ujьmdarьnьn aldьnda turqan mindetter osьndaj.

III

ENBEKCILERDIN TURMЬS ÇAQDAJЬNЬN ONDALUVЬ, MӘDENIJETTIN KӨTERILYVI ÇANA KӨPCILIK UJЬMDARЬNЬN ÇUMЬSЬ

Çoqarь da men ajtqan qalьq caruvacьlьqьnьn өrlevi, tavar oborotьnьn ulqajuvь enbekcilerdin turmьs çaqdajьn çana вykil turmьs saltьn ana qurlьm ondamaj turmajtьndьqь mәlim. Bir neçe paktьlar keltirejik:

a) aldь men respuвlijkamьzdaqь **çumьscьlar men** qьzmetcilerdin sanь kөвejdi. Bykil qalьq caruvacьlьqьndaqь çumьscьlar men qьzmetcilerdin sanь 1933-çьlь 591,9 mьn adam вolьp edi, al, 1936-çьlь qalьq caruvacьlьqьnьn вarlьq taravlarьnda 635 mьn adam çumьs istejdi. Mundaqь erekcelik, çumьscьlar men qьzmetcilerdin icindegi qazaqtardьn sanь 1933-çьlь 34 prosentten 1936-çьlь 41 prosentke çetti. Osь esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde avьr өndiris pen temir çol transportьndaqь çumьscьlardьn sanь 136 mьnnan 150 mьnqa çetti.

Bykil qalьq caruvacьlьqьndaqь çumьscьlar men qьzmetcilerdin çьldьq enвek aqь qorь 869 millijon somnan 1586 millijon somqa çetti, вasqaca ajtqanda eki esedej өsti. Bir qьzmetcinin çьldьn icindegi ortaca enвek aqьsь 1468 somnan 2429 somqa çetti. Al, өndiristegi вir çumьscьnьn çьldьq enвek aqьsь вudan da artьq өsti. Өndiristegi вir çumьscьnьn çьldьq enвek aqьsь 1933-çьlь ortaca esep pen 1260 som вolsa, вir çumьscьnьn 1936-çьlqь enвek aqьsь 2604 som вoldь, вasqaca ajtqanda өndiristegi вir çumьscьnьn çьldьn icindegi ortaca enвek aqьsь eki eseden artьq өsti.

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde osь çaqdajlar men qatar en kerekti вujьmdardьn вaqasьnьn arzandaqandьqьn eske alqanda, sovet elinin çana sovetti Qazaqьstannьn qalьq caruvacьlьqьnьn çoqarь өrlevinin nәtijçesinde çumьscьlar men qьzmetcilerdin turmьs çaqdajьnьn ana qurlьm ondalqandьqь әвden ajqьn вoladь.

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde әlevmettik qamsьzdandьruv qorь ana qurlьm arttь. Әlevmettik qamsьzdandьruv вydçeti, 1934-çьlqь 107 millijon somnьn ornьna, 1936-çьlь 170 millijon som вoldь. Kuvrortqa вarqan çumьscьlar men qьzmetcilerdin sanь kөвejdi. 1936-çьldьn вir өzinde qana 40 mьn çumьscь men qьzmetci dem alьs yjleri men sanatorijalarqa вarьp dem alьp, emdeldi. Pensijanьn, avruvlarqa, çumьs istevge çaramajtьn adamdar men enвek çarьm-çandarьna вerilgen çәrdemnin mөlceri 7,8 millijon somnan 1936-çьlь 22,5 millijon somqa çetip өsti.

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde çumьscь ordalarьnda, transportta pәter yj saluv, kluвв, monca, kir çuvatьn orьndar saluv çөnindegi çumьs edәvir ken өris aldь. Өndiris, transport çana atqaruv komijtetteri çөninen pәter yj qurьsьna 210 millijon sьmnan asa qarçь çumsaldь. Qalalar men өndiris ortalьqtarьnda qalanь kөrkejtyvge, әsirese çol caruvacьlьqьna, elektr çarьqьna, вodoproвodqa, kanalijzatsijaqa, qatьnastь ondavqa çana taqь-taqьlarqa orasan kөp qarçь çumsaldь.

в) **Avьl men derevnedegi enвekcilerdin turmьsь da ana qurlьm ondaldь.**

Qalqozdarьmьzda eӊвek kynniӊ qunь kөp arttь. 1932-1933-çьldarda qalqozdardьӊ ana qurlьm kөpciligi eӊвek kynge çөndi tawьs вөlmese, 1936-çьь вizde zattaj tawьstardьӊ ystine, ər вir eӊвek kynge 5 somnan artьq aqcadaj taвьs вөlgen mьӊdaqan qalqozdar вoldь.

1933-çьь avqattь qalqoz tuvralь ojlaj da almaqan edik, al, 1936-çьь вizde avqattь qalqozdardьӊ sanь əlde nece mьӊqa çetti. Mundaj qalqozdar eӊ aldь men maqta, qant qьzьlcasьn, temeki egetin qalqozdar, çalpь caruvacьlьqь men mal caruvacьlьqьn ylgili çolqa qojuvdь qamtamasьz etken astьqtь çana mal caruvacьlьqtь avdandardaqь qalqozdar.

Esep вerip otьrqan vaqьttьӊ icinde memleket qalqozdar men qalqozcьlarqa sapqozdardan çana вasqa çerlerden 850 mьӊnan asa mal вerdi, mal-satьp aluv ycin 3 çьlqa çana вes çьlqa 32 millijon somnan asa uzaq srokti qarьz вerdi; qalqozdardьӊ mojnьndaqь 21,8 millijon вorьctь kecip çiвerdi.

Esep вerip otьrqan vaqьttьӊ icinde qalqozcьlardьӊ maldьlьqь 4 ese arttь, yjtkeni, 1933-çьь qalqozdaqь ər вir çyz yjge 250 maldan keletin edi, al, 1937-çьldьӊ вasьnda qalqozdaqь ər вir çyz yjge 1030 dan asa mal keletin вoldь. Avьl-dereвnede kəzir malsьz qalqozcь çoq derlik, sьjьrsьz qalqozcьlardan 21 protsent qaldь; 1933-çьь malsьz qalqozcьlar 87 protsent, sьjьrsьz qalqozcьlar 90 protsenttej edi.

Qalqozdar men qalqozcьlardьӊ qosalqь caruvacьlьqьnьӊ өskendigin onьӊ icinde yj irgesindegi ogorottardьӊ, asьrandь qustardьӊ, вal ujasьnьӊ, çemis вaqcalarьnьӊ, çijdek вaqcalarьnьӊ çana вasqalardьӊ өskendigin ajtuvqa turadь.

Esep вerip otьrqan vaqьttьӊ icinde вizdiӊ avьldarьmьz вen dereвnelerimizde çaӊa yjler, poselkeler, kluвptar, qьzьl myjister, mektepter, teatrlar, mal qoralarь çana вasqalardьӊ qurьlьsь вastalьp, keӊ өris aldь.

Bizdiӊ ulь çana danьcpan ustazьmьz S t a l i n çoldas partijanьӊ XVII sijezinde вьlaj degen, өziniӊ kuvlagь men, pop, moldasь men, yvrədinigi men, eksploatator-kuvlagь men, rostopcigi men eski dereвne çoqalьp вaradь, onьӊ ornьna өziniӊ qoqamdьq-caruvacьlьq qurьlьstarь men, өziniӊ kluвptarь men, radijo, kijno, mektep, kitapqana, jaslijleri men, өziniӊ traktorlarь men, kombajьndarь men, molotijlkalarь men, aptomoвilderi men çana taqь-taqьlarь men çaӊa dereвne tuvьp keledi, degen S t a l i n çoldastьӊ tamaca sөzderi Qazaqьstanda çьldan çьlqa ysti-ystine iske asьp keledi.

Kөcpendiliktiӊ kezinde вylingen eski avьldьӊ ornьna өziniӊ qoqamdьq qurьlьstarь men, kluвptarь men, traktorlarь men, macijnalarь men çana вasqalarь men qalqozdьӊ çaӊa avьlь өsip çetilip keledi.

c) Qala men avьldьӊ eӊвekcilerine **dərigerlik çərdem kөrsetyv isi ana qurlьm oӊdaldь,** вul mьna sьjpьrlardan da kөrinedi: avruvqana orьndarьnьӊ sanь 1933-çьlqь 1078 den 1936-çьь 2086 qa çetti. Avruvqanalardaqь kojkalardьӊ sanь 8500 den 18658 ge dejin kөвejdi, вasqaca ajtqanda eki eseden artьq arttь. Munьӊ icinde 1935-çьl men 1937-çьldьӊ arasьnda ujьmdastьrьlqan 7000 вalalar kojkalarь вar. Əjelder вosanatьn yjlerdegi kojkalardьӊ sanь esep вerip otьrqan vaqьttьӊ icinde 594 den 1171 ge çetip, 97 protsent arttь. Bulardьӊ ystine avьl men dereвnede qalqozdardan əjelder вosanatьn 73 yj acьldь. Balalar jaslijleriniӊ, turaqtьlarьnьӊ da, mavsьmdьlarьnьӊ da sanь orasan kөp arttь.

Aqьrьnda, qalada вolsьn, avьl selendi çerlerde вolsьn вractar men orta dəreçeli dəriger qьzmetcileriniӊ sanь edəvir kөвejdi. Bractardьӊ sanь 1933-çьlqь 750 adamnan 1936-çьь 1350 adamqa çetti. Orta dəreçeli dəriger qьzmetcilerdiӊ sanь 1933-çьь 1917 adam edi, al, 1936-çьь olardьӊ sanь 3468 adamqa çetti.

Bul vaqьttьӊ icinde вezgekke qarsь goldauьlqan caralarqa oвьlьstar

men avdandarqa çiberilgen tyrli dərigerlik'ekspedijtsijalarqa, qalьqqa dərigerlik çərdem kersetyv çenindegi asa manьzdь basqa bir qatar tolьp çatqan caralarqa men toqtalьp turmajmьn.

ç) **Respuвlijkamьzdьn mədeni,etinin ərkendevine** kelsek, onda mьnadaj çajьmьz вar.

Mektepterdin sanь 6869 dan 7624 ke çetti, al, mektepterdegi pedagoktardьn sanь 14494 adamnan 27094 adamqa çetti. 1936-37-oquv çьlьnda вizdin mektepterimizde, 1933-çьlqь 570 mьn balanьn ornьna, 929 mьn вala oqьp çyr.

Əsirese qazaq oquvcьlarьnьn orasan kəвejgendigi kezge tysedi. 1933-çьlь mektepterde 220 mьn qazaq вalasь oqьsa, 1936-37-ci oquv çьlьnda 375 mьn qazaq вalasь oqьp çyr.

Alajda вul sьjpьrlar esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde qalьqtь oqьtuv çenindegi ylken alqa вasqandьqqa çetkilikti sьpattama вola almajdь. 1933-çьlь вizdin mektepterimiz, onьn icinde qazaq mektepteri mejlince nacar qalde edi, durьsьnda вular вir klastь ja eki klastь mektepter edi, olarda oquv kitaptarь men oquv quraldarь çoqqa tən edi. Ol kezde Qazaqьstanda çalpьqa mindetti вastavьc oquv durьsьnda вolqan çoqtь. Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde çalpьqa mindetti вastavьc oquv вarlьq çerde iske asьrьldь, osьqan вajlanьstь, вir klasstь çana eki klasstь вastavьc mektepterdin ornьna 4 klasstь mektepter ujьmdastьrьldь. 1933-çьlь çalpь mektepterdin icinde вir klasstь çana eki klasstь qazaq mektepteri 80 protsent вolsa, al, kəzir вir çana eki klasstь mektepterden 13 protsent qana qaldь. Qazaq mektepterinde çoqarqь klasstardьn çoqtьqь ylken kemcilik edi, вul kemcilikti de вiz вirte-вirte çojьp kelemiz.

Tuvrasьn ajtuv kerek, вizdin Oquv Qalьq Komijssarijatьmьz qazaq mektepinin ajrьqca məni вar ekendigin tysinip, 4 klasstь вastavьc mektepti nьqajtuvqa, orta mektepterde çoqarqь klasstardь çetildiryvge erekce kenil вəlip keldi çana вəlip te otьr.

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde çoqarqь dəreçeli oquv orьndarьndaqь, teqnijkomdardaqь, çoqarqь dəreçeli avьl caruvacьlьq kommuvnistik mektepter men çumьscь pakyvltetterindegi oquvcьlardьn sanь 1933-çьlqь 25853 adamnan 1936-çьlь 36133 adamqa çetti. Çьlma çьl oquv вitirip cьqьp otьrqan teqnijkterdin, inçenerlerdin, pedagoktardьn, agranomdardьn, mal dərigerlerinin, zooteqnijkterdin, avьl caruvacьlьqьn ujьmdastьruvcьlardьn çana вasqalardьn sanь da artьp keledi.

Bul mьna sьjpьrlardan kerinedi: 1935-çьlь вizdin çoqarь dəreçeli oquv orьndarьmьzdь, teqnijkomdardь, çoqarь dəreçeli avьl caruvacьlьq kommuvnistik mektepterimizdi вarlьqь 1170 kisi, 1935-çьlь 2356 kisi вitirip cьqqan edi, al, 1936-çьlь 3159 kisi вitirip cьqtь.

Çoqarь dəreceli oquv orьndarьnda, teqnijkumdarda, çoqarqь dəreçeli avьl caruvacьlьq kommuvnistik mektepterde oqьp çyrgenderdin çartьsьnan keвi qazaq kadrarь ekendigin atap ajtuv kerek.

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde çanadan 300 den asa kitapqana qosьldь, çanadan 200 den asa kijno uvstanopkalarь qosьldь, munьn 110-ь dьвьstь kijnolar. Sonь men qatar, kluvptardьn, qьzьl myjisterdin, oquv yjlerinin çana вasqalardьn sanь da kəвejdi.

1933-çьlь qalqьmьzdьn icindegi savattьlarь 40 protsenttej edi. Çalpьqa вirdej çyrgizilgen sanaqtьn alqacqь məlimetterine qaraqanda 1936-çьlь savattьlar 65 protsentten artьq вoldь. Ərijne, savatsьzdardьn sanьnьn əlde вolsa kəptigi (35 protsent) savatsьzdьqtь çojuv isin ystimizdegi çьlь negizinde ajaqtav ycin, вizdin partija ujьmdarьmьzdь вul isti mьqtap qolqa aluvqa mindettejdi. Əsirese, On tystik Qazaqьstan, Batьs Qazaqьstan, Alma-ata oвьlьstarьndaqь partija ujьmdarьmьz вul isti ajrьqca qolqa aluv kerek, yjtkeni, savatsьzdardьn kəpciligi osь oвьlьstarda.

Bizdiꞑ gazetterimizdiꞑ sanьnьꞑ kɵʙejgendigi mədenijettiꞑ ɵskendiginiꞑ ʙelgisi. Oʙьlьstьq, avdandьq gazetterdiꞑ sanь 1933-çьlƣь 121 den 1937-çьlь 183 ke çetti. Al, qazaq gazetteriniꞑ sanь 59 dan 105 ke çetti. Bizdiꞑ gazetterimizdiꞑ ʙir çolƣь tijraçь 600 mьꞑ dana camalь ʙoladь. Bul eꞑʙekcilerdiꞑ mədenijet dəreçesin kɵteryv ycin, adamdardь tərʙijelep, çaꞑartuv ycin, leninijzm ijdejalarьn propagandalav ycin, sotsijalijzm qurьlьsьnьꞑ ulь mindetteriniꞑ tɵꞑiregine qalьq ʙuqarasьn ujьmdastьruv ycin ʙizdiꞑ partija ujьmdarьmьzdьꞑ qolьndaƣь asqan zor kyc.

Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde ʙasьlьp cьqqan qazaq kitaptarь ana ƣurlьm kɵʙejdi. 1934-çьlь 235 kitap ʙasьlьp cьqqan edi, ʙulardьꞑ tijraçь 2.632 mьꞑ dana ʙolьp edi, al, 1936-çьlь 319 kitap ʙasьldь, ʙulardьꞑ çalpь tijraçь 5.532 mьꞑ dana ʙoldь. Basьlьp cьqqan kɵrkem ədeʙijet cьƣarmalarьnьꞑ sanь teqnijkalьq kitaptardьꞑ, qazaq qalqьnьꞑ ʙurьnƣь mədenijetiniꞑ tamaca eskertkicteriniꞑ ʙasьluvь, əsirese qalьq ʙatьrlarь çьrlarьnьꞑ çana ʙasqalardьꞑ ʙasьluvь kɵp arttь.

d) **Qazaq kɵrkem ɵneriniꞑ ɵrkendevine toqtamavƣa ʙolmajdь.** Meniꞑce, qazaq kɵrkem ɵneri cьnьnda osь esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde ujьmdastьrьlьp, çolƣa qojьldь, desem qate ʙolmas dep ojlajmьn. Kəzir respuʙlijkamьzda 15 camalь teatьrьmьz ʙar, al, 1933-çьlь ʙar ʙolƣanь Alma-atada çalƣьz drama teatrь ʙar edi. Qazaq qalqьnьꞑ tarьjqьnda ʙirinci ret qazaq operasь çasaldь. Onьꞑ ystine pijlarmonija, ult orkestiri, xor, ʙij, ən ujьmdastьrьldь: oʙlьs ortalьqtarьnda teatьr stuvdijalarь ujьmdastьrьldь, Qaraƣandь sьjaqtь kej ʙir oʙlьstarda xor kollektipteri, ult orkestorlarь ujьmdastьrьlьp çatьr.

Qazaqtьꞑ opera teatrь kəzirdiꞑ ɵzinde çurtqa daꞑqь çajьlƣan, kɵrkemdik ɵneri çoƣarь dəreçedegi ujьmƣa ajnaldь. Qazaq muzьjkasьnьꞑ ənderi men polklɵriniꞑ asqan ʙaj qaznasь carьqtap çoƣarь kɵterildi, qalьꞑ qalьq ʙuqarasьnьꞑ ijgiligine ajnaldьrьldь. Eꞑ tamaca pakfь, qazaqtьꞑ ult kɵrkem ɵneriniꞑ tamaca kadrlarьnьꞑ ɵsip çetilgendigi, osь çьldardьꞑ icinde muzьjkada, saqьnada, ʙijde çana ʙasqalarda ondaƣan talanttь adamdardьꞑ tuvƣandьƣь.

Qazaq kɵrkem ɵneriniꞑ qulactap kɵterilyvi men qatar, orьs teatrlarьn ujьmdastьruv isine de kɵp kɵꞑil ʙɵlindi, atap ajtqanda, esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde Alma-ata qalasьnda çana kej ʙir oʙlьstardьꞑ ortalьqtarьnda orьstьꞑ opera teatrь, orьstьꞑ drama teatrь ujьmdastьrьldь.

Kɵrkem ɵnerdi ɵrkendetyv isinde avdandar men qalqozdarda tʙorcestʙolьq insijatijʙa orasan ɵristedi. Kyni ʙygin ʙir nece ondaƣan qalqoz teatrlarь ʙar, qalqozdarda, ʙalalar yjleri men mektepterde dəl mьꞑdaƣan ən yjirmeleri, muzьjka orkestrlarь ʙar.

Bizdiꞑ ujьmdarьmьzdьꞑ mindeti, qalqozdarьmьzdьꞑ, mektepterimizdiꞑ ʙalalar yjleriniꞑ, kəsip orьndarьnьꞑ çana çastarьmьzdьꞑ tamaca ьnta çigerin qoldap, əndi, ʙijdi, muzьjkanь, teatrdь çana ʙizdiꞑ tamaca ʙaj qalьq kɵrkem ɵneriniꞑ ʙasqa tyrlerin qulactatьp ɵrkendetyv.

e) **Avьl men dereʙnedegi mədenijettiꞑ orasan ɵskendigine ylken dəlel retinde qoƣam-sajasat çumьsьnьꞑ ʙarlьq taravlarьnda qalqozcь əjelderdiꞑ ʙelsendiligi artqandьƣьn ajtuv kerek.** Soʙetterde, qalqozdarda, sapqozdarda çana qoƣam-sajasat ujьmdarьnda ʙascьlьq çumьsta çyrgen əjelderdiꞑ sanь çьldan çьlƣa artьp keledi. Çumьscь əjelder men qalqozcь əjelderdiꞑ arasьnan cьqqan aktijpter orasan kɵʙejdi. Bizdiꞑ macijna-traktor stansalarьmьz ʙen sapqozdarьmьzda traktoris, komʙajner çana coper ʙolьp çumьs istep çyrgen ʙir nece mьꞑ əjelder ʙar. Bizdiꞑ çoƣarƣь dəreçeli oquv orьndarьmьz ʙen teqnijkymdarьmьzda kəzir əlde nece mьꞑdaƣan əjelder oqьp çyr.

Aqьrьnda, sotsijalistik mal caruvacьlьƣьnьꞑ ʙasьn aman saqtap, onь

əsiryvde əjelderdiŋ, əsirese qazaq əjeliniŋ ajrьqca orпь ʙarlьqьn ajtpaj ketyvge ʙolmajdь. Bizdiŋ avьl caruvacьlьƣьmьzda, onьŋ icinde mal caruvacьlьƣьnda sotsijalistik çumьstьŋ tamaca ylgilerin kərsetip otьrƣan aldьŋƣь qatardaƣь, ʙelsendi mьŋdaƣan əjelderimiz ʙar. Oŋƣarʙajьʙa Salijqa, Dosqoçanьʙa Nurьjpa sьjaqtь əjelder tolьp çatьr, ʙiraq ne kerek, ʙizdiŋ partija ujьmdarьmьz çana qьzmetcilerimiz olardь ʙir sьpьra retterde kərmej ketedi.

Bizdiŋ ujьmdarьmьz qalqozcь əjelderdiŋ orasan əskendigi çajьndaƣь paktьlardь tirkev men ƣana tьnʙavь kerek, olar avьl men dereʙnedegi əjelderdiŋ arasьnda əlevmettik-sajasij çəne kəpcilik çumьsьn keŋ əristetyvge, ondaƣan çəne çyzdegen mьŋ qalqozcь əjelderdi sotsijalijzm qurьlьsь çolьnda ʙelsenip kyresetin isker etip tərʙijelevge ʙarlьq qajrat-çigerin çumsavƣa tijis. Əjelderden tolьp çatqan aktijpter tərʙijelep əsiryv, olardan çaŋa kadrlar ʙavlьp cьƣaruv—ʙizdiŋ ujьmdarьmьzdьŋ asa maŋьzdь mindeti. Əjelder ʙizdiŋ respuʙlijkamьzdaƣь eŋʙek armijasьnьŋ çartьsь ekendigin, olar ʙizdiŋ ʙalalarьmьzdь, ʙizdiŋ ʙolacaqças ʙuvьndarьmьzdь, tərʙijelep əsiryvge tijis ekendigin umьtuvƣa ʙolmajdь, dep yjretip otьr ʙizdi S t a l i n çoldas.

Kəpcilik ujьmdarьnьŋ çumьsь tuvralь

Çoldastar, qalьqtьŋ qalьŋ kəpciliginiŋ arasьnda partijanьŋ sajasatьn iske asьruv turƣьsьnan qaraƣanda, soʙetter, propsojuvzdar, komsomol, osoaʙijaqьm sьjaqtь kəpcilik ujьmdarьnьŋ çana ʙasqa qoƣam ujьmdarьnьŋ çumьsьnьŋ ajrьqca maŋьzь ʙar. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьŋ icinde ʙul ujьmdardьŋ çumьsьnda oŋdaluv çaƣьna qaraj edəvir alƣa ʙasqandьq ʙola tursada, ʙul ujьmdardьŋ ʙykil sajasij çana kəpcilik çumьsьnьŋ dəreçesi ʙizdiŋ partijamiz ʙen soʙet memleketiniŋ çalpь mindetterine ilьspej keledi.

a) **Soʙetter.** Soʙetter ʙizde çumьscьlardьŋ, çumьscь əjelderdiŋ, qalqozcьlar men qalqozcь əjelderdiŋ qalьŋ ʙuqarasьn ʙiriktirip otьr. 1936-çьlь soʙetterdiŋ seksijalarьnda 161 mьŋ kisi ʙoldь, onьŋ ystine plenuvmdar men seksijalardьŋ çumьsьna qatьsьp çyrgen turaqtь aktipteri 60 mьŋdaj adam ʙoldь. Bul vaqьttьŋ icinde soʙet ujьmdarьnьŋ kadrlarь edəvir əsti. Esep ʙerip otьrƣan vaqьttьŋ icinde avdannьŋ ʙascьlьq çumьsьna 650 den asa kisi çoƣarьlatьlьp qojьldь, avьldьq çana selendik soʙetterdiŋ predsedateldigine 2 mьŋnan asa kisi çoƣarьlatьlьp qojьldь. Biraq, tuvra ajtuv kerek, soʙettiŋ tolьp çatqan ʙul aktijʙiniŋ arasьndaƣь çumьs soʙet çumьsьna qatьstьrьlьp otьrƣan çyzdegen mьŋ adamdardьŋ arasьndaƣь kəpcilik-sajasat çumьsь əte-məte nacar. Plenuvmdar men seksijalar anda-sanda ʙir ʙolçavsьz retterde ƣana çьjьladь, kəʙinese ʙir mejramdardьŋ, tarьjqьj kynderdiŋ kezinde caqьrьladь. Soʙetter men atqaruv komijtetteriniŋ plenumdarь, soʙetterdiŋ seksijalarь, S t a l i n çoldas ajtqandaj, is çyzindegi tьŋqьlьqtь çumьstьŋ orпьnan ondaƣan mьŋ adal nijetti çaŋa adamdar tərʙijelep cьƣaratьn orьnnan adamnьŋ ʙasьn ajnaldьratьn qьraƣьlьq, çavapkercilik sezimin ʙəseŋdetetin ajqaj cuvdьŋ, maqtancaqtьq davrьqtьŋ orпьna ajnaldьrьldь.

Soʙet orьndarьnьŋ sajlanьp qojьlatьn tərtiʙin, olardьŋ sajlavcьlar aldьnda esep ʙeryv tərtiʙin, olardьŋ çavapkerciligin kəp çerler is çyzinde çojьp çiʙerdi. Soʙet orьndarьnda kooptatsija ədisi mejlince keŋ əris aldь. Məselen, qalalьq soʙetterdiŋ, oʙlьstьq çana avdandьq atqaruv komijtetteriniŋ 8.600 mycesiniŋ icinde 2.134 kisi kooptatsija çolь men ətkizilgender (24,5 protsent). Oʙlьstardьŋ, avdandardьŋ, qalalardьŋ soʙetteriniŋ prezijdyminiŋ sostaʙьndaƣь 1,519 myceden 607 kisi kooptatsija çolь men ətkizilgender. Kej ʙir ujьmdarda kooptatsija çolь men ətkizil-

gen adamdardьn sanь tipti orasan kөp. Mәselen, Cimkent qalalьq soвetinin 172 mycesinin 110 ь kooptatsija çolь men өtkizilgender (z a l d a q o z-q a l ь s). Sajram avdandьq atqaruv komijtetinin 33 mycesinin 26 sь kooptatsija çolь men өtkizilgender, Temir avdandьq atqaruv komijtetinin 23 mycesinin 19 ь kooptatsija çolь men өtkizilgender. Calqar avdanьnda avdandьq atqaruv komijtetinin 25 mycesinin icinde kooptatsija çolь men өtkizilgender 16 kisi. Besqaraqaj avdanьnda avdandьq atqaruv komijtetinin 26 mycesinin icinde kooptatsija çolь men өtkizilgender 13 kisi.

Çana Konstijtutsijanьn iske asьrьluvь soвet demokratijzmin вuzuv praktijkasьn, sajlap qojuv prinsiвin çoqqa сьqaruv praktijkasьn, depuvtattardьn sajlavсьlar aldьnda çavapker вoluvь men esep вeryv prinsiвin çoqqa сьqaruv praktijkasьn, soвettin yzdiksiz çyrgizilletin demokratijasьn вuzuvdьn вasqa tyrlerin вatьl çana вir çola qurtuv kerek degen sөz вolьp taвьladь. Çana Konstijtutsija вizdin soвetterimizdin çana вizdin вarlьq qoqamdьq-sajasattьq ujьmdarьmьzdьn çumьs praktijkasьnda ylken çana вet alьs вolьp taвьladь.

Partijamьz өzinin icki demokratijziminin prinsipterin вulçьtpaj sөzsiz iske asьruv negizi men partija çumьsьn qajta qurьp, soвet demokratijzimine вascьlьq etyv kerek çana onьn negizderin aqьrьna dejin tьjanaqtьlьq pen çyzege asьruvь kerek.

в) **Propsojuvzdar.** Bizdin propessijalьq sojuvzdarьmьzdьn çumьsьnda da ylken qajta qurьlьs isin çyrgizyv kerek. Bizdin propsojuvzdarьmьz sanьçaqьnan өsip, aktijpteri kөвejip, әlevmettik qamsьzdandьruv вydçeti artьp, çumьscьlardь dem alьs yjlerine, sanatorijalarqa çana вasqalarqa çiвerip dem aldьruv çөnindegi çumьsьn ondasa da, olardьn çumьsьnda asa zor kemcilikter вar, kejde tipti өreskel soraqьlьqtar вar.

Propessijalьq Sojuvzdardьn Bykil Sojuvzdьq Ortalьq Soвetinin sonqь plenuvmь propsojuvzdardьn çumьsьn mylde qajta quruv, sojuvz ujьmdarьnьn çumьsьndaqь вujrokrattьq әdetter men әdisterdi çojuv, propsojuvz orьndarьnьn вuqara men вajlanьsьn nьqajtuv, propsojuvz qьzmetcilerinin өzinin sajlavсьlarь aldьnda çavapkerciligin kөteryv çoldarьn вelgilep вerdi.

Propessijalьq Sojuvzdardьn Bykil Sojuvzdьq Ortalьq Soвetinin qararlarьna syjenip, propsojuvzdar çaqьn aranьn icinde esep вeryv-sajlav çьjьlьstarьn өtkizyv çөninde, davьstь çasьrьn tyrde вeryv çolь men çana вasçь orьndarьn sajlav çөninde orasan kөp çumьs çyrgizyvi kerek. Bul sьjaqtь orasan manьzь вar sajasij mindetti propsojuvzdardьn tek өzderinin kyсteri men atqara almajtьndьqь ajqьn. Bizdin partija ujьmьmьz, әsirese, oвьlьstьq komijtetter, avdandьq komijtetter, qalalьq komijtetter çana вastavьc ujьmdar propsojuvzdarqa ynemi çәrdem kөrsetip, sajlavdьn вarьsьna kyn-вe kyn вascьlьq etip otьratьn вoluvь kerek. Qьsqasьn ajtqanda, вizdin partija ujьmdarьmьz çumьscьlardьn вul kөpcilik ujьmьnьn çumьsьn typ tamьrь menen сьn mәnisinde qajta quruv isine вascь вoluvqa tijis.

c) **Komsomol.** Çoldastar, вizdin komsomol partijanьn вirinci sijezinde өsip çetilgen, вuvьnь qatьp, вuqanasь вekigen ujьm вolьp keldi. Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde komsomoldьn mycelerinin sanь 91 mьnnan 120 mьn adamqa çetti; komsomoldьn qatarьndaqь qьzdardьn sanь 19,5 mьnnan 24,5 mьnqa çetti; pijoner ujьmьndaqь вalalardьn sanь 154 mьnnan 250 mьnqa çetti.

Komsomol men pijoner ujьmь edәvir өsse de, alajda munь qanaqattanarlьq dep вilyvge вolmajdь. Avьl men derevnedegi komsomol ujьmь sonqь çьldardьn icinde өte caвan өsti, qalqozdaqь çastardьn ana qurlьm kөpciligi komsomolqa әli kirgen çoq. Әveli çumьscь ordalarьnda da çastardьn вәri komsomol ujьmьna tygel tartьlьp otьrqan çoq. Rijdderde,

Qaraƣandьda, Balqacta, Embada, transportta, ʙalьq өndirisinde çana ʙasqa taravlarda komsomolƣa tartьlmaƣan çumьscь çastar əli de az emes. Qalqozdaƣь çastar men çumьscь çastardьŋ komsomol qatarьna ʙaʙan tartьlьp otьrƣan seʙeʙi, komsomoldьŋ icki çumьsьnda, komsomoletstardьŋ mədenijettik çana çalpь ʙilim dəreçesin arttьruv çөnindegi çumьsta, marksijzm-leninijzmdi propagahdalav çumьsьnda, ijdejalьq-sajasij çumьsta otan qorƣav çana sport çumьsьnda əli de ʙir qatar kemcilikter ʙar.

Komsomoldьŋ eŋ negizgi çana kyrdeli mindetiniŋ ʙiri çastardь ʙolceʙijzm ruvqьnda tərʙijelev ekendigi məlim. Al, ʙul çumьs qalaj ujьmdastьrьlƣan? Komsomoldьŋ sajasij oquv orьndarь 80 mьŋ camalь komsomoletstardь qamtьp otьr. Cьnьnda sajasij savat mektepterine, BK(ʙ)P-nьŋ tarijqьn yjretetin mektepterge sajasij oquvdьŋ ʙasqa tyrlerine ynemi qatьnasьp çyrgen komsomoletstardьŋ sanь ʙudan əlde qajda az.

Komsomolda propagandister kadrь kөp ʙola tursa da, olardьŋ sanь 5 çarьm mьŋdaj ʙola tursa da, ʙiraq propagandisterdiŋ ʙul kadrlarьnьŋ arasьnda yzdiksiz çyrgizilip otьrƣan partija-sajasat çumьsь çoq. Komsomol ujьmdarьndaƣь çumьstьŋ asa maŋьzdь taravlarьnьŋ nacarlьƣь men, onьŋ salaqsьtьp çiʙerilgendigi men qatar, komsomoldьŋ oʙlьstьq çana avdandьq komijtetteri өzderine tən emes ister men ajlanьsadь. Komsomoletstardьŋ ajnalьsuvь qaçet emes çumьstьŋ ʙiri kөrnekti mьjsalь mьnav.

Komsomoldьŋ Cьŋƣьrlav avdandьq komijteti, avdandьq komijtettiŋ sekretarь Qazmaƣamʙetiptiŋ çana eski-usqь çьjnajtьn ujьmnьŋ avdandьq kontorьnьŋ mengeryvcisi Asanьptьŋ qolьn qojьp avdandaƣь komsomol ujьmdarьnьŋ ʙərine qat çazƣan, ʙul qatta yj caruvasьndaƣь əjelderden surav çolь men eski-usqьnь qalaj çьjnav ekendigin, eski-usqьlardь qaj puvnkitterge çiʙeryv kerektigin, onь qalaj saqtav kerektigin, avdandьq dajьndav puvnkitiniŋ qaj sklatьna çiʙeryv kerektigin çazƣan. Eski-usqь çьjnav өte kerek çana pajdalь çumьs ekendigi davsьz, alajda ʙul ycin tijisti ujьmdar ʙar, komsomoldьŋ mindeti mylde eski-usqь çьjnav emes. Al, ʙatьs Qazaƣьstannьŋ oʙlьstьq komijteti ʙuƣan ne dedi? Komsomoldьŋ Batьs Qazaƣьstan oʙlьstьq komijteti, sekretarьnьŋ miedetin vaqьtca atqaruvcь Nijkuvlijnniŋ çəne Sojuvzyvtijldiŋ oʙlьstьq kontorьnьŋ ʙasqaruvcьsь Pokatiloptьŋ qolьn qojьp, Cьŋƣьrlav avdandьq komijtetiniŋ ʙul qatьn, ylgi aluv ycin komsomoldьŋ ʙarlьq avdandьq ujьmdarьna taratqan. Arnavlь qatьnas qaƣazьnda oʙlьstьq komijtet mьnanь usьnadь: „Insijatijʙanь ilip alьp, kөpcilik tysinik çumьsьn çyrgize otьrьp, eski-usqь çьjnav ajlьƣьn өtkizyv kerek (Z a l d a k y l k i). Qoldanƣan caralarьŋьz tuvralь ʙizge marttьŋ 5-nen qaldьrmaj qaʙar ʙeriŋizder, istiŋ nətijçesi tuvralь osь çьlƣь majdьŋ 23-ne çazʙa ʙajandama tapsьrьŋdar" dejdi.

Oʙlьstьq komijtettiŋ ʙul məselede qandaj oralьmdьlьq, tьnƣьlьqtьlьq istegendigin kөrip otьrsьzdar. Komsomoldьŋ Batьs Qazaƣьstan oʙlьstьq komijtetiniŋ sajasij oquvdь ujьmdastьruvdьŋ çaqsь təçirijʙesin, otan qorƣav isin çolƣa qojuvdьŋ çaqsь təçirijʙesin ʙilip alьp, aldьŋƣь qatarlьlardьŋ təçirijʙesin pajdalandьruv ycin ʙarlьq avdandьq komijtetterge taratqan kezi ʙolƣandьƣьna men kymendanamьn. Bul mьjsal ʙizdiŋ komsomol qьzmetcilerdiŋ, əsirese, kej ʙir oʙlьstьq komijtetter men avdandьq komijteterdiŋ ʙascьlarьnьŋ өzderiniŋ aldьna partija qojьp otьrƣan asa maŋьzdь mindetterdi nacar uƣьnьp otьrƣandьƣьn kөrsetpej me.

Komsomoldьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ soŋƣь plenuvmь, BK(ʙ)P-nьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ nusqavlarьna syjene otьrьp, komsomoldьŋ çumьsьn qajta quruv tuvralь, davьstь çasьrьn tyrde ʙeryv çolь men komsomol ujьmdarьnьŋ sajlavьn өtkizyv tuvralь ʙir sьpьra qararlar qaʙьldadь. Bizdiŋ partija ujьmdarьmьzdьŋ mindeti komsomolestarƣa mьqtap çərdemdesip, komsomol ujьmdarьnьŋ çumьsьn qajta quruv isin qadaƣalap ʙaqьlap, ʙascьlьq etip otьruv ʙolьp taʙьladь.

Bizdiꞑ partija uјьmdarьmьz çana olardьn вascьlarь вizdiꞑ çastarьmьzqa naqьz вolcевikᴛik tərвije вeryv isin uјьmdatьruv ycin, olardьꞑ qьraqьlьqьn, çav men kelisimge kelmejtin taвandьlьqьn aritьruv ycin; çastarqa trotskijsterdi, вuvqarijncilderdi, çapon-german-trotskijs cpijondarьn, dijвersanttardь, partijamьz вen soвet memleketiniꞑ вasqa вarlьq çavlarьn çek keretin etip tərвije вeryv ycin komsomolqa mejlince keꞑil вelip otьruvqa, olardьꞑ isi men çiji-çiji cuqьldanьp otьruvqa mindetti.

ç) Osoaвijaqьm çana pijzkyvltuvra. Bizdiꞑ partija uјьmdarьmьzdьꞑ erekce kep keꞑil вelyvge tijisti taqь вir asa maꞑьzdь yvcaska вar. Meniꞑ ajtajьn dep turqanьm Osoaвijaqьm men pijzkyvltuvra. Bizdiꞑ partija uјьmьmьz Osoaвijaqьm men pijzkyvltuvra uјьmdarьna вascьlьq etyv, cərdem вeryv mindetin ycinci qatardaqь mindet dep eseptemevge tijis, çana eseptej almajdь da. Partija uјьmdarь çana olardьꞑ вascьlarь Osoaвijaqьm uјьmdarьnьꞑ otan qorqav çumьsьn keꞑ eristetyvine, çastardьꞑ arasьnda, qalьqtьꞑ arasьnda əskerlik enerin yjrenyv çumьsьn uјьmdastьruvьna, вizdiꞑ вarlьq çastarьmьzdь sport pen pijzkyvltuvranьꞑ nece aluvan tyrlerine tartuvьna cərdemdesyvge mindetti. Eger вizdiꞑ partija, soвet uјьmdarьndaqь вascь qьzmetcilerimizdiꞑ ər qajsьsь eziniꞑ oвlьsьnda ja avdanьnda вirinci dəreçeli çana ekinci dəreçeli Borocijlop mergenderi necev ekendigin, znacok alqandardьꞑ qanca ekendigin, protijвogazdь qalaj pajdalanuvdь qanca adamnьꞑ yjrengendigin, qanca adamnьꞑ G.T.O. znacogine norma вergendigin taqь sondajlardь tekserip kerse onьꞑ avdanьnda, qalasьnda çana tipti oвlьsьnda вul çende istelgen istiꞑ etemete az ekendigin kerer edi. Al, elimizdiꞑ otan qorqav isin uјьmdastьruv mindeti respuвlijkamьzda çyzdegen mьꞑ qalьqtьꞑ əskerlik sport eneriniꞑ вarlьq tyrlerine qatьstьrьluvьn tilemejme.

Budan cьqatьn qortьndь mьnav: вizdiꞑ partija uјьmdarьmьz pijzkyvltuvra Osoaвijaqьm uјьmdarьna ynemi cərdem вerip вascьlьq etip otьruvqa tijis, Osoaвijaqьm pijzkyvltuvra uјьmdarьnьꞑ qalьꞑ kepcilik qatьnasqan otan qorqav çumьsьn cьn mənisinde çolqa saluvqa tijis.

IV

PARTIJA-SAJASAT ÇUMЬSЬNЬꞐ MƏSELELERI

Qazaqьstannьꞑ Kommuvnis (вolcевikter) Partijasь eziniꞑ вirinci sijezine вuvьnь qatьp, вekigen, ijdeja çaqьnan esip çetilgen. BK(в)P-nьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ teꞑiregine вerik toptalqan uјьm вolьp keldi.

Lenin tuvьn вerik ustaqan, Leninniꞑ çana Stalinniꞑ qьlьmьn вulçьtpaj qoldanqan вizdiꞑ partija uјьmь вul esep вerilip otьrqan vaqьttьꞑ icinde partijanьꞑ sara çolьnan вir adьm da ceginвej, qazaq qalqьn çana Qazaqьstan eꞑвekcilerin Lenin-Stalin çolь men alqa вastap, tapsьz sotsijalistik qoqam quruv çolьndaqь kyreske çumьldьrdь.

Qazaqьstan kompartijasьnьꞑ ez icindegi cet çajьluv tendentsijalarь tolьq çojьldь, partija uјьmdarьnьꞑ kycteri вirikti, partijanьꞑ çana soвet memleketiniꞑ duspandarь men kyreste, вolcевektik sajasat ycin kyreste, kommuvnijzmniꞑ çeꞑyvi çolьndaqь kyreste partija qatarьnьꞑ вuzьlmajtьn вirligi kycejdi. Qazaqьstannьꞑ partija uјьmьnьꞑ icki вirligi, ijdeja çana prinsiptik вirligi ec vaqьtta kəzirgidej kyc вolqan emes. Partijanьꞑ sajasij sanasь çana onьꞑ mycelerinin ijdeja-sajasattьq dəreçesi mьqtap ester. Bul esyvdiꞑ nətijçesinde partija çikcildiktiꞑ, prinsipsiz kyrestiꞑ qandajьna вolsa da, keꞑвejtin dəreçege çetti. Partija dokuvmentterin tekseryv çana avьstьruv nətijçesinde вizdiꞑ partija uјьmdarь çana Qazaqьstannьꞑ вykil kompartijasь ijdeja-sajasat çyzinde orasan esip nьqajdь

1. Partija dokuvmentterin tekseryvdiꞑ çana avьstьruvdьꞑ qortьndьlarь

Partija dokuvmentterin tekseryvdiꞑ çana avьstьruvdьꞑ qortьndьlarь tuvralь kөp ajtьp çatpajmьn, yjtkeni bul məsele, kezinde partijanьꞑ obьlьstьq, avdandьq komijtetterininꞑ plenuvmdarьnda çana Өlkelik Komijtettiꞑ plenuvmьnda qaraldь.

Bizdiꞑ partija ujьmdarьnda çasьrьnьp, partija beletterin betke ustap çyrgen çat elementterdi acьp əckerelev çeninde bul partija-sajasattьq çumьstьꞑ bizge kөp çərdemi tijgeni davsьz. Partija dokuvmentterin tekseryv çana avьstьruv kezinde Qazaqьstan kompartijasьnьꞑ qatarьnan 7 mьꞑdaj, bizge çat, duspan çana azqьndaqan elementter cьqarьldь. Bul çeti mьꞑ adamnьꞑ icinde kontrrebolytsijacьl trotskijster men oꞑcьldar da az bolqan çoq. Olar bizdiꞑ partija ujьmdarьn çana olardьꞑ bascьlarьn aldap, partijanьꞑ mycesi bolьp eseptelip çyrgen.

Biraq Qazaqьstan kompartijasьnьꞑ qatarьn çat çana duspan elementterden tazalav men qatar, passijbnij, masьl çana basqa sondaj, dep partijadan qate cьqarьlqan adamdar kөp boldь. Partijanьꞑ Ortalьq Komijteti bizdiꞑ partija ujьmdarьnьꞑ istegen qatelerin vaqьtьnda eskertip tyzetti,. passijbnij, masьl dep partijadan cьqarьlqan adamdardьꞑ isterin qajta qarap, olardь qajtadan partijaqa aluvdь mindet etti.

Ortalьq Komijtettiꞑ mundaj dijrektijbasь bola tursa da, partijanьꞑ bir sьpьra ujьmdarь, ol tygil partijanьꞑ obьlьstьq komijtetteri de bul asa maꞑьzdь iske bujrokratca pormaldi qaraqanьn kөrsetip өtyv kerek. Partijanьꞑ mycelerine erekce kөꞑil bөlyv, olardьꞑ caqьm arьzdarьn tezinen qarav, qateden cьqarьlqan adamdardь qajtadan partijaqa aluv tuvralь S t a l i n çoldastьꞑ kөrsetken nusqavlarьn bizdiꞑ kej bir partija ujьmdarь, onьꞑ icinde partijanьꞑ kej bir obьlьstьq komijtetteri əli çetkilikti tysingen çoq. Caqьm arьz bergen adamdardan buqan dejin 3000 daj adam qajtadan partijaqa alьndь. Biraq, bizdiꞑ partija orьndarьna berilgen caqьm arьzdardьꞑ edəviri (1.100 camalь arьz) əli qaralqan çoq, tekserilgen çoq. Mundaj qaralmaqan caqьm arьzdar əsirese, Oꞑ tystiktiꞑ, Cьqьstьꞑ çana Alma-atanьꞑ obkomdarьnda kөp.

Partija dokuvmentterin tekseryv çana avьstьruv nətijçesinde bizdiꞑ partija ujьmdarь bascьlarьnьꞑ kөp nərsege yjrengeni davsьz. Partija dokuvmentterin tekseryv çana avьstьruv nətijçesinde partijanьꞑ qalalьq çana avdandьq komijtetterininꞑ sekretarlarь өz ujьmьnьꞑ sostabь men tolьqьraq tanьstь, partijanьꞑ ər bir mycesininꞑ çana kandijdatьnьꞑ qandaj adam ekenin bildi, өzinin ujьmdastьruv çumьsьndaqь, partija sajasat çumьsьndaqь kemcilikterdi, partija caruvacьlьqьndaqь salaqtьqtь, kemcilikterdi çane basqa sondaj çetispegendikterdi kөrdi.

Partija dokuvmentterin tekseryvdiꞑ çana avьstьruvdьꞑ asa zor maꞑьzь bar ekinci qortьndьsь—partija ujьmdarьnьꞑ çana olardьꞑ, bascьlarьnьꞑ partija myceleri men çəne kandijdattarь men bajlanьsь oꞑdaldь. Partija ujьmdarьnьꞑ bascьlarь bastavьc partija ujьmdarьna burьnqьdan da çijirek baratьn boldь. Biraq, sonda da munьꞑ bəri BK(в)P Ortalьq Komijtetiniꞑ pebral Plenumьnьꞑ çana sol plenuvmdaqь sөzinde S t a l i n çoldastьꞑ qojqan talaptarьn çana kөrsetken mindetterin orьndav çeninde өte çetkiliksiz.

Aqьrьnda bul çumьstьn pajdalь qortьndьsь—bizdiꞑ partija ujьmdarь bascьlarьnьꞑ sajasij өtkirligi, əsirese, olardьꞑ bolcebiktik qьraqьlьqь arttь.

Alajda, biz, partija qьzmetcileri, onьꞑ icinde bizdiꞑ qalalьq çana avdandьq partija komijtetterininꞑ sekretarlarь ducpandь vaqьtьnda tanьp, əckerelevdi əli yjrengen çoqpьz, ijek astьndaqь ducpannьꞑ caruvacьlьqtь byldirip, zьjankestik istep çyrgenin kөbinese sezbejmiz. Partija dokuvmentterin avьstьruvdan kejin 719 adamnьꞑ, onьꞑ icinde 200 adam trotskijsterdiꞑ

çapon-german agentterinin çana oӊcьl kontrrevolytsijonerdiӊ partijadan сьqarьluvь вizdiӊ osь kemciliktеrimizdi kersetedi.

Alma-atadaqь Kelmanson, Tropijmop, Ijвanep, Çandosьp Orazalь, Oӊ tystiktegi Kocamвajьp çana Tortajьp, Semejdegi Cijk çana Pokijn, Batьstaqь Cuvmskij, Aqtoвedegi Kyvtseвenkep, Sol tystik Qazaqьstandaqь Panop, Bernctejin sьjaqtь eki çyzdiler tek partija dokuvmentterin avьstьruvdan kejin qana эckerelendi. Bul ducpandar kep vaqьt вojьna вizdi aldap, эckerelenвej kelgenin tuvra acьp ajtuv kerek.

Munьӊ вir seвeвi—Mrackoвskijdiӊ trotskijstik ujasьnьӊ Rejingoldtiӊ kontrreвolyvtsijalьq trotskijstik эreketinin эckerelenyvi sьjaqtь isterin вiz, onьӊ icinde elkelik komijtet pen oвlьstьq komijtetter vaqьtьnda çetkiliktі sajasij qortьndьlar сьqarmadьq. Kommuvnisterdi german-trotskijstik tьӊсьlar вandьšьna qarsь kyreske çumьldьruv ycin, вul isterdiӊ saвaqtarьn aqьrьna dejin tolьq uqьp aluv kerek edi. Biraq, вizdiӊ partija ujьmdarь çэne olardьӊ вascьlarь munь istej almadь.

Partija ujьmdarьnьӊ çana kommuvnisterdiӊ вolceвiktik qьraqьlьqьn kycejtyv kerek, эr вir вolceвikti qьraqь вoluvqa, qandaj tyske вojalsa da ducpandь vaqьtьnda kerip tanьj вilyvge yjretyv kerek, Ortalьq Komijtet Plenuvmьnьӊ qavlьsьnьӊ mэni mine osьnda.

Bizdiӊ partija ujьmdarь Ortalьq Komijtet plenuvmьnьӊ qavlьsьn вasьnan ajaqьna dejin durьs uquvь kerek, вul qavlьnь iske asьra otьrьp, partija çumьsьnьӊ kemcilikteri men, эsiresе, вejqamdьq pen, sajasij soqьrlьq pen, çaqьmpazdьlьq pen, çaramsaqtьq pen kyresyvi kerek, trotskijsterdi вuvqarьjncьldardь çana вasqa çopon-german agentterin, вelogвardejsterdi çana ultcьl elementterdi partija ujьmdarьnьӊ maӊьna çolatpavь kerek.

BK(в)P Ortalьq Komijteti Plenuvmьnьӊ qavlьsь qalьӊ вuqara men вajlanьstь oӊdav çana nьqajtuv tuvralь, sьndь çana ez ara sьndь kycejtyv tuvralь, qalьӊ вuqaranьӊ вelsendiligin kycejtyv, ujьmdastьruv—partija çumьsьn oӊdav tuvralь, partija oвlьstьq, qalalьq çana avdandьq komijtetterinin ujьmdastьruv praktijkasьn ezgertyv tuvralь mэselelerdi вizdiӊ partija ujьmdarьnьӊ aldьna çaӊa tyrde qojьp otьr. Endigi mindet—вizdiӊ partija ujьmdarьnьӊ çana olardьӊ вascьlarьnьӊ çumьs praktijkasьn sez çyzinde emes, is çyzinde BK(в)P Ortalьq Komijtetinin qavlьlarьna çana S t a l i n çoldastьӊ nusqavlarьna sэjkes negizinen qajta quruv вoluv kerek.

2. QK(в)P-nьӊ sostaвь

Partija dokuvmentterin tekseryvdiӊ çэne avьstьruvdьӊ qortьndьsьnda, partija ujьmdarьnьӊ onaӊ вurьn partija mycelerinin esepin tэrtipke saluv çeninde çyrgizgen çumьsьnьӊ qortьndьsьnda Qazaqьstannьӊ Kompartijasьnda 1937-çьlqь majdьӊ вirindegi esep вojьnca вarlьqь 51,441 kommuvnis вolьp otьr.

Onьӊ icinde partijanьӊ myceleri 32268 adam—62,7 protsent, partijanьӊ myceligine kandijdattar 19173 adam—37,3 protsent, QK(в)P-nьӊ sostaвьnda 6,199 эjel вar—12,5 protsent.

Qazaqьstan Kompartijasьnьӊ elevmettik sostaвь вul esep вerip otьrqan vaqьttьӊ icinde edэvir oӊdaldь. Mэselen, partijadaqь çumьscьlar VIII konperensijanьӊ aldьnda 31,8 protsent вolsa, 1937-çьlqь qьnuvardьӊ вirine 39,8 protsent вoldь. Partija ujьmьndaqь caruvalar VIII konperensijanьӊ aldьnda 54,2 protsent вolsa, kэzir 47,7 protsent. Qьzmetciler VIII konperensija aldьnda 14 protsent вolsa, kэzir 13 protsent.

Qьnuvardьӊ вirindegi esep вojьnca QK(в)P-nьӊ ulttьq sostaвь mьnadaj:

Qazaq—25,202. partijanьƞ çalpь sostawьnьƞ 48,8 prot.
Orьs— 17,050. " " " 32,9 "
Ůvkrajьn-
dьqtar—5,032. " " " 9,7 "
Өzвekter—854 " " " 2,6 "
Ujqьrlar—560 " " " 1,1 "

Basqalar tatarlar, веloruvstar çana васqa ulttar.

QK(в)P myceleriniƞ partijalьq staçь tuvralь məlimetterge qaraqanda, partija myceleriniƞ kөpciligi, васqaca ajtqanda 68 protsent camalьsь partijaqa 1928-çьldьƞ kezinde çana onan kejin kirgen, 18,5 protsent 1925-27 çьldarda kirgen, 8,2 protsent 1920-çьl men 1925-çьldьƞ arasьnda kirgen. 2000 daj adam partijaqa 1920-çьldan вurьn kirgen. QK(в)P-nьƞ sostawьnda вurьn васqa partijalarda воlqan 116 kommuvnis вar.

Partija sostawьnьƞ вilim dərəçesi mьnadaj:

Çalpь вilimi	1937-ç. 1.1	%%
Çoqarь dərəçeli вilimi вarlar	1,640	3,0
Tolьq emes çoqarь dərəçeli вilimi вarlar	497	1,0
Orta dərəçeli вilimi вarlar	2,691	5,2
Ortalav вilimi вarlar	4,130	8,0
Bastavьc вilimi вarlar	15,803	30,4
Bastavьc вilimi çoq savattьlar	25,993	50,0
Qat tanьmajtьndar	1,227	2,4
Barlьqь	51,881	100

Esep вerilip otьrqan vaqьttьƞ icinde çoqarь dərəçeli, orta dərəçeli çana təmen dərəçeli вilimi вar kommuvnisterdiƞ sanь arttь, savatsьz kommuvnisterdiƞ sanь kөp kemidi. 1934-çьlqь qьnuvardьƞ вirindegi esep воjьnca 7587 savatsьz kommuvnis, ne 11 protsent вar edi, kəzir savatsьz kommuvnisterdiƞ sanь 1,227, ne 2,4 protsent qana вolьp otьr.

Bizdiƞ partija qazaq qalqьnьƞ sotsijalistik mədenijetin kycejtyv çumьstarьnьƞ вascьsь çana ujьmdastьruvcьsь воlьp otьrqandьqtan, partijanьƞ sostawьnda savatsьz adamdar воlmav kerek ekeni ər kimge tysinikti.

Men вizdiƞ partija ujьmьnьƞ sostawь ças çaqьnan qandaj ekenin ajtьp çatpajmьn, yjtkeni, вul tuvralь tolьq materijaldardь sanaq məlimetteriniƞ arnap сьqarьlqan çьjnaqьnan tabuvqa воladь.

Kommuvnister qalьq caruvacьlьqьnьƞ tyrli taravlarьna qalaj вөlingen?

Өndiris pen transportta 11346 kommuvnis вar, ne ujьmnьƞ sostawьnьƞ 21,9 protsenti.

Avьl caruvacьlьqьnda 19241 kommuvnis вar, ne 37,1 protsent.

Mədenijet-aqartuv orьndarьnda, den savlьq saqtav orьndarьnda çana mektepterde 5,609 kommuvnis вar, ne 10,8 protsent.

Savda çana pijnans ujьmdarьnda 3,167 kommuvnis вar, 6,2 protsent.

Sовet çana əkimcilik ujьmdarьnda 7,211 kommuvnis вar, ne 13,9 protsent.

Aqьrь ajaqьnda partija, komsomol, propsojuvz ujьmdarьnda çana васqa çurtcьlьq ujьmdarьnda—3,908 kommuvnis вar, ne 7,5 protsent.

Qazaqьstan kompartijasьnьƞ sostawь sьjpattajtьn kej вir qьsqaca məlimetter osьndaj. Bul məlimetter вizdiƞ вudan вьlaj aldьnqь qatarlь çumьscьlardь, staqanьpcьlardь, өndiris orьndarьndaqь, sapqozdardaqь,

qalqozdardaqь ekpindilerdi partija uјьmdarьпьn qatarьпa tartuv çumьsьп kycejtyv kerek ekenin kөrsetedi.

Bul materijaldar өzderinin mycelerinin mədenijetin arttьruv, olardь mekteplerde, yjirmelerde, kuvrstarda oqьtuv çana sьrttan oqьtuv çөninde Qazaqьstan kompartijasьпьn Ortalьq Komijtetinen bastap, вastavьc uјьmdarqa dejin kөp çumьs istevi kerek ekenin kөrsetedi, syjtip, mədenijet, savattьlьq, ədeвijet, teqnijka çəne sajasat çөninde kommuvnisterdi respuвlijkamьzdaqь eldin en aldьnqь qatarlь toвьпa ajnaldьruv kerek ekenin kөrsetedi.

3. Partija uјьmdarьпьn вasсь kadrlarь

Esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde вizdin partija uјьmdarьmьzdьn вasсь kadrlarьпьn sostaвьnda edəvir өzgerister boldь, partija sijezinin qarsanьnda вizde avdandьq komijtetter men qalalьq komijtetterdin вirinci çəne ekinci sekretarlarь воlьр otьrqan, avdandьq komijtetterdin sekretarlarьпьn orьnвasarlarь воlьр otьrqan 326 kisi вar.

Bul 326 kisiden 165 kisi qazaq.

Sekratarlardьn əlevmettik çajь mьnadaj: çumьscьlar—33,4 protsent, caruvalar—33,2 protsent, qьzmetciler—33,4 protsent.

Oquv çaqьnan alqanda sekratarlardьn kөpcilik çaqь, вasqaca ajtqanda вykil sostaptan 62 protsenti oquvь tөmender, orta dəreçeli oquvь вarlar 32 protsent qana, çoqarь dəreçeli oquvь вarlar 6 protsent qana. Al, çoqarь dəreçeli partijalьq sajasij oquvь вar çoldastar 102 kisi, nemese 31,3 protsent.

Bul вasсь kadrlardьn ana qurlьm kөpciligi kөвinese sonqь 3 çьldьn icinde çuqarьlatьlqan ças qьzmetciler. Atap ajtqanda—254 kisi esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde avdandьq komijtetterdin sekratarlьqьna çana olardьn orьnвasarlarьna вirinci ret çoqarьlatьlьp qojьldь. Onьn icinde 58 kisi sekretar воlьр sonqь sajlavda вirinci ret sajlanьp otьr.

Partija aktijвi partija staçь çaqьnan alьp qaraqanda, вulardьn kөвi partijanьn ças myceleri (692-si partija qatarьna 1924-çьl men 1930-çьldьn arasьnda kirgender).

Bul sьjpьrlar esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde tolьp çatqan çana kadrlar вavlьp өsirilip, partija-sajasij вasсь çumьsqa çoqarьlatьlьp qojьlqandьqьn kөrsetedi, вular endi Ortalьq Komijtettin sonqь plenuvmьпьn dijrektijвasь bojьnca uјьmdastьrьlatьn 8 ajlьq lenindik kuvrstardan oqьp сьqьр, вizdin partija uјьmdarьmьzdьn вurьnqьdan çetigirek вolcevik вascьlarь воladь.

Bizdin partija apparatьmьzdьn, atap ajtqanda partijanьn Өlkelik Komijteti men oвlьstьq komijtetterinin вasсь qьzmetcilerinin çajь qandaj? Partija apparatьndaqь 270 вasсь qьzmetcilerden (вөlim вasqaruvcьlarь çəne nusqavcьlar) 91 kisi partijalьq çoqarь dəreçeli oquvь вarlar, 98 camalь kisi partijalьq orta dəreçeli oquvь вarlar. Partija staçь çaqьnan alьp qaraqanda вulardьn kөвi partijaqa 1926-27-çьldardan вurьn kirgen çoldastar. Bul qьzmetcilerdin ana qurlьm kөpciligi, вasqaca ajtqanda 225-ke çaqьn kisi osь kyngi atqarьp otьrqan çumьsьna esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde çoqarьlatьp qojьlqandar.

Qalalьq komijtetter men avdandьq komijtetterdin вөlim вasqaruvcьlarь çana nusqavcьlarь воlьр 647 çoldas çumьs istejdi. Bulardьn icinen 599 kisi, вasqaca ajtqanda 92,6 protsenti вul çumьsqa esep вerip otьrqan vaqьttьn icinde alqacqь ret çoqarьlatьlьp qojьlqandar. Bulardьn kөвi partijanьn ças myceleri, olardьn partija staçь camalap ajtqanda 1927-1928-çьl men 1932-çьldьn arasьnan bastaladь.

Өtken vaqьttьn təçirijвesine qaraqanda, partija apparatьnьn вasсь

qьzmetcilerinin kadrlarь, çeke kemcilikterge qaramastan, сьпьqqan, sьnnan etken, partija çana onьn Ortalьq Komijtetine berilgen qьzmetciler ekendigi kerindi.

Ərijne, bul bizdin partija ujьmdarьmьzdьn bascьlarьnьn partija qьzmetcilerinin kadrlarьn iriktep aluv çana tərbijelev çenindegi istin bəri tap-tujnaqtaj dep ojlavьna prava bermejdi. Çoq, çoldastar, bul çeninde bizde kemcilikter əlde bolsa kep, bizdin partija qьzmetcilerimizdin çana partija apparatьnьn sapasьn budan вьlaj da ondav ycin əli de kep çumьs istevimiz kerek.

Partija ujьmdarьnьn berik, сьпьqqan, bizdin partijaqa çana onьn Ortalьq Komijtetine, bizdin partijanьn bascьsь Stalin çoldasqa aqьr cekke dejin сьn berilgen apparatьn quruv ycin bul çende bizge kep çumьs istev kerek boladь.

Bizge tek bolcebijzm ruvqьnda çana tek bolcebijzmnin tradijtsijalarь bojьnca tərbijelengen partija apparatь, bizdin bolcebiktik ulь partijanьn mindetterin tolьq orьndaj alatьn apparat kerek.

Esep berip otьrqan vaqьttьn icinde Өlkelik Komijtet partija qьzmetcilerinen 1500 dej adamdь (qьsqa srokti kuvrster arqьlь, marksijzm kuvrьstarь, mektepter arqьlь çana taqь-taqьlar arqьlь) dajarlap çana qajta dajarlap сьqardь.

Oвьlьstьq komijtetter 8 mьnnan asa kisini çanadan dajarladь çana qajtadan dajarladь.

Partija kadrlarьn dajarlav çana qajta dajarlav isin berik negizge syjev kerek, Өlkelik Komijtet, oвьlьstьq komijtetter men qalalьq komijtetter munьn qamьn erekce eskerip otьratьn boluv kerek.

BK(в)P-пьn Ortalьq Komijtetinin nusqavьna bajlanьstь, kadrlarьmьzdь dajarlav çana qajta dajarlav çumьsьn endi вurьnqьdan ken kelemde alьp, сьndap çolqa qojuv kerek.

Esep berip otьrqan vaqьttьn icinde Өlkelik Komijtet çana kadrlardь iriktep alьp, çoqarlatьp qojuv isin ezinin asa manьzdь mindetterinin biri dep bildi. Esep berip otьrqan vaqьttьn icinde bizdin partija ujьmdarьmьzdьn partijanьn bascь qьzmetcilerinen bir nece çyz adamdь вavlьp esirip, çoqarьlatьp qojqandьqьnьn ezi Өlkelik Komijtettin çumьs praktijkasьnda bul məselelerdin qandaj orьn alqandьqьn kersetedi.

Onьn ber çaqьnda, Өlkelik Komijtet qazaq kadrlarьn çoqarlatьp qojuvqa, tərbijelevge çana iriktep aluvqa ajrьqca orьn berip otьrdь. Sondьqtan da, вavlьp esirgen bascьlьqqa çoqarlatьlqandardьn ana qurlьm kebi qazaq çoldastar bolьp otьr. Mьjsal ycin Qaraqandьnьn oвьlьstьq komijtetin alajьq. Mundaqь bascь qьzmetciler bolьp otьrqan Maqatьp, Mankijn, Bajçarasьp, Mustapijn, Dosçanьp, Nьqьmetip çoldastar çana basqalar sonqь 3-4 çьldьn icinde esip çetilgen adamdar.

Men Qostanaj oвьlьsьn da mьjsalqa ala-alamьn, bul oвьlьsta da bascьlьq çumьsta otьrqan çoldastar sonqь vaqьttьn icinde esip çetilgen, çoqarьlatьp qojьlqan çoldastar. On tystik Qazaqьstan oвьlьsьnda, Almaata oвьlьsьnda çana basqa oвьlьstarda bascьlьq çumьsqa sonqь 3-4 çьldьn icinde qojьlqan qazaq çastarь az ва?

Ajaqtap kelgende, partijanьn Өlkelik Komijtetinin ezin alajьq, munda bascьlьq qьzmette otьrqan qazaq qьzmetcilerinin kebi sonqь çьldardьn icinde esip çetilgen adamdar.

Alajda bul bizdi qanaqattandьra almajdь çana qanaqattandьruvqa tijiste emes, ,yjtkeni çana qьzmetcilerdi, əsirese qazaq qьzmetcilerin budan da kep tərbijelep esirip çoqarьlatьp qojuvьmьz kerek.

Өlkelik Komijtet qьzmetcilerdi iriktep aluv, çoqarьlatьp qojuv isinde, iskerlik turqьsьnan qaraqanda çana sajasij sьjpatьnьn turqьsьnan qara-

qanda ol qьzmetcinin çumьsqa qancalьq çaramdь ekendigine syjendi. Bul çumьsta ərijne Өlkelik Komijtettiŋ qatasь da boldь.

Bizdiŋ oвlьstьq komijtetterimizdiŋ qatalarь da az вolqan çoq. Men osьqan вajlanьstь, ВK(в)P-nьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ Plenuvmьndaqь sezinde Stalin çoldas kersetken ez вasьmnьŋ qatalarьna toqtalьp etyvge tijispin.

Qazaqьstanda çumьs istej вastaqan alqacqь kezimde meniŋ qьzmetcilerdi вurьnqь çumьs istegen çerimde tanьs вolqan çoldastardan iriktep alьp, qьzmetcilerdi iriktep aluv çenindegi вolceвiktik ereçeni вuzqandьqьm davsьz. Stalin çoldas meniŋ вul qatamdь əвden durьs sьnadь. Men Stalin çoldastьŋ sezi çarьjalanardьŋ aldьnda Alma-atanьŋ aktijвindegi sezimde вuqan mejlince tolьq toqtaldьm, sondьqtan, onь mьnda qajta ajtьp turuvdьŋ qaçettigi çoq, onьŋ ystine, Stalin çoldastьŋ qortьndь sezi вaspa sezde çarьjalandь.

ВK(в)P-nьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ Plenuvmьnan kejin men, **birinciden** Stalin çoldastьŋ nusqavьn вolcevikce qaвьl alьp, kelecekte mundaj qateler istemevge tijispin dep вildim, **ekinciden**, istegen qatamdь, mymkin вolqanьnca tyzetyvge tijispin dep вildim. Meniŋ вilyvimce, Stalin çoldastьŋ вul nusqavьnan men ezim ycin çana ezimniŋ çumьsьm ycin qaçetti qortьndьnьŋ вərin çasadьm qoj dep ojlajmьn.

Stalin çoldas Ortalьq Komijtettiŋ Plenuvmьndaqь qortьndь sezinde qьzmetciler iriktep alqanda syjenetin eki вelgini kersetti. Onda ol вьlaj dedi:

„Qьzmetcilerdi durьs iriktep aluv çana olardь çumьsqa duьs ornalastьruv degenniŋ mənisi ne?

Munьŋ mənisi, birinci qьzmetcilerdi sajasij sьjpatьna qaraj, jaqnij olarqa sajasij çaqьnan senyvge вolatьn-вolmajtьndьqьna qaraj, ekinci, iskerlik sьjpatьna qaraj, jaqnij olardьŋ вelgili вir konkretti çumьsqa çarajtьn-çaramajtьndьqьna qaraj iriktep aluv kerek degen sez.

Munьŋ mənisi, iske naqьz iskerce qaravdь iskersьmaqca çeniltek qaravcьlьqqa ajnaldьrmav kerek degen sez. Adamdar qьzmetcilerdiŋ iskerlik çaqьn вilyvge qumar вolьp, olardьŋ sajasij picinin вilyvge qumar вolmavcьlьqь sьjaqtь çajqa çol вermev kerek degen sez.

Munьŋ mənisi, sajasij kez qarastь вirden-вir çalqьz kez qarasqa, istiŋ tyjinin cecetin çalqьz kez qarasqa ajnaldьrmav kerek degen sez; adamdar qьzmetcilerdiŋ sajasij picinin вilyvge qumar вolьp, olardьŋ iskerlik qasijetin вilyvge qumar вolmavcьlьqьna çol вermev kerek degen sez".

Qazaqьstannьŋ K(в)P-sьnьŋ osь sijezde вizder sajlajtьn Ortalьq Komijteti ezinin çumьsьn Stalin çoldastьŋ osь nusqavlarьna negiz dep quradь. Syjtip, çana kadrlardь вavlьp esiryv çana iriktep aluv çeninde çaŋa taвьstarqa çetedi.

4. Ijdejalьq sajasat çumьsь

Esep вerip otьrqan vaqьttьŋ icinde вizdiŋ partija ujьmьmьz marksijzm-leninijzmdi propagandalav çeninde, lenindik internatsijonalijzm pozijtsijalarьn nьqajtuv çeninde, partija ujьmdarьndaqь вykil ijdejalьq-sajasij çumьstь çoqarь satьqa keteryv çeninde edəvir kep çumьs istedi.

Propaganda çenindegi çumьstь sьpattajtьn kej вir sьjpьrlar mьnadaj:

1937-çьlqь qьsnuvardьŋ вiri qarsaŋьnda QK(в)P-nьŋ 4797 mektepteri men yjirmeleri вoldь, вularda partijanьŋ 43409 myceleri men kandijdattarь oqьdь, вul, myceler men kandijdattardьŋ çalpь sanьnьŋ 83 protsentindej вoladь.

Onьŋ ystine, partija oquvьnьŋ orьndarьnda 9400 tilektester, 9500 komsomoletstar, partijada çoq 6000 çumьscьlar oqьjdь.

1934-çьlqь qьnuvardьŋ biri qarsaŋьnda partija oquvьnьŋ orьndarьnda partija ujьmь sostavьnьŋ 23 protsenti qana oqьp edi. Buqan qaraqanda, marksijzm-leninijzmdi yjrenip çyrgen kommuvnisterdiŋ sanь 1934-çьlqьdan 4 esedej artqandьqь kөripedi. Eger bul sьjpьrlardьŋ da kөj bir artьq çerleri bar dep bilip, sodan tijistisin сьqarьp tastaqannьn өzinde, partija oquvь orьndarьnьŋ ana qurlьm өris alqandьqь, onьŋ kommuvnisterdi kөp qamtьp otьrqandьqь davsьz.

Partija oquvьnьŋ orьndarьnan bөlek mәseleler çөninde partija ujьmь ycin çasalatьn leksijalar men bajandamalar, sьrttan oquv, өz beti men oquv sьjaqtь çoldar men de, tyrli qьsqa sroktь kuvrstar arqьlь da partijanьŋ myceleri men kandijdattarь oqьp çyr.

Partija oquvьnьŋ orьndarьnda turaqsьzdьq, sabaqtьŋ yzdiksiz bolьp turmajtьndьqь, mektepter men yjirmelerdiŋ çiji-çiji өzgertile beretindigi ana qurlьm azajdь; өzgerte beryvge әves-qoj adamdarqa tьjuv salьndь, turaqtь oquv orпь çasaldь. Esep berip otьrqan vaqьttьŋ icinde 227 partkabijnet, partija oquvьnьŋ 8 yji acьldь.

Partija oquvьnьŋ orьndarьna әdebijet çetistiryv, әsirese leninijzm çөnindegi, partija tarijqь çөnindegi çana basqa pәnder çөnindegi әdebijetti çetistiryv isi sөzsiz oŋdaldь. Eger budan bir nece çьl burьn biz partija ujьmьmьzdьŋ qazaqtar çaqьna marksijstik-lenindik tәrbije beryv çөninde ana tilinde әdebijettiŋ çoqtьqьnan tipti ьlaçь tabьlmaqan qьjьncьlьqtarqa kezdesken bolsaq, al kәzir bizde bul bөget negizinde çojьldь, bizdiŋ qazaq mektepteri men yjirmelerine çana kuvrstarqa leninijzm mәseleleri, partija tarijqь çana basqa pәnder çөninde ana tilinde kitaptar men әdebijetter çetistirildi, dep ajta alamьz.

S t a l i n çoldastьŋ „Leninijzm mәseleleriniŋ", Lenin-Stalinnin bir tomdьqьnьŋ, Leninniŋ eki tomdьqьnьŋ qazaq tilinde basьlьp сьquvь, Leninnin 6 tomdьqьnьŋ alqacqь tomdarьnьŋ baspaqa әzirlenyvi marksijstik-lenindik tәrbije isine qosьlqan davsьz ylken olça bolьp tabьladь.

1937-çьlь bizdiŋ baspalarьmьz partijanьŋ kyrdeli әdebijetterinen qazaq tilinde 28 kitap basьp сьqardь, bulardьŋ tijraçь 1 millijon danadaj boldь, bul 1934-çьlqьqa qaraqanda yc esege çaqьn artьq.

Partija propagandasьn çolqa qojuv çөnindegi negizgi çana istiŋ tyjinin cecetin kyc propagandister kadrь bolьp tabьladь. Bizdiŋ propagandister kadrlarь çөnindegi isimizdiŋ çajь qandaj? Sөz çoq, esep berip otьrqan vaqьttьŋ icinde propagandister kadrь san çaqьnan da, sapaçaqьnan da өsti. 1937-çьlqь qьnuvardьŋ biri qarsaŋьnda bykil QK(b)Pnьŋ icinde 5000 qa çaqьn propagandister boldь, bulardьŋ 44 protsenti qazaq, 39 protsenti orьs, 17 protsenti basqa ulttar.

Bizdiŋ partija ujьmdarьmьz bul çьldardьŋ icinde propagandister kadrьnьŋ ijdejalьq-sajasat dәreçesin çoqarь satьqa kөteryv çөninde edәvir is istedi. Mәselen, propagandister kuvrsь arqьlь 1934 çьlь bar bolqanь 200 kisi dajarlanьp edi, 1935-çьlь qajta-dajarlanьp сьqqan propagandisterdiŋ sanь 1445 kisige çetti, al, 1936-çьlь 2000 kisi boldь. Onьŋ ystine propagandister dajarlajtьn ortalьq mektep ujьmdastьrьldь, Semejde, Petropavьlda, Oralda çana Balqacta propagandisterdi dajarlap çana qajta dajarlap otьratьn 6 ajlьq turaqtь kuvrstar acьldь.

Bizdin propagandis kadrlarьmьzdьŋ sajasij bilim dәreçesin tөmendegi sьjpьrlar sьjpattajdь: Qьzьl professorlar instijtuvtьn bitirgen propagandisterimizdiŋ bar bolqanь 33 kisi nemese, 0,7 protsent, bul әrijne, өte az, Kommuvzdardь bitirgen propagandister 17,3 protsent, partija sobet mektepterin bitirgen propagandister—22,4 protsent; propagandister kuvrsьn bitirgen propagandister— 24 protsent: aqьrьnda, propagandisterdiŋ basьm

kөpciligi ec qandaj arnavlь oquvь çoq, өzinin partijalьq sajasij bilim dәreçesin, kөвinese, өz веti men oqьp kөterip çyrgender. Mundaj propagandister 34,6 protsent.

Alajda, propagandisterdi dajarlav çana olardьn ijdejalьq sajasij bilim dәreçesin kөteryv çөnindegi çumьstьn tөrt вөligi saj dep ojlav durьs bolmas edi. Partija propagandasьn ujьmdastьruv çөnindegi çumьs sьjaqtь, munda da iri kemcilikter өte kөp. Partijanьn Ortalьq Komijtetinin partija ujьmdarь partija-sajasat çumьsьmьzdьn asa maŋьzdь bul yvcaskasьn өz веti men çiвerip, umьt qaldьrdь degen qararь вizdin partija ujьmьzqa da tygeli men dәl me-dәl keledi. Өlkelik Komijtet pen овkomdar, әsirese, овkomdar partija propagandasьn çolqa qojuv isine çetkilikti kөŋil вөlgen çoq. Овkomdardarda, qalalьq komijtetterde çana avdandьq komijtetterde sekretarlardьn өzderi partija propagandasьn ujьmdastьruv isimen az cuqьldanqanь, osьnьŋ nәtijçesinde ygit-propaganda çumьsьnьŋ qanaqattanarlьq bolmaj otьrqanь davsьz nәrse. Bizdiŋ partija qьzmetcilerimizdiŋ tolьp çatqan kөpciligi әli de bolsa ijdejalьq sajasij çumьs mәselelerine, marksijstik-lenindik oquv mәselelerine, вuqaranьŋ arasьnda bolcевiktik ygitti çolqa qojuv mәselelerine çetkilikti tyrde nazar salmajdь. Munьŋ bulaj ekendigi mьna mьjsaldardan kөrinedi.

a) Cajan avdandьq komijtetinin вascьlarьnьŋ partija oquv çөninde вejqam вolqandьqь sondaj, olar marksijzm-leninijzm propagandasьnьŋ barlьq mәseleleri çөninde sajasij qьlmьsь ycin çer avьp kelgen Pruvtko degen вirevdi вas konsultant etip taqajьndaqan.

в) Accь saj partija ujьmьndaqьlar oquvdь cьndap qolqa almaqcь bolьp eki yjirme acqan, onьŋ вirevi orьs tilinde, onda 45 kisi bolqan, ekinci qazaq tilinde, onda 40 kisi вolqan. Bularqa çetekci вelgilengen. 1936-çьldьŋ bojьna çana 1937-çьldьŋ basьnda bul yjirmeler bolqanь 3 ret qana çьjьlqan. Bul yjirmelerdiŋ birinde alqacqь sabaqqa 12 kisi qatьnasqan, ekinci rette 8 kisi, ycinci rette 2-aq kisi qatьnasqan. Bul, çergilikti partija ujьmdarьnьŋ partija propagandasьna qalaj qarajtьndьqьn kөrsetpej me.

c) Qaraqandьdaqьlar propagandis istiŋ tyjinin cecetin bastь kyc ekendigin tysinвejdi. Bykil 1936-çьldьŋ icinde çana 1937-çьldьŋ basьnda qalalьq komijtettiŋ ujьmdaqь bar 67 propagandisten 15 propagandisti qana вekityvge murcasь kelgen.

ç) Tyrksiptiŋ partija ujьmьnda propagandisterdi partijalьq-sajasij sapasьn çana savattьlьqьn teksermesten вekitedi. Osьnьŋ saldarьnan, propagandisterdiŋ sostaвьn teksere kelgende өktәвir ajьnda 16 protsenti çaramsьz вolьp ornьnan alьndь. Olardьŋ icinde sajasij savatsьz çana ьmьracьl pikirdegi elementter az emes ekendigi kөrindi.

Tyrksiptiŋ ujьmdarьnda kommuvnisterdiŋ 80 protsentten artьqь sajasij oquvqa tartьlqan вolьp esepteledi. Al, is çyzinde partija oquvьna 35-40 protsenti qana qatьnasadь.

Marksijzm-leninijzm propagandasь çөnindegi çumьsqa partija ujьmdarьnьŋ вascьlьqь çetkiliksiz ekendigin kөrsetetin mundaj paktьlar әr ujьmnan qanca kerek deseŋiz de taвьladь.

Sajasij-ygit tek kezi kelip qalqan vaqьtta qana çyrgiziledi. Bizdiŋ ujьmdarьmьz ygit çumьsьn cьndap qolqa alьp, әвden ojlap yzdiksiz çyrgizip otьrmajdь. Bizdiŋ oвьlьstьq komijtetter men qalalьq komijtetter sajasij ygit çumьsьn salaqsьtьp umьt qaldьrdь. Al, Өlkelik Komijtet oвlьstьq komijtetter men qalalьq komijtetterdiŋ bul kemcilikterin mezgilinde tyzetken çoq. Bul çumьstь çete вaqalamavcьlьqtь qurtuv kerek. BK(в)P-nьŋ Ortalьq Komijtetiniŋ plenuvmьnьŋ qararьna sәjkes sajasij ygit çumьsьnьŋ maŋьzьn kemeline keltiryv kerek.

Ortalьq Komijtettiŋ soŋqь plenuvmь өziniŋ qararlarьnda marksijzim-le-

ninijzm propagandasьnьꞑ məselelerin prinsiptik çoƣarь dəreçege keterdi. Ortalьq Komijtettiꞑ Plenuvmь ɵziniꞑ qararьnda ʙьlaj dep çazdь: „Partija kadrlarƣa marksijzm-leninijzmdi yjretyv, tərʙije ʙeryv, olardь sajasij çaƣьnan oqьtuv çəne qajta dajarlav ʙolçeʙijzmniꞑ asa maꞑьzdь mindetteriniꞑ ʙiri ʙoladь dep ʙiledi".

Budan tuvatьn qortьndь, ʙizdiꞑ partija ujьmdarьmьz ɵzderiniꞑ praktijkasьn ʙatьl ɵzgertip, partija propagandasь men ygit məselelerin partija çumьsьnьꞑ terden orьn alatьn məseleleri etip qojuvƣa tijis. Bolçeʙijzm propagandasьn ujьmdastьruv isin ʙizdiꞑ partija ujьmdarьmьzdьꞑ ʙascьlarь, partijanьꞑ eꞑ ʙedeldi, ʙьlьƣan, sьnalƣan qьzmetcileri ɵz qoldarьna aluvƣa tijis ekendigi ʙudan ajqьn kerinedi; propagandister kadrьn dajarlav çana qajta dajarlav, propagandisterdi sьnalƣan çana partijaƣa, onьꞑ Ortalьq Komijtetine ʙerilgen adamdardan iriktep aluv ʙolçeʙiktik propagandanь ujьmdastьruv çenindegi ʙykil çumьstьꞑ eꞑ tyjindi ʙuvьnь ekendigi ʙudan ajqьn kerinedi.

Partija ujьmdarьnьꞑ propaganda, ygit çana ujьmdastьruv çumьsьndaƣь ʙizdiꞑ ʙaspa sɵzimizdiꞑ maꞑьzь asa zor. QK(ʙ)P-nьꞑ qaramaƣьnda tolьp çatqan gazetter ʙar, ʙularƣa soꞑƣь çьldardьꞑ icinde edəvir çaqsьzattьq negiz çasaldь. Bul çьldardьꞑ icinde gazetter ɵziniꞑ çumьsьn anaƣurlьm oꞑdaƣandьƣь davsьz, alajda kep gazetterdiꞑ ijdejalьq dəreçesi, gazet qьzmetcileriniꞑ kadrь çenindegi çajь əli de ʙolsa qanaƣattanarlьq ʙolmaj otьr. Partija dokuvmentteri tekserilgen çana avьstьrьlƣan kezde gazetterdiꞑ ʙascь aktijʙiniꞑ arasьnan 40 kisi trotskijster, çat adamdar, azƣьn adamdar əckerelenip, partijadan cьƣarьldь. „Prijerts praʙdasь" gazetiniꞑ redaktorь çana ʙasqa gazetterdiꞑ ʙir nece ʙascь qьzmetcileri orьnьnan alьndь, ʙul paktьlardьꞑ ʙəri gazet kadrlarь çenindegi istiꞑ ɵte nacar ekendigin kersetedi.

Gazetterdiꞑ çumьsьnьꞑ qanaƣattanarlьq ʙolmavьna, gazet qьzmetcileriniꞑ kadrlar çeninde qьjьncьlьq ʙolьp otьrƣanьna negizgi seʙep, BK(ʙ)P-nьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ Plenuvmь əbden durьs ajtqanьndaj, ʙizdiꞑ ʙascь partija qьzmetcilerimiz, oʙlьstьq komijtetter men avdandьq komijtetterdiꞑ sekretarlarь, ʙolçeʙijzmniꞑ tradijtsijalarьna qaramastan, ʙaspa sɵz çenindegi çumьstь ekinci qatardaƣь qьzmetcilerge senip tapsьrьp ciʙerdi, onьꞑ ystine ʙularƣa tijisti çərdem ʙermedi, qoldap otьrmadь. Çaƣьn arаньꞑ icinde Ortalьq Komijtettiꞑ Plenuvmьnьꞑ qararlarьn çana S t a l i n çoldastьꞑ nusqavlarьn tolьq iske asьruv qaçet: gazetterge sьnalƣan kadrlar ʙerip, nьƣajtuv kerek, ʙaspa sɵzdiꞑ maꞑьzьn kemeline keltiryv kerek.

Sonь men qatar, partija komijtetteri gazetterdiꞑ ijdejalьq dəreçesin keteryv çeninde, olardьꞑ ʙedelin nьƣajtuv çeninde, ʙolçeʙiktik sьndь eckimniꞑ ʙet açarьna qaramastan ɵristetyv çeninde gazetterdiꞑ ʙuqara men ʙajlanьsьn nьƣajtuv çeninde gazet qьzmetcilerine tьnƣьlьqtь tyrde çərdem ʙeryvge tijis. Al, ʙaspa sɵz qьzmetcileri, ɵzderiniꞑ ʙarlьq çumьsьn ʙolçeʙiktik partijacьldьqqa çana qьraƣьlьqqa negizdep quruvƣa tijis, ʙolçeʙijzmge çetilyv ycin qaçьmaj-talmaj çumьs istevge tijis, ɵzderiniꞑ praktijkasьnan çaƣьmpazdьqtь, mədenijetsizdikti, sensatsijaƣa qumarlьqtь, iske nem qurajdь qaravcьlьqtь ʙatьl çojuvƣa tijis, ʙaspa sɵz qьzmetcileri munь uƣьnuvƣa tijis.

Dinge qarsь propaganda çumьsь myldem umьt qalƣan yvcaska ʙolьp otьr. Poptar men moldalardьꞑ soꞑƣь kezde ʙelsene qьjmьldaj ʙastaƣanьn eske alƣanda, ʙul yvcaskanь umьtuvƣa tipti ʙolmajdь. Bir sьpьra çerlerdegi dincilderdiꞑ əreketteri (Tyrkistan, Tylkiʙas, Gerijip, Ьrƣьz çana sol sьjaqtьlar) olar ycin nətijçesiz ʙolьp cьqpaƣan, ʙul paktьlar dinge qarsь majdandaƣь çumьstьꞑ ɵte nacar ekendigi tuvralь ʙizdiꞑ partija ujьmdarьmьzƣa daʙьl qaƣьp otьr. Sanaqtьꞑ aldьn ala cьƣarьlƣan məlimetterine qaraƣanda, qalьqtьꞑ icinde dinge senyvcilerdiꞑ sanь edəvir

ekendigi kɵrinedi, ʙulardьꞑ arasьnda dinge qarsь propagandanь mьqtap çəne сьndap ujьmdastьruv qaçet. Dinge qarsь ədeʙijetter сьƣaruv, ƣьlmьj leksijalar, ʙajandamalar, əngimeler ujьmdastьruv, qudajsьzdar sojuvzьn kemeline keltiryv, onьꞑ çumьsьn oꞑdav çana ʙasqa da ʙir sьpьra çaralar çyrgizyv dinge qarsь çumьsьmьzdьꞑ ʙastь mindetteri ʙolьp taʙьladь.

* * *

Partija propagandasьnьꞑ mindeti—partija ujьmdarь men kommuvnisterge ʙolceʙikter partijasьnьꞑ tarьjqьn, Lenin men Stalin ƣьlьmьn durьs uƣьndьruv, olardь partijanьꞑ sara çolь ycin kyreske, uvklondardьꞑ qandajьna ʙolsa da qarsь kyreske qaruvlandьruv ʙoldь çana ʙolьp taʙьladь.

Bizdiꞑ partija propagandistik çumьsьmьzdьꞑ mazmunь: pacistik terrorсьldar, dijʙersanttar çana spijondar ʙandasьna ajnalƣan trotskijsterdiꞑ, zinoʙijeвcilderdiꞑ çana oꞑсьldardьꞑ lenincildikke qarsь, ʙolceʙiktikke qarsь toptarь men ajanʙaj kyresyv ʙolьp keldi. Partija propagandasьnьꞑ kommuvnisterdi partijanьꞑ, soʙet memleketiniꞑ çavlarьna qarsь ijdeja-sajasat çɵninen taʙandь etip tərʙijelevdi, olardь ʙolceʙiktik prinsiptilik çana partijanьꞑ myddelerine сьn ʙerilgen ruvqьnda tərʙijelev mindetin kɵzdegeni ajqьn nərse. Partija mycelerin ijdeologija çaƣьnan сьnьqtьruv, olardь partijanьꞑ mindetterin çana çaƣdajdь tolьq tysinerliktej etip qaruvlandьruv, olardь ʙolceʙijzmniꞑ çavlarьna çana lijʙeralсьl elementter men sьjьspajtьndьq ruvqьnda tərʙijelev, eki çyzdilikke qarsь kyreske qaruvlandьruv, eki çyzdilerdi əckerelej ʙiletin etip, partija ʙeletin ʙyrkengen çavlardьꞑ ʙet perdesin çulьp tastaƣandaj etip yjretyv,—partija propagandasьnьꞑ ʙastь mindeti mine osь ʙoladь. Ɵlkelik Komijtet partija ujьmьn ijdeja-sajasat çɵninen lenincil partijanьꞑ çana onьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ ajnalasьna, kɵsemimiz çana ustazьmьz Stalin çoldastьꞑ ajnalasьna ujьmdastьruv sajasatьn çyrgizdi. Ɵlkelik Kɵmijtettiꞑ sajasatьnьꞑ negizgi mindetiniꞑ ʙiri Qazaƣьstan Kommuvnis (ʙolceʙikter) Partijasьnьꞑ partija kadrlarьn ʙizdiꞑ partijamьzƣa çana Ortalьq Komijtetke сьn ʙerilgendik çana senimdilik ruvqьnda tərʙijelev ʙoldь.

Partijanьꞑ ult sajasatь çɵninde Ɵlkelik Komijtet 1933-çьlƣa dejin ʙolƣan qatalardь ʙatьl tyzetyv, lenindik internatsijonalijzmdi nьƣajtuv ʙaƣьtьn ustap, ʙolceʙiktik sajasattan ava çajьlƣan uvklondarƣa qarsь, ulь orьscьl coʙijnijzmge çana qazaq ultсьldьƣьna qarsь kyresyv çolьn çyrgizdi.

Buqaranь lenindik internatsijonalijzm ruvqьnda tərʙijelev mindeti partijanьꞑ lenindik-stalindik ult sajasatьn tysindiryv çəne propagandalav çɵninde ijdeja-sajasat çumьsьn keꞑ ɵristetyvdi, partijaƣa qarsь ʙarlьq usaq ʙurçuvazijacьl teorijalardь əckerelevdi, ult məselesindegi ʙarlьq qos qьrtьstьqtь, cataqtardь, kɵmeskilikti əckerelep, çojuvdь kerek qьldь. Bizdiꞑ partija ujьmdarьmьz partijanьꞑ Ɵlkelik Komijtetiniꞑ ʙascьlьƣь men esep ʙerip otьrƣan vaqьttьꞑ icinde ulь orьscьl coʙijnijzmdi çana partijada ʙar çana partijada çoq qьzmetcilerdiꞑ ʙelgili ʙir ʙɵleginde ʙolƣan ulь orьscьl-coʙijnistik pikirlerin tas-talqan qьluv çɵninde edəvir çumьstar istedi. Ulь orьscьl coʙijnijzmdi ʙastь qavьp dep sanap, partija ujьmdarьn ʙul qavьptь çojuvƣa çumьldьra otьrьp Ɵlkelik Kɵmijtet, sonь men qatar qazaqtьꞑ kontrreʙolytsijacьl ultсьldьƣьna qarsь ʙatьl tyrde kyrespejince Qazaƣьstanda lenindik internatsijonalijzm isin qorƣavƣa ʙolmajtьndьƣьn ʙilip, kyrestiꞑ avьr salmaƣьn qazaq ultсьldьƣьna qarsь çumsadь. Ulь orьscьl coʙijnijzmge qarsь çalƣьz ʙiz emes, ʙykil BK(ʙ)P, eꞑ aldь men BK(ʙ)P-nьꞑ Ortalьq Komijteti kyresip otьrƣanь məlim.

Partijanьꞑ Ɵlkelik Kɵmijtetiniꞑ 1937-çьlƣь ƣьnuvarda ʙolƣan VII plenuvmь partija ujьmdarьnьꞑ qazaq ultсьldьƣьna qarsь kyresyvdegi kemciliklerin kɵrsetip, çapon-german pacijzminiꞑ agentuvrasьna çana trotskijs

oꞑcьl kontrrebolytsijanьꞑ tikelej odaqtasьna ajnalьp ketken qazaq ultcьldьƣь kəzirgi kezeꞑde ʙastь qavьp ekenin çana partija ujьmdarь, eꞑ aldьmen, qazaq ʙolceʙikteri qazaqtьꞑ osь kontrreʙolytsijacьl ultcьldьƣьna qarsь kyrestiꞑ avьr salmaƣьn çumsavь kerek ekenin ajqьn kɵrsetti.

Ultcьl elementterdiꞑ çapon-german-trotskijs pacister men ʙite qajnasьp ketkendigi davsьz paktь. Ultcьl elementter—Taʙacep, Sultanʙekip, Qaratilavip, Ⱪençin, Qocamʙajьp, Tortajьp eki çyzdilik istep, ʙizdiꞑ ujьmdarьmьzdьꞑ qьraƣьlьƣьn aldamsьratьp, german-çapon pacijsterdiniꞑ çana trotskijs ʙuvqarijncьl ʙandanьꞑ pajdasьna kontrreʙolyvtsijacьl çumьstar istedi.

Bizdiꞑ partija ujьmdarь çana komsomol qazaq ultcьldьƣь men kyresyv tuvralь qurƣaq deklaratsija çasav, ylken-ylken qavlьlar cьƣaruv, ʙosqa davrьƣuv praktijkasьn tez çojьp, pacijzmniꞑ ʙul ultcьl dijʙersanttьqzьjankestik ʙandьsьn əckerelev, qurtuv çɵnindegi naqtь çumьstь kycejtyvi kerek. ÇK(ʙ)P ulь orьs coʙijnistigine qarsь kyresti ʙəseꞑdetpej çyrgize otьrьp, kyctiꞑ salmaƣьn qazaqtьꞑ kontrreʙolytsijacьl ultcьldьƣьna çana oƣan ʙura tartqan uvklondarƣa qarsь çumsavь kerek.

Bizdiꞑ qazaq çastarьna internatsijonaldьq tərʙije ʙeryv partija ujьmdarьnьꞑ çana olardьꞑ ʙascьlarьnьꞑ erekce kɵꞑil ʙɵletin mindeti ʙoluvь kerek. Yjtkeni, ultcьl elementter qazaq çastarьn azdьruvƣa mejlince kyc saladь. Qurƣaq porməlnij deklaratsija çasav tuvralь emes—qazaq eꞑʙekcilerin lenindik internatsijonalijzm ruvqьnda tərʙijelev tuvralь, munьꞑ ycin qazaq eꞑʙekcileri arasьnda naƣьz ʙolceʙiktik ijdeja-sajasat çumьsьn kycejtyv tuvralь sɵz ʙolьp otьrƣanьn taƣь da eskertip ɵtyv kerek. Sɵz çyzinde ʙatьl pozijtsija ustajtьn, ultcьldьqtь çana alac-orda ijdeologijasьn çerden alьp çerden salatьn, al is çyzinde, praktijkada ultcьldьqtьꞑ maꞑdajьna certpejtin, ʙurçuvazija-ultcьldьq ijdeologijasьnьꞑ taratьluvьna melcijip tɵzip otьra ʙeretin adamdar əlide az emes.

Mьsalь, Aqmola avdandьq komijtetiniꞑ ʙurьnƣь sekretarь Ƣatavьllijndi, Qarqaralь gazetiniꞑ ʙurьnƣь redaktorь Ɵraldijpti alajьq, ultcьldьqqa qarsь ʙular sɵz çyzinde kyresip, is çyzinde ɵzderi olar men avьz çalasьp, ultcьldardь çasьrdь. Bul derttiꞑ elementteri kej ʙir çeke komsomol qьzmetcilerinde de ʙar. Mundaj adamdardьꞑ ultcьldar men kyresyv isin qьjьndatatьnь anьq emes pe. Ondaj adamdar ʙizdiꞑ isimizge ʙɵget çasamavь ycin, olardь ьƣьstьrьp, oꞑacalav kerektigi anьq emes pe.

Ⱪommuvnisterdiꞑ, əsirese, qazaq çoldastardьꞑ nazarьn ultcьldarƣa, çavlarƣa ьmьracьldьq, lijʙeraldьq istevge qarsь kyresyvge avdaruv kerek ʙoladь. Məselen, partijadan cьƣarьlƣan Sultanʙekipti Qarqaralьda Ƣatavьlijn men Asьlʙekiptiꞑ qonaq qьluvь partijalьq is ʙolar ma? Nemese ekinci ʙir mьjsaldь alajьq: Çantilevip çoldas partijadan cьƣarьlƣan Qaratilevipke Ɵlkelik Ⱪomijtettiꞑ ʙujrosьnda ne ʙolьp çatqandьƣьnьꞑ ʙarlьƣьn çetkizip otьratьn ʙolƣan. Çavƣa mundaj ьmьracьldьq istev, partijaƣa qarsь is ekeni, ʙuƣan qarsь mьqtap kyresyv kerek ekeni anьq emespe.

Qazaqьstan partija ujьmьnda kɵp vaqьtqa dejin orьn alьp kelgen, alac-ordanьꞑ oʙijektipti reʙolvtsijacьl rɵli tuvralь teorija lenindik internatsijonalijzmdi nьƣajtuv çana internatsijonalcьl, ʙolceʙiktiktik kadrlardь dajьndav isinde sezsiz ylken kedergi ʙoldь. Partijanьꞑ Ɵlkelik Komijteti mundaj teris çana zьjandь teorijanьꞑ kylin kɵkke ucьrmaj turьp, ʙolceʙiktik ult kadrlarьn tərʙijelevdi qamtamasьz etyvge ʙolmajtьndьƣьn ajqьn tysindi. Qazaq eꞑʙekcileri ʙuqarasьnьꞑ 1916-çьlƣь kɵterilisiniꞑ mьsaldarьna, azamat soƣьsьnьꞑ mьsaldarьna, naqtь tarijqь paktьlar men materijaldarƣa syjenip, alac-ordanьꞑ kontrreʙolytsijacьl çana satьlƣandьƣьn kɵrsetyv kerek ʙoldь, alac-ordanьꞑ oʙijektipti-reʙolyvtsijacьl rɵli tuvralь teorija tarijqь oʙijektiptilikke qajcь ekenin, durьs emes ɵtirik

teorija ekenin kɵrsetyv kerɘk ʙoldƅ. Bizdiŋ partija ujƅmdarƅmƅz, Ɵlkelik Komijtettiŋ ʙascƅlƅƣƅ men, ʙul mindetin çaman orƅndaƣan çoq. Biz qazaq qalqƅnƅŋ ɵtkendegi tarijqƅnƅŋ paktƅlarƅ men oqƅjƣalarƅn durƅs zerttep ajqƅn kɵrsetyv arqasƅnda, mundaj teris çana zƅjandƅ teorijanƅŋ kylin kɵkke ucƅrdƅq.

Osƅ men ʙajlanƅstƅ men mƅnanƅ ajtƅp ɵtyvge tijistimin: Partijanƅŋ Ɵlkelik Komijteti 1916-çƅlƣƅ reʙolytsijacƅl oqƅjƣalardƅ zerttevdi çana oƣan prinsipti ʙaƣa ʙeryvdi prinsiptilik dəreçege kɵterdi çana ezilgen qazaq qalqƅnƅŋ eŋʙekci ʙuqarasƅnƅŋ samoderçaʙijaƣa, oƅstƅŋ əskerlik-peodaldƅq imperijalijzmine qarsƅ erlik kɵrsetip kyreskenin ajqƅn kɵrsete ʙildi. Biz qalƅqtƅŋ naƣƅz gerojƅ, Torƣaj oʙlƅsƅndaƣƅ 1916-çƅlƣƅ kɵterilistiŋ ujƅmdastƅruvcƅsƅ, azamat soƣƅsƅnƅŋ gerojƅ, kontrreʙolytsijacƅl alac partijasƅnƅŋ qolƅnan qaza tapqan Amangeldi Ƅjmanƅptƅ çarƅqqa cƅƣarƅp qalƅŋ ʙuqaraƣa kɵrsettik. Alac-ordacƅlardƅŋ, kej ʙir sengic kommuvnisterdiŋ çaqtaƣan, Amangeldi urƅ ʙoldƅ degen çalasƅ əckerelenip, tastalqanƅ cƅƣarƅldƅ. Çavlardƅŋ qazaqtƅŋ eŋʙekcil qalqƅnƅŋ cƅn ulƅna ɵsek taƣƅp, çala çaʙuvƅna çol ʙerilmedi.

Esep ʙerilip otƅrƣan vaqƅttƅŋ icinde Ɵlkelik Komijtet Qazaƣƅstannƅŋ partija ujƅmƅnƅŋ tarijqƅn çana onƅŋ etaptarƅn durƅs kɵrsetyvge erekce kɵŋil ʙɵldi.

BK(ʙ)P-nƅŋ tarijqƅn, onƅŋ partijaƣa, lenindikke qarsƅ adamdar men çana toptar men kyresyv tarijqƅn, kontrreʙolytsijacƅl trotskijzmge, kapijtalijzmdi qajta ornatpaqcƅ ʙolƣan oŋcƅldarƣa qarsƅ kyresyv tarijqƅn yjrenyv men qatar ʙiz Qazaƣƅstan partija ujƅmƅnƅŋ tarijqƅn, onƅŋ Qazaƣastan kompartijasƅnda qoçanƅpcƅldƅq, saduvaqasƅpcƅldƅq çana meŋdecipcildik degen ataq pen ʙelgili ʙolƣan ultcƅl uvklonijzmge qarsƅ kyresy tarijqƅn yjretyvdi de kerek dep taptƅq.

Stalin çoldastƅŋ ajtqanƅndaj çumƅscƅ taʙƅnƅŋ internatsijonalcƅl sajasatƅn ʙurçuvazijanƅŋ ultcƅl sajasatƅna səjkestendirmekci ʙolƣan ʙul ultcƅl uvklonijs toptardƅŋ əlevmettik tegin çana mənisin marksijstik kɵz qaras pen taldamajnça QK(ʙ)P-ƣa çana onƅŋ kadrlarƅna ʙolceʙiktik tərʙije ʙeryvdi qamtamasƅz etyv mymkin emes.

Ɵlkelik Komijtet Qazaƣƅstan kompartijasƅnƅŋ tuvƅn çana ɵsip ɵrkendeviniŋ tarijqƅn, onƅŋ ultcƅl uvklonijs toptarƣa çana ulƅ orƅscƅl coʙijnis toptarƣa qarsƅ kyresi men tanƅstƅruv ʙizdiŋ partija kadrlarƅmƅzdƅŋ ijdeja-sajasat çɵninen qaruvlandƅruvdƅŋ eŋ maŋƅzdƅ elementiniŋ ʙiri dep sanadƅ çana osƅlaj dep sanap otƅr.

Aqƅr ajaƣƅnda, qazaq qalqƅnƅŋ ɵtkendegi reʙolytsijalƅq kyresin zerttemej, onƅŋ tarijqƅnƅŋ gerojlƅq dəvirlerin çana qazaqtƅŋ ʙurƅnƣƅ mədenijetiniŋ tamaca muralarƅn kɵrsetpej, kɵp alttƅ Qazaƣƅstannƅŋ ɵz ara ulttƅq dostƅƣƅn kycejtyvge ʙolmadƅ.

Lenin Stalin tuvƅna cƅn ʙerilgen Qazaƣƅstan kompartijasƅ ʙarlƅq çav elementterdi, trotskijs, ʙuvqarƅncƅl pacijsterdi çana ultcƅl kontrreʙolytsijanƅ ajavsƅz talqandav sajasatƅn ʙudan ʙƅlaj da çyrgize ʙermek.

Qazaƣƅstan ʙolceʙikteriniŋ kompartijasƅ partija ujƅmdarƅ men kommuvnisterge ʙolceʙiktik tərʙije ʙeryv isin, olardƅ ijdeja-sajasat çɵninen qaruvlandƅruv isin, ʙudan ʙƅlajda ilgeri ʙastƅradƅ çana partijanƅŋ ʙolceʙiktik sajasatƅn ʙurmalavcƅlƅqqa qarsƅ, cirik lijʙeralijzm men ƅmƅracƅldƅqqa qarsƅ ʙudan ʙƅlaj da qattƅ kyresedi.

Qazaƣƅstannƅŋ kompartijasƅ Qazaƣƅstannƅŋ ʙolceʙikterin kelecekte de Lenin-Stalin ulƅ tuvƅ ajnalasƅna ujƅmdastƅradƅ, partijadaƣƅ ʙuqaranƅ çana prtijada çoq eŋʙekcilerdi kelecekte de ʙizdiŋ ulƅ partijanƅŋ Ortalƅq Komijtetine çana onƅŋ kɵsemi Stalin çoldasqa cƅn ʙerilyv, olardƅ cƅn syjyvruvqƅnda tərʙijelejdi (**Uzaq, qattƅ qol capalaqatav**).

5. Partija orьndarьn çana sijstema men sajlavdьꞑ qortьndьlarь çana partija çumьsьn aldaƣь kynde qajta quruvdьꞑ mindetteri

Çoldastar, Ortalьq partija komijteti fevral plenuvmьnьꞑ qavlьlarь men Stalin çoldastьꞑ kөrsetyvilerine negizdelip çyrgizilgen partija orьndarьnьꞑ sajlavlarьn biz өzimizdiꞑ osь sijezimiz ben ajaqtajmьz.

Bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esep beryv, sajlav çьjьlьstarь, avdandьq, oвьlьstьq partija konperensijalarь вykil kommunis kөpciliginiꞑ belsendiligi вurьn bolmaƣan dәreçede artqan çaƣdaj da өtti. Bul esep beryv, sajlav çьjьlьstarь men avdandьq partija konperensijalarь Stalin çoldaastьꞑ partija-sajasat çumьsьndaƣь вьlьqtь çana kemcilikterdi der kezinde çana batьl tyrde өte durьs sьnaƣandьƣьn kөrsetti.

Partijanьꞑ icki demokratijasьn keꞑ өristetyv çaƣdajьnda çyrgizilgen вul sajlav kommuvnisterdiꞑ sajasij çaƣьnan órasan ,çetilgendigin kөrsetti. Bul partija komijtetteri men partorgьlardьꞑ, avdandьq, qalalьq partija komijtetteriniꞑ çumьstarьna вaƣa beryv tusьnda ajqьn kөrindi. Partkomdar men partorgьlardьꞑ avdandьq, qalalьq partija komijetteriniꞑ çana obkomdardьꞑ esepti вajandamalarьn talqьlav aƣьmьnda kommuvnister tipti вascь qьzmetcilerdiꞑ вilmej, aꞑƣarmaj çyrgen kemcilikterin, çumьstьꞑ nacar çerlerin acьp вerdi. Partija ujьmdarьnьꞑ çumьstarьna вaƣa beryv isine kommuvnister pormәldь tyrde emes, istiꞑ typ asьlьna qaraj otьrьp, partija ujьmьnьꞑ çumьsьn әвden tekserip вolƣannan kejin вarьp вaƣa вerdi. 3592 bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ 1790 ьnьdaƣь partkomdar men partorgьlardьꞑ, вьlajca ajtqanda, 49,8 protsentiniꞑ çumьsь qanaƣattanarlьq emes, dep taвьlƣanьnьꞑ sebeвi de osь.

174 avdandьq, qalalьq partija komijtetteriniꞑ 56 sьnьꞑ çumьsь qanaƣattanarlьq emes, dep taвьldь. Bul paktьlar вizdiꞑ avdandьq, qalalьq partija ujьmdarьmьzdьꞑ өziniꞑ вascь orьndarьnьꞑ çumьstarьna qalajca вaƣa вergendigin çana partijalьq kөz ben өte durьs вaƣa вergendigin kөrsetedi.

Esepti вajandamalardь talqьlaƣanda, вajandama вojьnca sөƣьp sөjlevcilerdiꞑ sanь orasan kөp вoldь. Bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ kөвinde çьjьlьsqa qatьsuvcь partija myceleri men kandijdattarьnьꞑ вәri derligi sөƣьp sөjledi, al çalpь partkomdar men partorgьlardьꞑ esepti вajandamalarь talqьlanƣanda, mьjsalь, çьjьlьsqa qatьsuvcьlardьꞑ 70 protsentinen 85-90 protsentine dejin sөƣьp sөjlegenderi вoldь.

Bir nece mьjsaldar keltirejik:

Sol tystik Qazaqьstan oвьlьsьndaƣь 517 bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esepti вajandamalarь вojьnca çьjьlьstarƣa qatьnasqandardьꞑ 80 protsenti sөƣьp sөjlegen. Qazalь avdanьnda çarьs sөzge sөƣьp sөjlevciler 87 protsent вoldь; Bejnetqorda—96, Alma-ata qalasьndaƣь Lenin avdanьnda — 84,8, Rijdderde—70, Qaraƣandь da —62, Petropavьlda — 86,5 protsenţ çana Aqtөвe ujьmьnda—71 protsent вoldь.

172 avdandьq partija konperensijalarь men avdandьq çьjьlьstarƣa 20262 adam qatьnastь, olardьꞑ icinde cecyvci davьs pen qatьnasqandarь 15.006 kommuvnis. Osьlardьꞑ icinen esepti вajandama вojьnca sөjlegenderi—7.650, вul cecyvci davьs pen qatьnasqandardьꞑ 50,7 protsent.

Bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esep beryv, sajlav çьjьlьstarь men avdandьq partija konperensijalarь partija-sajasattьq çaƣьnan çoƣarь dәreçede өtti.

Sajlavda kөвinese, partija-sajasat çumьsь çeninen kemcilikteri вolƣan, nemese kөpcilikten qol yzgen, вujrokrattьqqa salьnƣandardьꞑ kandijdatuvralarьn sьƣarьp tastap otьrdь. 172 avdan men qalalьq ujьmdardьꞑ avdandьq, qalalьq partija komijtetteriniꞑ sostavьna 8900 kommuvnis usьnьlƣan.

Вul kandijdatuvralardь talqьlaj kelgende 2419 adam сьqarьlqan,—вul сьqьp qalqandar usьnьlqan вarlьq kandijdatuvralardьд 27,1 protsenti воladь.

Sajlavdьд çaдa sijtemasь nətijçesinde вastavьc partija ujьmdarьnьд partkomdarь men avdandьq, qalalьq partija komijtterinin sostaвь ana qurlьm çaдardь. Partkom myceligine sajlanqan 3.032 adamnьд 1133-i, вьlajca ajtqanda 37,5 protsenti, partkomqa tuдqьc sajlaqandar. 170 avdandьq ujьmdaqь 703 partkom sekretarlarьnьд 171, вьlajca ajtqanda 20,4 protsenti, tuдqьc sajlanqan adamdar, al вarlьq çaдadan sajlanqandar — 335 adam—47,6 protsent. 170 avdandьq ujьmdardьд məlimeti вojьnca 2.885 partorgьlardьд tuдqьc ret sajlanqandarь 823, вьlajca ajtqanda 28,5 protsent; al вarlьq çaдadan sajlanqandar 1216 adam, jaqnij 42,5 protsent. Avdandьq, qalalьq komijtet plenuvm mycelerinin 59 protsenti çaдardь, onьд icinde tuдqьc ret sajlanqandarь 36 protsent (вul 172 avdan вojьnca). Osь 172 avdannьд avdandьq, qalalьq partija komijtetterinin вujrolarь 48,1 protsent çaдardь, onьд icinde tuдqьc ret sajlanqandarь 19,2 protent.

Çoldastar, mьnaqan keдil avdarьдьzdar, вastavьc partija ujьmdarьnьд 49,8 protsentinin çana avdandьq, qalalьq partija komijtetinin 32 protsentnin çumьstarь qanaqattanarlьq emes dep taвьldь, al partkomdar men partorgьlardьд sostaвь tek 42 protsent qana çaдarqan, rajkomdardьд eski sekretarlarьnьд sol qьzmetinde qaldьrmaqanь 14 protsent. Вul sьjpьrlar, partkomdar men partorgьlardьд, nemese avdandьq partija komijtetterinin çumьsьna вaqa вerilgennen kejin ər qacan da çana вarlьq çerde de вascьlьqtь, əsirese, sekretarlar men partorgьlardь ezgerte вeryvge вoladь degendi kersetpejdi. Partija ujьmdarь kemcilikterdi ajavsьz sьnajdь, çumьsqa вolceвiktik вatьl вaqa вeredi, вiraq sonь men qatar partija kadrlarьna mejlince quntap qarajdь, partija çьjьlьstarь men partija konperensijalarь ondaj adamdь qatalьqtardь tysinip çetken, onь tyzev qolьnan keledi dep tanьqan çerlerde, onь partkom sekretarlьqьna, patorgьlьqqa çaдadan sajlajdь. Esep вeryv-sajlav çьjьlьstarь ystinde keд tyrde eristetilgen ez ara sьn arqasьnda, kej вir qьzmetcilerdiд çana çeke ujьmdardьд mekemelerdiд, kəsip orьndarь men qalqozdardьд kep kemcilikteri acьldь. Kep ujьmdarda çattar men çav elementterdiд вeti acьldь.

Çaвьq sajlavdьд qortьndьlarь avdandьq atqaruv komijtetterinin çumьstarьndaqь iri-iri kemcilikterdiд вarlьqьn acьp вerdi. Alma-ata oвьlьsьnьд avdandьq partija konperensijalarьnda usьnьlqan avdandьq atqaruv komijtetteri predsedatilderinin ycten вirindeji etpej qalqan. Вasqa oвьlьstarda da osьqan çuvьq. Вul paktь вizdiд atqaruv komijteteri вascьlarьnьд kepcilikten qol yzgendigin, olardьд çumьscьlar aldьnda, qalqozcьlar aldьnda вedeli çoqtьqьn kersetedi, soвetterde вujrokrattьq, taqь sondajlardьд вarlьqьn kersetedi.

Вizdiд вascь partija orьndarьmьz esep вeryv, sajlav çьjьlьstarьnьд alqacqь kezinde вascьlьq etyvden cet сьqьp, isti samatekke salьp, вir qanca qatalьqtar çiвerdi. Mundaj paktьlar Alma-atada, Petropavьlda, Oд tystik oвьlьsьnda çana вasqa ujьmdarda вoldь. Al, Gorijip, Tyrkistan, Petropavьl ujьmdarьnda Ortalьq partija komijtetinin nuqavьn ereskel tyrde вuzuvcьlьq вoldь.

Вiraq, вul çana вudan вasqa qatalьqtardь Өlkelik partija komijteti men oвьlьstьq partija komijtetteri kezinde tyzep otьrdь.

Oвьlьstьq çana avdandьq partija komijtetterindegi вizdiд вir qatar вascь çoldastarьmьz partijanьд icki demokratijasь çana kemcilikti sьnav-вascьlьq etyvdi ec вir kemitpejtinin, qajta вascьlьq etyvdi kycejtip nьqajtatьnьn tysinвedi. Aqmolanьд avdandьq partija ujьmьnьд вascьlarь Qatavьlijn men Kryvglop ezderinin mindetterin tipti ezgece tysindi, вular trotskijsti konperensijaqa kirgizip, oqan konperensija trijвuvnasьnan sez

səjletti. Aqmola lijberaldarьn kezinde вajqaj almaj Qaraqandь овkomьпьң da qate çibergeni anьq.

Kej bir kemcilikter men qatalьqtar вola tursa da, вizdiң вərimiz—вizdiң овьlьstьq, qalalьq, avdandьq partija komijtetterimiz køp nərseden saвaq aldь, esep вeryv, sajlav çьjьlьstarь tusьnda ylken mektepten øtti.

Bul esep вeryv, sajlav çьjьlьstarь men avdandьq, овьlьstьq partija konperensijalarьnan вiz qandaj sajasij saвaq aluvьmьz kerek çana qandaj qortьndьlar сьqaruvьmьz tijis?

Birinciden, sajlav mьnanь kørsetti, Ortalьq partija komijtetiniң qavlьlarь çana Stalin çoldastьң tarijqьj вajandamasь вizdiң partija çumьsьmьzdaqь kemcilikterdi øte durьs taldap sьnadь çana вizdiң вarlьq partija-sajasat çumьsьmьzdь çaңa arnaqa saluvqa вet вuruv məselesin kezinde qojdь.

Ekinciden, sajlav mьnanь kørsetti, partijanьң icki demokratijasьn вajьptь tyrde çyrgizyv çana вolceвiktik sьndь keң øristetyv partija вuqarasьnьң вelsendiligin вurьn вolьp kørmegen dəreçege køteryvdi qamtamasьz etedi, вolceвiktik istiң сьп вerilgen çaңa вasсь kadrlarьn çoqarьlatьp, вavlьp øsirdi.

Ycinciden, sajlav mьnanь kørsetti, вizdiң partija ujьmdarьmьzdьң køвi køpcilikten qol yzgen, olardьң ømirin, pikirin çana olardьң mədenij-sajasattьq tilekterin əli de вolsa вilmejdi. S t a l i n çoldastьң kørsetyvlerine səjkes, partija orьndarь men olardьң вascьlarьnьң køpcilikten вul qol yzgendigin çojuv kerek çana partija ujьmdarь вascьlarьnьң partija mycеleri men ynemi вajlanьs çasap, вirlesip otьruvьn qamtamasьz etyv kerek.

Tørtinciden, вul sajlav partijanьң вascьlьq çumьsьna çana kommuvnisterdi çoqarьlatьp qojdь. Partijanьң вascьlьq çumьsьna tuңqьc ret çoqarьlatьlqan çyzdegen partorgьlar men partkom sekretarlarьn, partkomdar men rajkomdardьң mьndaqan mycelerin вizdiң partija ujьmdarьmьz ynemi eskerip otьruvlarь tijis, olar ynemi çərdem alьp çana øzderiniң çumьstarьna ynemi вascьlьq alьp otьra alatьn вoluvь tijis. Bulardьң icinen taвandь, iske сьп вerilgen partijanьң вasсь qьzmetkerleriniң çaңa kadrlarьn tərвijelep øsiryv kerek.

Besinciden, вastavьc partija ujьmdarьnda, avdandьq çьjьlьstar men partija konperensijalarьnda partija mycеleriniң tolьp çatqan eskertyvleri men kørsetyvleri, çeke mekemelerdiң, çoldastardьң çumьstarьndaqь asьlqan kemcilikter søzsiz tekserilip ol kemcilikter çojьluvь kerek. Onьң ycin istiң orьndaluvьn tekserip otьruv çaqьn ondav kerek. Ølkelik partija komijteti øziniң osь çьl 29-apreldegi qavlьsьnda partija mycеleriniң вul eskertyvleri men kørsetyvlerin iske asьrьp otьruvqa avdandьq, qalalьq partija komijtetteriniң pikirin ajrьqca avdarqan вolatьn. Biraq, вul qavlьпь tьңqьlьqtь etip, is çyzine asьruv çeninde istelgen is əli kynge dejin tipti az. Ølkelik partija komijtetiniң вul qavlьsьn ikske asьruv çaqьn eң çaqьn vaqьttardьң icinde çolqa qojuv kerek.

Altьnсьdan, partija orьndarьnьң çaвьq sajlav—partija ujьmdarьnьң çumьsьn qajta quruvdьң alqacqь kezeңi. Çaвьq sajlav—вarlьq çumьstь qajta quruvdьң eң вir negizdi, kyrdeli вølimi, вiraq, вul—istiң вastaluvь qana. Biz Ortalьq partija komijteti plenuvmьnьң çana S t a l i n çoldastьң kørsetyvlerine səjkes, partija çumьsьnьң вarlьq taravlarьn qajta quruvdь, atap ajtqanda, kommuvnisterdiң partija-sajasattьq oquv çumьsьn, вaspa søz çumьsьn qajta quruvdь, avdandьq, qalalьq, овьlьstьq partija komijtetteriniң ujьmdastьruv praktijkalarьn çana Ølkelik partija komijteti вøliminiң çumьs praktijkasьn qajta quruvdь qamtamasьz etyv kerek. Ølkelik partija komijtetiniң çana onьң вølimderiniң, овьlьstьq, qalalьq, avdandьq partija komijtteri çumьstarьnьң praktijkalarьnda partija-sajasat

çumьsьnьn tьnqьlьqtь, konkeretti məseleleri, kadrdь iriktep aluv çana olardь вolceвikce tərвiielev məseleri ajrьqca orьn aluv kerek.

Çetinciden, partija ujьmdarьnьn çumьsьn вudan вьlaj da qajta quruvdь ken өristete otьrьp, вiz sonь men вirge propsojuzdardьn, komsomol men soвet orьndarьnьn çumьstarьn qajta quruv isin qolqa aluvьmьz kerek. Partija ujьmdarь kynвe kyn kөmektesip вasсьlьq etip otьrmasa вul kөpcilik ujьmdardьn qajta qurьluvь kecevildep ketedi. Soвetterdin çumьsьn вatьl tyrde ondav, olardьn kөpcilik pen вajlanьsьn kycejtyv, пьqajtuv, вujrokratiьqqa salьnqan soвet qьzmetcilerin avьstьruv partija ujьmdarьnьn tajavdaqь en вastь mindetteri вoladь.

Segizinciden, aqьr sonьnda, partija orьndarьnьn sajlavь пьnanь kөrsetti, вizdin çavlarьmьz qandaj tyske tyrlenip вyrkemelense de, qancama eki çyzdilik çasap вaqsa da, qancama sum-surqьjalьqqa salьnsa da вiz olardь əckerelejmiz, talqandajmьz. Trotskijsterdin, zijnoвijepcildardьn, вuvqarьncьldardьn, rьjkopcьldardьn вarlьq dijвersant-cpijon вandьsьna ec qandaj mejirim вolmajdь.

Sajlav partijamьzdьn Lenincil Ortalьq Komijtetinin ajnalasьna, ustazьmьz çana kөsemimiz Stalin çoldastьn ajnalasьna вerik ujьmdasqanьn kөrsetti, вizdin partijamьz Ortalьq Komijtettin çana Stalin çoldastьn вasсьlьqь arqasьnda, вarlьq trotskijstik-вuvqarьncьldьq cpijondardь, zьjankesterdi, вarlьq zagoвorcikterdi çapon-germannьn вul çaldama quldarьn qarqьs ystine qarqьs tijgen вul azqьndar men predatilderdi өzinin çolьnan ajavsьz sьpьrьp tastajdь. (Qol capalaqtav).

V

LENIN-STALIN TUVЬ ASTЬNDA, DUSPANDAR MEN KYRESE OTЬRЬP, QAZAQЬSTANNЬN KOMPARTIJASЬ ÇANA ULЬ TABЬSTARQA ÇETEDI

Çoldastar, Qazaqьstan Kommuvnis (вolceвikter) Partijasьnьn вul Birinci tarijqьj Sijezine çьjnalьp, esep вerilgen vaqьttьn icindegi çumьstьn qortьndьsьn çasaqanda, вiz taвьstarьmьzqa mastanьp, arqanь kenge saluv ycin qortьndь çasamajmьz. Bolceвikterdin dandajsьmavь kerek, partijalьq sezgictiktin çana вolceвiktik qьraqьlьqtьn kemyvine çol вermev kerek. Stalin çoldas ajtqandaj taвьstardьn kөlenkeli çaqtarь вoladь, „ylken taвьstar men ylken çetistikter sajasatqa corqaq adamdardь kөвinese вejqamdьqqa, kөnilcektikke, çajвaraqattьqqa, asqaqtavcьlьqqa, dandajsuvcьlьqqa, maqtancaqtьqqa, soqtьradь".

Biz sijezimizde вolceвiktik sьnnьn çana өz ara sьnnьn өtkir ucьn kөnilcektiktin, dandajsuvcьlьqtьn, çajвaraqattьqtьn, вejqamdьqtьn, maqtancaqtьqtьn revoytsijalьq qьraqьlьqtь çana partijalьq sezgictikti kemitetin вasqa dertterdin elementterine qarsь çumsavьmьz kerek. BK(в)P Ortalьq Komijtetinin peвral Plenuvmь çana Stalin çoldas вizden вolceвiktik qьraqьlьqtь çana partija-sajasat çumьsьn kycejtyvdi talap etti. Biz вolceвiktik qьraqьlьq pen partija-sajasat çumьsьn tek kemcilikterimizdi вolceвikce tajьnвaj sьnav negizi men qana kycejte alamьz.

Partija ujьmdarьnьn çana ər вir вolceвiktin вolceвiktik qьraqьlьqьn ynemi kycejtip otьruv, kommuvnisterdi partijanьn çana soвet qalqьnьn duspandarьna ec вir ajavcьlьq etpej, olar men вolceвikce kyresyv, kөnilcektikke, sajasij soqьrlьqqa çana topastьqqa ec вir ьmьracьldьq etpev ruvqьnda tərвijelev mindetin вiz Qazaqьstannьn вolceвikteri өzimizdin Birinci tarijqьj Sijezimizde en negizgi mindetimiz esenвinde alqa qojuvьmьz kerek.

Qazaqьstannьn kommuvnistik ujьmьnьn Qazaqьstan вolceвikterinin kompartijasьna ajnaluvь asa zor sajasij məni вar tamaca tarijqьj paktь.

Qazaqьstan ujьmьnьꞑ Qazaqьstan kompartijasьna ajnaluvь Qazaqьstannьꞑ kommuvnis partijasь aldьna, onьꞑ ʙarlьq ujьmdarь aldьna, onьꞑ ʙarlьq myceleri aldьna, eꞑ aldь men ʙascь qьzmetcileri aldьna partija-sajasat çumьsьn kycejtip, ʙijik satьƣa kɵteryv mindetin qojьp otьr. Ortalьq komijtetten ʙastap ʙastavьc ujьmdarƣa dejin ʙizdiꞑ partija ujьmdarьnьꞑ ʙascьlьƣь ʙijik satьƣa kɵterilyvi kerek.

Qazaqьstan Kommuvnis (ʙolceʙikter) partijasьnьꞑ ʙirinci sijezi asa zor maꞑьzь ʙar tarijqьj oqьjƣa. Bul sijez Qazaqьstandaƣь Kommuvnistik qozƣalьstьꞑ tarijqьnda mylde çaꞑa dəvirdi ʙastajdь. Bizdiꞑ partija ujьmdarьnьꞑ ʙəri de Qazaqьstannьꞑ kommuvnistik ujьmьnьꞑ Qazaqьstan Kommuvnis (ʙolceʙikter) Partijasьna ajnaldьrьluvьnьꞑ zor sajasij mənin çaqsь uƣьp, ɵziniꞑ partija-sajasat çumьsь ycin çana ʙasqa çumьs ycin munan tijisti qortьndьlar cьƣaruv kerek.

Soʙet memleketiniꞑ sajasij ɵmirinde ʙolƣan tarijqьj ɵzgeriske ʙascьlьq etyv ycin, SSSR-dьꞑ Ulь Soʙetin çana Qazaq respuvʙlijkasьnьꞑ Ulь Soʙetin ʙykil qalьq ʙolьp, çasьrьn davьs ʙeryv çolь men sajlavdь ylgili tyrde ɵtkizyv ycin Qazaqьstannьꞑ Kommuvnis (ʙolceʙikter) Partijasь qalьꞑ ʙuqaraƣa ʙascьlьqtьꞑ sapasь artuvьn qamtamasьz etyvi kerek. Soʙetterdiꞑ aldьmьzdaƣь çasьrьn sajlavь ʙizdiꞑ partija ujьmdarь ycin çana olardьꞑ ʙascьlarь ycin ylken sьn.

Partijanьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ peʙral Plenuvmь ʙizdiꞑ partija ujьmdarьna çumьstьꞑ ajqьn programmasьn çasap ʙerdi. S t a l i n çoldas ɵziniꞑ tarijqьj keꞑ ʙajandamasьnda ʙizdiꞑ partijanьꞑ aldaƣь kɵp çьldar icindegi kyresiniꞑ çana çumьsьnьꞑ alƣa ʙasuv çoldarьn kyn ilgeri ajqьndap kɵrsetip ʙerdi. Partijanьꞑ Ortalьq Komijteti Plenuvmьnьꞑ tarijqьj qavlьlarьn çana S t a l i n çoldastьꞑ sɵzin ʙulçьtpaj naqtь tyrde çyzege asьruv isine Qazaqьstannьꞑ Kommuvnis (ʙolceʙikter) Partijasь aldьꞑƣь qatardan orьn aluv kerek. Bul qavlьlardь iske asьra otьrьp, Qazaqьstan kompartijasьnьꞑ qalьꞑ ʙuqara men ʙajlanьsьn nьƣajtuvьmьz kerek, eꞑʙekciler ʙuqarasьn ʙolceʙikterdiꞑ Bykil Sojuvzdьq Ulь Kommuvnis (ʙolceʙikter) Partijasь, onьꞑ Lenindik-Stalindik Ortalьq Komijteti ajnalasьna, ʙizdiꞑ danьcpan ustazьmьz çana kɵsemimiz S t a l i n çoldastьꞑ ajnalasьna ʙurьnƣьdan da ʙerik ujьmdasuvьmьz kerek.

Çoldastar, Qazaqьstannьꞑ kommuvnistik ujьmь Lenin-Stalin partijasьnьꞑ çana onьꞑ Ortalьq Komijtetiniꞑ ʙascьlьƣьnda 20 çьldaj vaqьt icinde kyrestiꞑ çana çeꞑisterdiꞑ ajʙьndь çolьn ʙasьnan ɵtkizdi. Trotskijs-ʙuvqarьncьl kontrreʙolytsijaƣa qarsь, ulь orьscьl coʙijnisterge qarsь, ultcьluvklonisterge qarsь, prinsipsiz çikcildikke qarsь, ʙurçuvazijalьq azƣьndarƣa qarsь, ultcьl kontrreʙolytsijaƣa qarsь kyreste Qazaqьstannьꞑ kommuvnistik ujьmь Lenin men Stalinniꞑ tuvьn ʙerik ustadь. Kəzir mol təçirijʙesi ʙar, qьjьncьlьqtar men kyreste, ultcьl kontrreʙolytsija men kyreste cьnьƣьp ɵsken kadrlar ʙar. Qazaqьstannьꞑ ças kommuvnister (ʙolceʙikter) partijasь Lenin men Stalinniꞑ tuvьn ʙurьnƣьdan da çoƣarь kɵterip, duspandarƣa qarsь kyreste, çaꞑa taʙьstarƣa çetyv çolьndaƣь kyreste, kommuvnistik qurьlьstьꞑ ʙir çola ornavь çolьndaƣь kyreste ʙizdiꞑ partijanьꞑ aldьꞑƣь qatarьndaƣь atireti men tizelesip alƣa ʙasadь (Q o l c a p a l a q t a v).

S t a l i n çoldastьꞑ ʙolceʙijzmge çetilyv tuvralь uranь partija ujьmdarьnьꞑ çana ər ʙir ʙolceʙiktiꞑ çumьsьnьꞑ negizi ʙoluvь kerek. Kəzirgi zamanda adam ʙalasьnьꞑ eꞑ çaqsь danьcpandarьnьꞑ ulь ƣьlьmьn, Lenin-Stalinniꞑ ƣьlьmьn yjrenyv ʙizdiꞑ partija ujьmdarьnьꞑ çana ər ʙir kommuvnistiꞑ eꞑ ardaqtь, eꞑ maꞑьzdь mindeti. Bolceʙijzmge çetilyv duspandь çeꞑyvge kepil ʙolatьn eꞑ ɵtkir çana eꞑ kycti qural men qaruvlanuv ʙolьp taʙьladь.

BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetiniꞑ peʙral plenuvmьnьꞑ qavlьlarь men çana

Stalin çoldastьꞑ nusqavlarь men qaruvlanƣan Qazaƣьstan Kommuvnis (вolceвikter) Partijasь вykil partija ujьmьn çana Qazaƣьstannьꞑ eꞑвekciler вuqarasьn pacistik agentterge qarsь, trotskijsterdiꞑ, zijnoʙʙepcilderdiꞑ, вuvqarьncьldardьꞑ, rьjkopcьldardьꞑ, ultcьldardьꞑ kontrreвolytsijalьq вandьsьna qarsь kyreske, çapon-german cpijondarьna, dijвersanttarьna, terroristerine çana zьjankesterine qarsь kyreske attandьra aladь. Biz Stalin çoldastьꞑ nusqavlarь men quraldanьp, trotskijs-вuvqarьncьl silimtikterdi, kontrreвolytsijacьl sajasij вandijttardь, qan icerlerdi вizdiꞑ ujьmdarьmьzdan, mekemelerimizden, ɵndiris orьndarьnan qaldьrmaj ajdap cьƣьp, tamьrь men qurtamьz, olarƣa sovet çerin вastьrmajmьz, elimizdiꞑ caruvacьlьq çana mədenijet majdanьnda вuƣan dejin kɵz kɵrmegen erekce zor çaꞑa taвьstarƣa çetyvin qamtamasьz etemiz. Ulь Otanьmьzdь qorƣav isin erekce kycejtip qol çetpejtin вijikke kɵteremiz (Qol capalaqtav), kelecekte kapijtalijzm men eki arada вolatьn majdanda qalьq aralьq kommuvnijzmniꞑ çaꞑa çeꞑisterine çetemiz (Qol capalaqtav).

Partijanьꞑ lenindik Ortalьq Komijtetiniꞑ вascьlьƣь men, danьcpan ustazьmьz çana kɵsemimiz Stalin çoldastьꞑ вascьlьƣь men çaꞑa taвьstarƣa qaraj alƣa вasajьq! (Uzaq qol capalaqtav).

Çasasьn вizdiꞑ Ulь, çeꞑilmejtin quvattь вolceвiktik partija!

(Zaldaƣь çurt tegis ornьnan turьp, BK(в)P Ortalьq Komijtetiniꞑ çana Stalin çoldastьꞑ qurmetine uzaq vaqьtqa cejin ovatsija çasajdь, „Uvra," laƣan davьs „Çasasьn Stalin çoldas!" „Çasasьn ulь вolceвikter partijasь!" degen urandar).

QK(в)P вirinci sijezinin, qavlьlarьn orьndavqa çumьlajьq

Çaqьnda вolьp ətken Qazaqьstan Kommuvnistik (bolceвikter) Partijasьnьn, вirinci sijezi tarijqьj sijez. Bul sijez Lenin-Stalin ult sajasatьnьn, çengendigin onьn, kyc quvatьnьn, zorlьqьn kərsetedi. Bul sijez Qazaqьstan вolceвikterinin, kommuvnijzm ornatuv çolьndaqь kyresinin, tarijqьj вir kezeni вolьp taвьladь.

QK(в)P-nьn, Birinci Sijezi Qazaqьstannьn, qalьq caruvacьlьqьn, mədenijet qurьlьsьn alqa əristetyvde partija ujьmьnьn, qandaj iri taвьstarьnьn, вar ekenin qorьtьp, kelecektegi mindetterdi вelgilep вerdi. Qazaqьstan enвekcileri, partija ujьmьnьn, çol вascьlьqь men zor taвьstarqa ije вolьp, talaj tarijqьj oqьjqalardь вasьnan kecirip otьr. VIII partija konperensijasь men Birinci Sijezdin, arasьndaqь dəvir Soвetti Qazaqьstannьn, Əktəвr reвolytsijasьnan вergi tarijqьnda ajrьqca orьn aladь. Bul dəvirdin, icinde Qazaqьstannьn, qalьq caruvacьlьqь men mədenijetinin, вarьnca ərlep alqa вasuvь men вirge, Qazaqьstan aptonomьjalь respuvлijkadan Odaqtas respuвlijkaqa ajnalьp otьr. Qazaqьstan Əlkelik partija ujьmь, Qazaqьstan Kommuvnistik (bolceвikter) Partijasьna ajnalьp otьr. Bul taвьstardьn, вərin Soвetter Sojuvzьndaqь ulь taвьstardьn, arqasьnda, BK(в)P-nьn, çana ulь kəsemimiz Stalin çoldastьn, çol вascьlьqьnьn, arqasьnda tavьp otьrmьz.

Budan yc çarьm çьldaj вurьn вolьp ətken Qazaqьstannьn, VIII partija konperensijasь partija ujьmdarьnьn, aldьna, Lenin-Stalin ult sajasatьn çyzege asьruvdaqь вolqan вurmalavcьlьqtьn, qatalьqtardьn, zardaвьn çojuv mindetin qojqan edi. Bul çeninde əsirese kəcpendilikti qurtuv, mal caruvacьlьqьnьn, kemyvin toqtatuv, azьq-tylik çenindegi qьjьncьlьqtь qurtuv, qalqozdarьmьzdь ujьmdastьruv,— caruvacьlьq çaqьnan nьqajtuv məselelerin alqa qojqan edi. Mədenij qurьlьs çeninde de вir qatar iri mindetterdi, onьn, icinde oquv çasьndaqь вalalardь tegis oquvqa tartuv məselesin, qazaq orta mektepterin çasav, Qazaqьstan teatr, muvzijka mədenijetin ərkendetyv məselesin alqa qojqan edi. Ənerli kəsip qurьlьsьndaqь olqьlьqtardь çojuvdь ajrьqca tapsьrqan edi. Partija qurьlьsь çeninde partija kəpcilik isin umьtuvdь, əkimcilik etyv, asьra siltevcilikti, sьn, əz ara sьnqa qьsьm çasavcьlьqtь çojuv məselesin qojqan edi. Ult məselesinde eki majdanda kyres çyrgizip, вastь qavьp вolqan ulь orьscьldьq coвijnijzmge qarsь çana qazaq ultcьldьqьna qarsь ajanвaj kyres çyrgizyvdi mindettegen edi.

Qazaqьstan вolceвikteri Ortalьq partija komijtetinin,, çoldas Stalinnin, Qazaqьstandь ərkendetyv çenindegi dijrektijвalarьn orьndaj otьrьp, Qazaqьstanda sotsijalistik qurьlьstь ərkendetyv çeninde tamaca iri taвьstarqa çetti. Qazaqьstan artta qalqan patrijarqaldь elden Soвetter Sojuvzьnьn, aldьnqь qatarlь respuвlijkalarьnьn, qatarьna qosьldь.

Qazaqьstanda ənerli kəsipterdi ərkendetyv çeninde de zor taвьstarqa çettik. Accь-saj, Cimkent qorqasьn zavьtь, Aqtəвe qьjmija komвijnatь, Emвa-nepti, Semej et komвijnatь taqь sol sьjaqtь вir talaj əndiris orьndarь tuvьp, olardь mengerdik. Qaraqandь kəmir вassejinin ərkendetyv çeninde kəp ister isteldi. Balqac mьs komвijnatь çumьs istej вastamaqcь. Bir qatar çana temir çoldar salьndь. Avьl caruvacьlьqьn ərkendetyv çeninde

VIII konperensijanьꞑ alƣa qojьp ketken mindetteri tolьƣь men orьndalьp, kɵcpendilik əlde qacan çojьldь. Mal caruvacьlьƣь osь yc çarьm çьldьꞑ icinde eki ese artьq ɵsip otьr, qalqozcьlardьꞑ arasьnda negizinde malsьzdьq çojьldь, qalqozdarьmьz ujьmdastьruv-caruvacьlьq çaƣьnan nьƣajdь, kəzirgi vaqьtta aldьꞑƣь qatarlь teqnijka men, traktor, kombajьndar men çaraqtanьp otьr. Mədenijet qurьlьsь çɵninde de osьndaj taʙьstarƣa çetip otьrmьz. Osьlardьꞑ barlьƣьnьꞑ nətijçesinde Qazaqьstan agrarlь elden agrarlь-indystrijaldь elge ajnalьp otьr. Bul partijamьzdьꞑ, eꞑʙekcilerimizdiꞑ zor taʙьsь, bul taʙьsta BK(ʙ)P-nьꞑ çol ʙascьlьƣь men, Sojuvzdьq proletarijattьꞑ çərdemi men, Stalin çoldastьꞑ kyʙe kyn kɵꞑil bɵlip, ajrьqca çərdemi kɵrsetyvi men çarьqqa cьqqan taʙьstar.

Qazaqьstan ʙolcevikteri ɵziniꞑ Birinci Sijezinde partija iciniꞑ ʙirliginiꞑ ʙarьnca mьqtь ekendigin, partija ujьmь, partija myceleri Lenin-Stalin Ortalьq Komijtetiniꞑ, qalьqtardьꞑ ulь kɵsemi Stalin çoldastьꞑ tɵꞑiregine qurьctaj ʙerik toptalƣandьƣьn kɵrsetti. Lenin-Stalin ult sajasatьnьꞑ çeꞑip cьqqandьƣьnьꞑ arqasьnda Qazaqьstandaƣь qalьqtardьꞑ ulttardьꞑ arasьnda dostьq, tuvьsqandьq tatuvlьq ʙarьnca kycejdi. Bizdiꞑ taʙьstarьmьzdьꞑ negizgi ʙir seʙeʙi de osь.

Qazaqьstan partija ujьmь qalьq caruvacьlьƣьnьꞑ negizgi taravlarьnda, mədenijet qurьlьsьnda, caruvacьlьq mekemelerimizde is istep, zьjankestigin tijgizip kelgen çapon-german pacijzmi agentterin, trotskijcil-ʙuvqarьncьl sumьrajlardь, oꞑʙaƣan kontrreʙolytsijacьl qazaq ultcьldarьn kezinde kɵrip, ɵz vaqьtьnda əckerelep, olardьꞑ tamьrьna ʙalta caʙa ʙilgende ʙizdiꞑ taʙьstarьmьz ʙudan da zor, ʙudan da ylken ʙolar edi. Stalin çoldastьꞑ peʙral plenuvmьnda çasaƣan ʙajandamasьnda çana qortьndь sɵzinde kɵrsetken partija isindegi orasan ylken kemcilikter, olqьlьqtar esyvastьq dert, sajasij ʙejƣamdьqtar, Qazaqьstan partija ujьmdarьnda da ʙolьp kelgen. Partija orьndarьnьꞑ, partija-soʙet orьndarьnьꞑ ʙascьlarь, caruvacьlьq ujьmdarьnьꞑ ʙascьlarь SSSR-dьꞑ kapijtalistik qorcavda ekendigin esterinen cьƣarƣan, kəzirgi vaqьttaƣь trotskijzmniꞑ kontrreʙolytsijalьq mənisin tolьq uƣьnʙaƣan, mine osьnьꞑ ʙəri partijanьꞑ sajasattьq isterinen cegiꞑyvcilikke, partija ujьmьnda, sьn ɵz ara sьn məselesin ɵristetyvden ʙas tartuvcьlьqqa, esyvastьq dertterge, sajasij ʙejƣamdьqqa, ʙolcevik tik qьraƣьlьqtь əlsiretyvge əkelip soqqan. Bulardьꞑ ʙəri partijanьꞑ icki demokratijasьn ʙuzuv çaƣdajьnda, partija uvstaʙьn ʙuzuv çaƣdajьnda ʙoldь.

Sondьqtan QK(ʙ)P-nьꞑ Birinci sijezi Qazaqьstan partija ujьmьna partija isin qajtadan quruvdь çyktedi. Peʙral plenuvmьnьꞑ qavlьsь ʙojьnca ɵtkizilgen partija orьndarьn sajlav, partija ʙuqarasьnьꞑ ʙelsendiligi kycejgen çaƣdajda, ʙolceviktik sьn, ɵz ara sьn ɵristetilgen çaƣdajda ɵtti. Sonь men ʙirge partija isin qajta quruvdьꞑ ʙirinci etaʙь ʙolьp otьr.

«Sijez, partija çumьsьn qajta quruvdьꞑ ɵte maꞑьzdь mindeti — ʙascьlardь partija ʙuqarasь men tьƣьz ʙajlanьs çasajtьn etyv, kommuvnisterdiꞑ aldьnda olar əlisin-əli esep ʙerip otьratьn etyv, partija orьndarьn, «tɵmennen de» çana «çoƣarьdan da» tekserip otьruv, adamdardь zerttep ʙilyv, partija turmьsьnda ʙarlьq kommunisterdiꞑ ьnta-çigerin kɵterip olardьꞑ ʙelsendiligin arttьruv, partijada çoqtardьꞑ ortasьnda olardьꞑ aʙangarttьq rolin kɵteryv dep ʙiledi» dedi (sijez qavlьsьnan).

Buqaranьꞑ sьnьna qulaq qojuv, ər ʙir kommunisterdiꞑ tilegi men usьnьstarьn ajaqsьz qaldьrmaj iske asьra ʙilyv, sol ʙuqaranьꞑ ʙelsendiligine, çigerine syjene otьrьp çumьs çyrgizyv ʙykil partija ujьmdarьnьꞑ, ʙarlьq ʙascьlardьꞑ ʙygin taꞑdaƣь ʙastь mindetteriniꞑ ʙiri ekendigin kɵsemimiz Stalin çoldas ɵte ajqьndap ajtьp ʙerdi. Bul mindetterdiꞑ ojdaƣьdaj orьndaluvь aldь men ʙarlьq partija ujьmdarьnьꞑ esep sajlav çьjnalьstarьndaƣь çana konperensijalarьndaƣь kommunisterdiꞑ ajtqan usьnьstarьnьꞑ qanca-

lьqtь tekserilip, çyzege asьrьluvьna вajlanьstь. Partijalь sьndardьꞑ, usьnьstardьꞑ ajaqsьz qalmaj, tolьq iske asuvь, munan вьlaj da өz ara sьnnьꞑ keꞑ өristevine, partija вuqarasьnьꞑ вelsendiligi arta tysyvine, partijanьꞑ icki demokratijasь nьƣajuvьna keꞑ çol acadь.

Sijez вykil partija sajasattьq isin qajta qurьp, zьjankestiktiꞑ zardaвьn mejlince вatьl tyrde çoja otьrьp, Qazaƣьstannьꞑ өndiristerin, avьl caruvacьlьƣьn, mədenij qurьlьsьn вudan вьlaj da mejlince өristetyv mindetin çyktedi. Staqanьpcьlar qozƣalьsьn өrkendetip, ekinci вes çьldьqtьꞑ soꞑƣь çьlьnьꞑ planьn asьra orьndavƣa, ycinci вes çьldьqtьꞑ planьn orьndavƣa Qazaƣьstan eꞑвekcilerin çumьldьruv mindetin çyktedi.

Sijez avьl caruvacьlьƣьn өrkendetyv çөninde Qazaqьstanda qalqoz qozƣalьsьnьꞑ kəzirgi vaqьttaƣь negizgi tyri — avьl caruvacьlьq ərteli вoluv kerek dep ujƣardь. Sonь men вirge partija ujьmdarьnьꞑ aldьna mal seriktikterin avьl caruvacьlьq uvstaвьna өtkizyv mindetin, tajavdaƣь vaqьtta mal caruvacьlьƣьnьꞑ вasьn 18-20 millijonƣa çetkizyv mindetin çyktedi. Sijez mədeꞑijet qurьlьsь çөninde ult mektepterin damьtьp nьƣajtuvdь, ult kөrkem өnerin өrkendetyvdi, вaspa sөz, ədeвijet, til ƣьlьmьn өrkendetyvdi tapsьrdь.

Sijezdiꞑ qavlьlarь Qazaƣьstan partija ujьmьnьꞑ, Qazaƣьstan eꞑвekcilerinin tajavdaƣь istejtin isterinin programmasь. Sijezdiꞑ qavlьlarьn orьndavda, Qazaƣьstan partija ujьmь partijamьzdьꞑ kadrlarьn tərвijelevi kerek, kadrlardь вolcevijzmge çetildiryv uranьn orьndavƣa asa kөꞑil qojuv kerek. Cьnьnda sijezdiꞑ qavlьlarьn orьndav mindeti вizdiꞑ вascь qьzmetcilerimizdiꞑ Marksijzmdi-Leninijzmdi propagandalav isine kommunisterdi, caruvacьlьq qьzmetkerlerdi tərвijelev isine өzderi вascьlьq etyvdi kerek qьladь.

Sijezdiꞑ qavlьlarьn orьndavdьꞑ negizgi cartь, ulь orьscьldьq coвijnijzmine qarsь kyresti çyrgize otьrьp, kyrestiꞑ avьr salmaƣьn kəzirgi vaqьtta вastь qavьp вolьp otьrƣan qazaq ultcьldьƣьna qarsь çumsav. Kontrrevolytsijacьl qazaq ultcьdarь cet el interventterinin əgenti вolьp ketkendigin, trotskijcil sumьraj men, oꞑcьl вandijtter men odaqtas вolьp ketkendigin, çapon-german pacijzminiꞑ qarƣьlь tөвetine ajnalьp otьrƣandьƣьn umьtpaj, kyndelikti iste, partija mycelerine, eꞑвekcilerimizge keꞑnen tysindirip otьruvьmьz kerek. Burьnƣь ultcьl uvklonister Nurmaqьp, ultcьl pacijs, german-çapon generaldarьnьꞑ əgenti Rьsqulьp Turar kontrrevolytsijacьl əreketteri əjgilenip qolƣa tysip otьr. Partijamьzdьꞑ, elimizdiꞑ çavlarь Nurmaqьp, Sultanвekop, Qocanвajьp, Asьlвekip, Sarьmoldajьp, Deвejip, Rьsqulьp eki çyzdilik çasap, qas kynemdik isterin çyrgizip kelgen çavlar. Bular partijanь aldap, eki çyzdilik, sumьrajlьq əreketin istep kelgen. Bul paktьlardьꞑ вəri ult məselesinde вastь qavьp qazaq ultcьldьƣь ekenin taƣь da ajqьn kөrsetti.

«Dəl sondьqtan, partija ujьmdarь ult məselesindegi uvklondarƣa qarsь kyrestiꞑ avьr salmaƣьn kəzirgi kezeꞑde вastь qavьp вolьp otьrƣan kontrrevolytsijacьl qazaq ultcьldьƣьna qaraj avaçajьlƣan uvklonƣa qarsь çumsavь kerek. Sonь men qatar ulь orьs coвijnijzmine qarsь, soƣan qaraj ava çajьlƣan uvklonƣa qarsь kyresti вudan вьlaj da kycejte вeryv qaçet» (QK(в)P Birinci sijeziniꞑ qavlьsьnan).

Sonь men вirge sөz çyzinde çьjьlьstarda ultcьldarƣa qarsь kyresetin adam kөrinip, ajƣajlap sөjlep, al is çyzine kelgende ultcьldardьꞑ qьlьqtarьn sezip, вilse de yndemej, cьdap otьra вeretin, ondaj ultcьldьqtardь əckerelep, ajtьp, kezinde soqqь вeryvge ec вir вatьlь çetpejtin ьmьracьl adamdardь, sol ultcьldardьꞑ çərdemcisi ekenin sijez acьp ajttь:

«Ultcьldardь, alac-ordacьldardь sөz çyzinde çerden alьp, çerden salatьn, is çyzinde olarƣa qarsь kyrespejtin, olardьꞑ qьlьƣьna cekten

asqan cьdamdьlьq istejtin, olarƣa lijʙeraldьq etetin, olardь әckerelevge partija ujьmьna çәrdem ʙermejtin adamdar, cьnьnda trotskijsoŋcьl kontrreʙolytsijanьŋ ultcьl agentuvrasьn qoldavcь ʙoladь. Utcьldьqqa çana soƣan ьmьracьldьq istevcilikke qarsь ajanʙaj kyresyv arqьlь ƣana, ultcьl elementterdi tolьq talqandav arqьlь ƣana lenindik internatsijonalijzm pozijtsijalarьn ʙudan ʙьlaj da nьƣajtuvdь, Qazaƣьstannьŋ eŋʙekci ʙuqarasьn lenindik-stalindik ult sajasatь ruvqьnda tәrʙijelevdi qamtamasьz etyvge ʙoladь».

Sondьqtan partija ujьmdarь ult mәselesindegi lijʙeralijzmge qarsь, ьmьracьldьqqa qarsь ʙatьl tyrde kyres çyrgizyv kerek. Ultcьldardьŋ tamьrьna ʙalta caʙuvda ʙir zor mindet, ultcьldardьŋ oʙijektijpti reʙolytsijalьq roli ʙoldь degen cirik teorijanь tamьrь men qurtuv. Biraq kej ʙir kommunister (Aspndьjarьp, Muqanьp taƣь ʙasqalar) soŋƣь vaqьtqa dejin alac-ordacьlardьŋ oʙijektijpti reʙolyvtsijacьl roli ʙar degen cirik teorijanь propagandьlavdan arьlmaj keledi. Mundaj cirik teorijalardь, ʙul sьqьldь ultcьldьqtьŋ kycejtyvine dem ʙeretin sasьq pikilerdi ʙarlьq çerde әckerelep qattь sьnap, qurtuv kerek.

Partija ujьmdarь, әr ʙir çeke kommunis qazaq ultcьldьƣьna qarsь qattь kyres çyrgizʙej turьp, olardь typ tamьrь men qьjratьp qurtpaj turьp, Qazaƣьstan qalьq caruvacьlьƣь men mәdenijetin çaŋa taʙьstarƣa çetkizyvdiŋ mymkin emestigin umьtpav kerek; sondьqtan Birinci sijezdiŋ qavlьlarьn orьndav ycin kyres çyrgizgende partija ujьmdarьnьŋ ʙolceʙiktik qьraƣьlьƣьn kycejtip, partija çumьstarьn qajta qurьp, çumьstьŋ әr ʙir yvcәskesinde çavьz ultcьldardь typkilikti qьjratьp çoq qьluvdь qamtamasьz etyv kerek.

ILIJAS QAʙЬLЬP

Partija tarьjqьn propagandьlav məselesi çajьnda

BK(ʙ)P-nьꞑ tarьjqьn oqьp-yjrenyv ʙizdiꞑ ʙarlьq partija propaganda çumьsьmьzdan kɵrnekti orьn aladь. Bul tolьq tysinikti de, yjtkeni ʙizdiꞑ partijanьꞑ myce-kandijdattarьnьꞑ partijamьzdьꞑ sajasij təçirijʙesin çete ʙilyvinin ajrьqca maꞑьzь ʙar. Alajda partija tarьjqьn oqьp-yjrenyvdi çolƣa qojuv çumьsь ʙizdi ec ʙir qanaƣattandьrmajdь. Biz ʙul vaqьtqa dejin osь kyngi icki çana qalьq aralьq məselelerdi cece ʙilyvde BK(ʙ)P tarьjqьnьꞑ propagandasьn ər ʙir partija mycesine çandь çərdemci ete almadьq, BK(ʙ)P tarьjqьn propagandьlavdь ʙiz ər ʙir partija mycesine ɵtken tarьjqtьꞑ saʙaƣьn tysinip, uƣatьndaj ujьmdastьra almadьq.

Kruvçoktar men mektepterde propaganda çumьsьnьꞑ çemisti boluvьna oquv kitaptarь ylken çərdemci. Partija tarьjqьn oquvda oquv kitaʙьnьꞑ keregi ol, — partijanьꞑ çumьs istegen çalpь sajasij çaƣdajьna ʙajlanьstьra otьrьp, tarьjqta ʙolƣan vaqьjƣalardь qronologijalьq tərtip pen ʙirte-ʙirte tьꞑdavcьlarƣa tysindiredi.

Orьs tilindegi ʙolsьn, qazaq tilindegi ʙolsьn ʙizdiꞑ partija tarьjqьnьꞑ oquv kitaptarьnda BK(ʙ)P-nьꞑ tarьjqьn çazuvcьlarƣa çazƣan Stalin çoldastьꞑ qatьnda kɵrsetilgen kemcilikter ʙolьp keldi. Bul oquv kitaptarьnьꞑ negizgi kemcilikteri partija tarьjqьnьꞑ ʙykil eldiꞑ tarьjqьna ʙajlanьstьrьlmaƣandьƣьnda edi, tarьjqta ʙolƣan vaqьjƣalar men tyrli aƣьmdardьꞑ kyres paktьlarьna marksijstik tysinik ʙerilmegendiginde edi çana ʙolƣan vaqьjƣalardь dəvir-dəvirge ʙɵlip, durьs qura almaƣandьqta edi.

BK(ʙ)P tarьjqьnьꞑ oquv kitaptarьndaƣь ʙul sekildi asa ylken kemcilikter ʙizdiꞑ ʙarlьq kruvçoktarьmьz ʙen mektepterimizde de partija tarьjqьn propagandьlav isiniꞑ olqьlьqta ʙolƣanьn dəleldejdi. Ol kruvçoktar men partija oquv mektepteriniꞑ setteri ycin BK(ʙ)P tarьjqьnьꞑ programmasьnьꞑ kemistigi, qala ʙerdi partija tarьjqьnьꞑ məseleleri çajьndaƣь ʙarlьq ədeʙijetimizdiꞑ kemistigi ʙolьp taʙьladь.

Partija tarьjqьn oqьp-yjrenyvde kruvçoktar men mektepterde sqolastijka çana pormalijzmniꞑ ʙolьp kelyviniꞑ ʙastь seʙeʙi partijanьꞑ tarьjqьn çalpь tarьjqtan, SSSR tarьjqьnan ʙɵlip əketyvcilik saldarьnan, saʙaq ʙergende partijanьꞑ tarьjqьnda ʙolƣan vaqьjƣalardь tarьjqьj dəlelderge negizdep otьrmavcьlьqtьꞑ saldarьnan ʙoldь. Qazaqьstan partija ujьmdarьnьꞑ tarьjqьn oqьp, yjrenyvde de osьndaj kemcilikter ʙoldь. Bul kezge dejin Qazaƣьstan partija ujьmdarьnьꞑ tarьjqьn çalpь tarьjqtan, SSSR tarьjqьnan ʙɵlip kɵrsetyv ʙьlaj tursьn, tipti Qazaƣьstannьꞑ tarьjqьnan, elimizdiꞑ çalpь tarьjqьnan da ʙɵlinip kɵrsetilip keldi.

Partija tarьjqь çajьndaƣь ʙizdiꞑ oquv kitaptarьmьz ʙen ygit-propagandamьzda ʙuƣan cejin ʙolьp kelgen ylken kemcilik opportunistik toptar men partijanьꞑ icinde ʙolƣan aƣьmdardь ƣьlmij dəlelder men ьspattaj almavcьlьqta ʙoldь. Sьnьnda partijanьꞑ icindegi kyres elimizde ʙolƣan tap kyresiniꞑ çalƣasь edi, proletarijatqa, partijaƣa qarsь aƣьmdar men toptar ər ʙir ʙas kɵteryvinde elimizdegi naqtьlь əlevmettik kycterge arqa syjedi. Partija tarьjqьn, Qazaƣьstan partija ujьmdarьnьꞑ tarьjqьn ʙulaj

вajandav qьlmij marksistik tarьjq emes, mundaj tarьjq caldьn вalaqa ajtqan ertegisine ajnalьp ketetindigi tysinikti вoluv kerek.

«Bizdin partijamьz tiri organijzm. Çalpь organijzmdegi sьjaqtь munda da zattar ajьrвasь вolьp turadь: eskirgen, tozьqь çetkender-tysip qaladь da, çanadan өsip kele çatqandar-өmir syrip, өrkendej tysedi. Birevleri çoqarьdan da, tөmennen de ketip otьradь. Çanalarь çoqarьda da, tөmende de өsip, çumьstь ilgerilete вeredi. Bizdin partijamьz osьlaj өsken вolatьn, вolacaqta da, ol solaj өse вermek» (Stalin, partijanьn XV-sijezindegi sөjlegen sөzinen).

Partija tarьjqь men Qazaqьstan partija ujьmdarьnьn tarьjqьn propagandalavdaqь çana вizdin oquv kitaptarьmьzdaqь endigi вir ylken kemcilik vaqьjqalardь dəvir-dəvirge вөlyvde qьlmij dəlelderdin çoqtьqь. Partija tarьjqь çajьndaqь Popoptьn oquv kitaвь 16 taravdan, jaqnij 16 tarьjqь dəvirden quralqan, Jaroslaвskijdin oquv kitaвь-20 dəvirden quralqan. BK(в)P tarьjqьnьn programmasь вojьnca partijanьn tarьjqь 15 dəvirge вөlinedi. BK(в)P-nьn tarьjqьn çazuvcьlarqa çazqan qatьnda Stalin çoldas BK(в)P-nьn tarьjqьn dəvirge вөlyv çajьnda qьlьmqa, tarьjqь cьndьqqa negizdelingen sqema çasap вerdi.

Partijamьzdьn Ortalьq Komijtetinin propaganda вөlimi Stalin çoldastьn qatьna negizdep BK(в)P tarьjqьnьn mьnadaj programmasьn çasadь:

I. Tema. Resejde marksistik, sotsijal-demokrattьq çumьscь partijasьn çasav çolьndaqь kyres. (1883-çьlь — Pleqanьptьn «Enвekti azat etyv toвьnьn» qurьlqanьnan 1900-1901-çьldarda «Ijskra»nьn alqacqь nөmirleri cьqqanqa dejin).

1. 80-90-çьldarda Resejdegi çumьscьlar qozqalьsь. Resejde marksijzmnin вastaluvь.

2. Reвolytsijacьl marksijzm ycin çana 90-çьldarь Resejde marksistik proletarijat partijasьn çasav çolьndaqь Leninnin kyresi.

II. Tema. Resejde Sotsijal-Demokrat Çumьscь Partijasьnьn qurьluvь çana partijanьn icinde вolceвikter çana menceвikter partijasьnьn tuvuvь. (1901-1904-çьldar).

1. Lenindik «Ijskra» revolyvtsijacьl proletarijat partijasь ycin kyreste.

2. RSDÇP-nьn II-sijezi. Partijanьn icinde вolceвikter çana menceвikter praksijasьnьn tuvuvь.

III. Tema. Menceвikter men вolceвiktr orьs-çapon soqьsьnьn çana orьstьn tunqьc reвolytsijasьnьn dəvirinde (1904-1907-çьldar).

1. 1905-çьldьn qarsanьnda Resejde reвolytsija qozqalьsь çana tapkycterinin rasstanopkasь.

2. 1905-1907-çьldardaqь reвolytsijalarda вolceвikter men menceвikterdin ustaqan çoldarь.

3. Reвolytsijanьn өristevi.

4. Bolceвikter partijasь 1905-çьlqь dekaвr kөterilisinen kejin.

IV. Tema. Menceвikter men вolceвikter Stolьjpijn reaksijasьnьn dəvirinde çana вolceвikterdin өz aldьna Sotsijal-Demokrat Çumьscь Partijasь вolьp quraluvь (1908-1912-çьldar).

1. Stolьjpijn reaksijasь. Stolьjpijnccijna dəvirindegi вolceвikterdin taktijkasь.

2. 1912-çьlqь Praga konperensijasь çana вolceвikterdin өz aldьna Sotsijal-Demokrat Çumьscь Partijasь вolьp qurьluvь.

V. Tema. Bolceвikter partijasь вirinci imperijalistik soqьstьn aldьnda çumьscьlar qozqalьsьnьn өrlegen çьldarьnda. (1912-1914-çьldar).

VI. Tema. Bolceвikter partijasь imperijalistik soqьstьn çana orьstьn peвraldaqь ekinci reвolytsijasьnьn dəvirinde.

1. Bolceвikter partijasь imperijalistik soqьstьn dəvirinde.

2. Peвraldaqь вurçuvazija-demokratijalьq reвolytsija.

VII. Tema. Bolcevikter partijasь sotsijalistik Oktəbr revolytsijasьn əzirlev çana ətkizyv dəvirinde. (1917-çьlqь aprel-1918-çьl).

1. RSDÇ(в) Partijasьnьn apreldegi konperensijasь. Bolcevikterdin buqara ycin kyresi. Yjel kynderi.

2. Bolcevikter partijasьnьn quraldь køteriliske qolma-qol dajьndaluvqa vaqьt aluvь.

3. Sotsijalistik ulь Oktəbr revolytsijasьnьn çenyvi çana onьn qalьq aralьq manьzь.

4. Bolcevikter partijasьnьn imperijalistik soqьstь toqtatuv ycin kyresi.

VIII. Tema. Bolcevikter partijasь azamat soqьsьnьn dəvirinde (1918-1920-çьldar).

1. Tьnьm aluvqa volmaj qaluvь. Cet el intervenтsijasьnьn bastaluvь. Azamat soqьsьnьn ərcyvi.

2. Bolcevikter partijasь kolcakopciler çana denijkijnciler men kyreste.

3. Polək aqtarь men çana Brangel men kyres. Azamat soqьsьnьn çenistik pen ajaqtaluvь.

IX. Tema. Bolcevikter partijasь qalьq caruvacьlьqьn qalpьna keltiryv çolьndaqь tьnьctьq çumьsqa køcken dəvirde. (1926-1925-çьldar).

1. Azamat soqьsь vitkennen kejingi elimizdin qalь. Propsojuvzdar tuvralь ajtьs. Çana ekonomijka sajasatьna køcyv.

2. Bolcevikter partijasь NEPtьn alqacqь çьldarьnda.

3. Caruvacьlьqtь qalpьna keltiryv dəvirindegi qьjьncьlьqtar çana 1923-1925-çьldardaqь partijanьn trotskijsterge, zijnovijepcilerge qarsь kyresi.

X. Tema. Bolcevikter partijasь elimizdi sotsijalistik indystrijalandьruv çolьndaqь kyreste.(1926—1929-çьldar).

1. Partijanьn elimizdi indystrijalandьruv çajьndaqь Leninnin sajasatьn is çyzine asьruvqa kirisyvi çana trotskijs-zijnovijepcilder vlogi men kyres.

2. Sotsijalistik indystrijalandьruv çana oncьl uvklon men kyres.

XI. Tema. Bolcevikter partijasь avьl caruvacьlьqьn qalqozdastьruv çolьndaqь kyreste. (1930—1934-çьldar).

1. Bolcevikterdin sotsijalistik cavuvьldь əristetyv çolьndaqь kyresi.

2. Birinci ves çьldьqtьn çenip cьquvь. Ekinci ves çьldьqtьn vastaluvь.

XII. Tema. Bolcevikter partijasь sotsijalistik qoqamdь qurьp cьquv çolьndaqь kyreste çana çana Konstijtutsijanьn qoldanьluvь. (1935-1937-çьldar).

1. Partijanьn sotsijalistik qoqamdь qurьp cьquv çolьndaqь kyresi.

2. Stalindik Konstijtutsijanьn qavьldanuvь. Partijanьn sotsijalistik Konstijtutsijanь qoldanuv çolьndaqь kyresi.

Bul programma partijanьn tarьjqьn elimizdin tarьjqьna vajlanьstьrьp otьradь, tyrli tarьjqь vaqьjqalarqa, aqьmdar men toptardьn kyresterine marksistik tysinik veredi çana vul programma Stalin çoldastьn sqemasь vojьnca çasalqan. Biraq menin ojьmca vul programmada partijamьzdьn ult məselelerindegi uvklondar (Sultanqalijipcьldar t.в.) men kyresi çetkilikti kørsetilmegen çana Resejdin əskerij-peodaldьq imperijalijzminin vurьnqь otar elderi men təveldi elderindegi ult-azattьq qozqalьsьna partijamьzdьn vascьlьqь da çetkilikti kørsetilmegen.

Kəzir partija ujьmdarь partija oquvьnьn setindegi ər-vir mektep çana ər vir kruvçoktar men tьqьz aralasьp, çumьs istevi kerek. BK(в)P tarьjqьnьn çana programmasьnьn proektisi vojьnca partija tarьjqьnьn varlьq kruvçoktarь çoqarь tijpti volsьn, tømengi tijpti volsьn partija tarьjqьn oqьj vastavlarь kerek. Programmanьn vityvin kytpej aq ətken vølimderge qortьndь çasap, sol ətken vølimderdi tьndavcьlardьn qancalьq uqqanьn tekserip alьp, kəzirdin əzinen ər vir mektep ven kruvçoktar cama

men programmanьŋ øtiletin sroktarьn вelgilevleri kerek. Programmanьŋ øtilgen çerlerinen qalьp qojƣandarьn kəzirdiŋ øzinen Stalin çoldastьŋ qatьna səjkes tolьqtьruv kerek. BK(в)P Ortalьq Komijtetiniŋ partija propaganda вølimi çasaƣan partija tarьjqьnьŋ çaŋa programmasьnьŋ proektisi вojьnca mektepter men kruvçoktar tьŋdavcьlarьna arnap ər-вir øtken вølimder çajьnda qortьndь leksija ujьmdastьruvlarь kerek. Partija komijtetteri kəzirdiŋ øzinde propagandijsterdiŋ øzderin oqьtuv çumьsьn ujьmdastьruvlarь kerek, Stalin çoldastьŋ nusqavьna çana BK(в)P Ortalьq Komijtetiniŋ propaganda вølimi çasaƣan BK(в)P tarьjqьnьŋ çaŋa programmasьnьŋ proektisi вojьnca partija tarьjqьnan saвaq вeryv tuvralь propagandijsterge arnap semijnar, konsultatsija çana leksijalar ujьmdastьrьp, olardь soƣan dajarlav kerek. Propagandijsterdi çaŋadan çana qajtadan dajarlajtьn semijnarlar men kuvrstardьŋ çumьstarьn çolƣa qojьp çana olardь partijalьq çaƣьnan ustamdь, ьsьlƣan, maman çetekciler men qamtamasьz etyv kerek.

Stalin çoldastьŋ BK(в)P-nьŋ tarьjqьn çazuvcьlarƣa çazƣan qatьndaƣь nusqavlarьna səjkes çana BK(в)P tarьjqьnьŋ çalpь tarьjq, SSSR tarьjqь çajьndaƣь çaŋa programmasьndaƣь nusqavlarƣa səjkes propsemijnarlar, propagandijsterdiŋ øndiriste istej çyrip oqьjtьn kuvristeri men turaqtь kuvristeri eŋ aldь men propagandijsterdiŋ вilimin tolьqtьruvdь qamtamasьz etyvge tijis.

Qazaƣьstan partija ujьmdarьnьŋ tarьjqь ec qandaj negizge syjenвesten çeti dəvirge вølinip keldi:

1- dəvir — Qazaƣьstanda peвral reвolytsijasьna dejingi reвolytsijalьq qozƣalьstar.

2- dəvir — peвral reвolytsijasь çana Ulь proletarijat reвolytsijasьnьŋ çeŋyvi ycin kyres.

3- dəvir — partija ujьmdarь Qazaƣьstanda Sовet økimeti ornaƣan alƣacqь dəvirinde.

4- dəvir — azamat soƣьsь, Qazaƣьstannьŋ sовettik aptonomijasь ycin kyres. Oвьlьstьq partija ujьmьnьŋ qurьluvь. (1918-çьlƣь yjin-1920-çьl).

5- dəvir — Qalьq caruvacьlьƣьn qalpьna keltiryv çolьndaƣь kyres çana Orta Azijadaƣь ulttardьŋ cek arasьn вølyv. (1921-1928-çьldar).

6- dəvir — вirinci вes çьldьq, partijanьŋ sara çolьn çyzege asьruvda sol dəvirde вolƣan qateler men asьra siltevler.

7- dəvir — ekinci вes çьldьq ycin kyres çana Qazaƣьstannьŋ çaŋadan ørkendevi.

Kørip otьrsьzdar, вul sqema вojьnca tarьjq—Qazaƣьstan partija ujьmьnьŋ tarьjqь emes, qajta azamattьq tarьjqqa uqsastav вirdeme вolьp cьqqan. Bul вizdiŋ tarьjqcьlarьmьz вen partija tarьjqь çajьndaƣь ədeвijetimizde partija tarьjqь men Qazaƣьstan partija ujьmьnьŋ tarьjqьn marksijstikke negizdelgen, çete tekserilip, вir toqtamƣa kelgen dəvirge вølyvdiŋ çoqtьƣьnan вoldь. Sondьqtan partijamьzdьŋ køsemi Stalin çoldastьŋ BK(в)P-nьŋ tarьjqьn çazuvcьlarƣa çazƣan qatьndaƣь nusqavlarьna səjkes Qazaƣьstan partija ujьmьnьŋ tarьjqьn meniŋ ojьmca mьnadaj sqema men qurav kerek:

1. Bolceвiktik toptardьŋ quraluvь çana Qazaƣьstandaƣь ult-reвolytsijacьl qozƣalьsta proletarijattьŋ gegemonijasь (1905-1917-çьldar).

2. Qazaƣьstan вolceвikteri Øktəвrdegi sotsijalistik reвolytsijanь əzirlev çana øtkizyv dəvirinde (1917-çьldьŋ apreli-1918-çьl). Qazaƣьstanda вolceвiktik ujьmdardьŋ qurьluvь (1917-1918-çьldarь).

3. Qazaƣьstandaƣь вolceвiktik ujьmdar azamat soƣьsь dəvirinde (1918-1920-çьldarь).

4. Qazaƣьstan partija ujьmdarь qalьq caruvacьlьƣьn qalpьna keltiryv çolьndaƣь tьnьctьq çumьsqa køcken dəvirde (1921-1925-çьldar).

5. Qazaqьstan bolcebikteri elimizdi sotsijalistik indystrijalandьruv çolьndaqь kyreste (1926-1929-çьldar).

6. Qazaqьstan bolcebikteri avьl caruvacьlьqьn sotsijalistik qajta quruv çolьndaqь kyreste (1930-1934-çьldar).

7. Qazaqьstan bolcebikteri sotsijalistik qoqamdь qurьp cьquv çolьndaqь kyreste çana stalindik çaŋa Konstijtutsijanьŋ qoldanьluvь. Qazaqьstan — Odaqtas respyvlijka (1935-1937-çьldar).

Qьlьmqa çana marksistik køz qarasqa negizdelingen Stalinniŋ sqemasьna çanaspajtьn bolqandьqtan Qazaqьstan partija ujьmdarьnьŋ tarьjqьn ,oqьp-yjrenyv çajьndaqь vurьnqь plandь mylde qaldьruv kerek.

Qazaqьstan partija ujьmdarьnьŋ tarьjqь çajьndaqь kitaptarьmьzda çoqarьda ajtьlqan kemcilikterden basqa da maŋьzdь kemcilikter bar. Ol— bizdiŋ partija ujьmdarьmьzdьŋ damuvьndaqь øzgecelikterdi eskermej ketyvcilikte edi. Eger bizdiŋ partijanьŋ øtkendegi damuvь çana onьŋ buqaralьq partija ujьmьna ajnaluvь burçuvazijalьq qurьlьstьŋ kezinde bolsa, bizdiŋ Qazaqьstan partija ujьmdarьnьŋ damuvь çana onьŋ buqaralьq partija ujьmьna ajnaluvь sovet qurьlьsь kezinde, proletarijat diktatuvrasь kezinde boldь.

Kej bir tarьjqcьlarьmьz Qazaqьstan partija ujьmdarьn tipti 1905-çьlqь revolytsija dəvirinde aq buqaralьq partija ujьmь boldь dep dəleldemek boladь.

Qazaqьstan partija ujьmьnьŋ quralьp, øsip çana çavlardь çeŋip cьquvьna partijamьzdьŋ negizgi ujьtqьsь — BK(в)P-nьŋ qol ma-qol kømegi tijgendigi bizdiŋ osь kyngi ədebijetimizde købinese umьt qalьp çyr.

Qazaqьstan bolcebikteri ult məselesinde ulь orьscьldьq covijnijzmi men çergilikti ultcьldьqqa qarsь çana oŋcьldar men „solcьldarqa" qarsь eki majdanda qalaj kyreskendigi, buqara men bajlanьstь marksistik kadrlarьmьzdьŋ qalaj øsip cьnьqqandьqь bizdiŋ osь kyngi Qazaqьstan partija ujьmьnьŋ tarьjqь çajьndaqь ədebijetimizde çetkilikti tyrde acьlьp ajtьlmaj keldi çana solaj bolьp ta çyr.

Qazaqьstan partija ujьmьnьŋ tarьjqьn bajandavdaqь irgeli məseleniŋ biri bizdiŋ partija ujьmdarьmьzdьŋ ult məselesinde eki majdanda kyreskenin durьs acьp beryv bolьp tabьladь. Bizdiŋ partija ujьmdarьmьzdьŋ ult məselesindegi ava çajьluvcьlar men kyresteriniŋ kej-bir kezeŋderin Ølkelik partija komijteti negizinen durьs kørsetip otьrdь, Mirzojan çoldastьŋ atьna bergen belgili telegramьndaqь Stalin çoldastьŋ dijrektijvalь nusqavьnan avьtqьdь dep, Ølkelik komijtetti ajьptamaq bolqandarqa Ølkelik komijtettiŋ VII plenuvmьnda soqqь berildi.

1933-1936-çьldardьŋ arasьnda Qazaqьstan partija ujьmь Ølkelik partija komijtetiniŋ bascьlьqь arqasьnda ult məselesindegi eki majdanda kyresti çana satьqa køterdi. Bastь qavьp — ulь orьscьldьq covijnijzmi men kyrese otьrьp, çergilikti ultcьldьqqa qarsь çana burьnnan cirik ədet bolьp kelgen çikcildikke qarsь kyrestiŋ avьr salmaqьn çumsaj otьrьp, partija ujьmь Lenindik-Stalindik ult sajasatьn tabandь tyrde yzdiksiz, is çyzine asьrьp keledi.

Tarьjqtь propagandьlavda partijamьzdьŋ çana Qazaqьstan partija ujьmьnьŋ tyrli zьjandь aqьmdar men çikterge qarsь kyresyv tarьjqьnьŋ orьnьna duspandarьmьz — Alac-ordanьŋ tarьjqьn kørsetyvge tьrьsqandьq boldь (Brajnin — Capijro, Myvsin çana basqalarь), biraq bul ərekketterdi Ølkelik partija komijteti kezinde əckerelep, ol ərekketterdiŋ zьjandь ekenin partija ujьmdarьna tysindirdi.

Aldьmьzda turqan bastь mindet—Stalin çoldastьŋ nusqavь bojьnca qazaq tilinde BK(в)P tarьjqьnьŋ çana Qazaqьstan partija ujьmь tarьjqьnьŋ oquv kitabьn çazьp, bastьruvdь ujьmdastьruv.

QK(ʙ)P Alma-Ata qalalьq komijtetiniꞑ nusqavcьsь

Nusqavcьlar çumьsьna mьqtь ʙascьlьq kerek

Bolьp ɵtken QK(ʙ)P-nьꞑ Almatь qalalьq çana Almatь qalasьndaƣь avdandьq partija konperensijalarь partija komijtetteriniꞑ nusqavcьlarьnьꞑ çumьstarьna kɵp kɵꞑil ʙɵldi, nusqavcьlar çumьstarьnda bolƣan bastь-bastь kemcilikterdi ɵte durьs acьp kɵrsetti. Konperensijada partija komijtetteriniꞑ nusqavcьlarь men bastavьc partija ujьmdarьnьꞑ arasьndaƣь çandь qatьnastьꞑ çetkiliksiz bolƣandьƣьn, kej ʙir nusqavcьlardьꞑ ɵz qaravьndaƣь ʙastavьc partija ujьmьn, ondaƣь kommunisterdi çete ʙilmejtindigin, ujьmnьꞑ çumьsь men tolьq tanьsa almajtьndьƣьn ajttь. Kej ʙir partija ujьmdastьruvcьlarь men partkom sekretarlarь ɵzderiniꞑ kyndelikti çumьstarьnda nusqavcьlar tarapьnan tolьq ʙascьlьq, tijisti kɵmekter kɵre almaƣan. Osь 1937-çьldьꞑ ʙasьnan ʙeri qaraj Narkomles, Ɵlkelik saqtьq kassasь, Sovnarkomnьꞑ dem alьs yji çanьndaƣь ʙastavьc partija ujьmdarьna ne qalalьq ne avdandьq komijtetterdiꞑ nusqavcьlarьnьꞑ birde ʙirevi ʙarmaƣan. Ujьmnьꞑ çumьsь men olardьꞑ çasaƣan qavlь qararlarь arqьlь ƣana tanьsьp otьrƣan.

Osь çoƣarƣь kemcilikterdi kɵrsete kelip, partija konperensijalarь aldaƣь vaqьtta ʙastavьc partija ujьmdarьna kyndelikti çol ʙascьlьqtь kycejtyv kerek ekenin ajttь. Onьꞑ ycin qalalьq avdandьq partija komijtetteriniꞑ çaꞑa sostaptarьna nusqavcьlar apparatьn dajarlьqtarь kycti, tolьq tekserilgen kommunisterden qurastьruvdьꞑ qaçet ekendiginiꞑ çana nusqavcьlardьꞑ çumьsьna sekretarlar tarapьnan kycti çol ʙascьlьq kɵrsetyvdi tapsьrdь.

Sol partija konperensijalarьnda kɵrsetilgen kemcilikterdiꞑ ʙarlьƣь da nusqavcьlardьꞑ ɵz mindetterin atqara ʙilmegendiginen, ne atqarƣьsь kelmegendiginen, tipti ʙolmasa kaʙijnetterinen cьqpaj otьrьp aluvƣa daƣdьlanƣandьƣьnan tuvƣan eken devge ʙolmajdь. Bulardьꞑ kɵʙi nusqavcьlar arasьndaƣь ʙascьlьq çumьstarьnьꞑ kemistiginen, olardь qьzmetke durьstap pajdalanʙaƣandьqtan, kimniꞑ qandaj çumьs istep çyrgendigin, onьꞑ isinde qandaj kemcilikter ʙar soƣan partija komijtetteriniꞑ sekretarlarьnьꞑ çete kɵꞑil ʙɵlmegendiginen de bolƣan kemcilikter.

Almatь qalasьndaƣь avdandьq partija komijtetteriniꞑ nusqavcьlarьn almaƣan kyndede, qalalьq komijtettiꞑ nusqavcьlarьnьꞑ ʙir-ekevinen ʙasqalarьnьꞑ ʙarlьƣь da çaꞑa adamdar. Olar ʙurьn partija ʙascьlьq qьzmetinde ʙolƣan emes. Partija dokuvmentterin avьstьruv qarsaꞑьnda olardь ɵndiristen alƣan. Mьjsalь, Tijmopejip, Karakyvlijna taƣь ʙasqalar. Olardьꞑ kɵʙi 1937-çьldьꞑ ʙasьna dejin ɵz qьzmetterine durьs pajdalanьlmadь. Partija dokuvmenterin avьstьruvda ne regijstrator, ne dokuvment toltьruvda taƣь sondaj çazuv qьzmetterinde otьrdь. Bul mezgilde olar ʙastavьc partija ujьmdarьnьꞑ kyndelikti çumьstarь men çete tanьsьp otьra almadь. Meniꞑ de qalalьq partija komijtetiniꞑ apparatьna caruvacьlьq nusqavcьsь ʙolьp kelgenime çьldan astь. Sonьꞑ icinde çьlƣa çaqьn mende ьlƣьj partija dokuvmentterin toltьruv, kelgen dokuvment qaƣazdardь çornalƣa tirkev, solardьꞑ atcottarьn çasav men ʙoldьm. Ol mezgilde əri-ʙeri çyrip turuvƣa, qalqozdarƣa ʙarьp qajtuvƣa mende ec qandaj mymkindik ʙolƣan çoq.

Syjtip nusqavcьlarqa kebinese keŋsede qaqaz çazьp berip otьrьp qana qьzmet atqaruvqa tuvra keldi. Əsirese Almatь qalasь avdandarqa belinbesten burьn qalalьq komijtettiŋ nusqavlarьnьŋ barlьqь da qur qana teleponnьŋ tybinde otьrьp, tyrli məlimetterdi çьjnav men boldь. Munьŋ ekinci sebebi, çoldas Brijkylistiŋ tusьndaqь çumьs „sijstemasь"nьŋ ezi solaj qurьlqandьqtan edi. Sol ədet bir talajqa dejin kep çoldastardan qalmaj keldi. Buqan bir qana mьjsal keltirelik, osь 1937-çьlqь 8-mart mejramьnan eki yc kyn burьn qalalьq partija komijtetiniŋ partkadrlarьnьŋ meŋgeryvcisiniŋ orьnbasarь çoldas Katuvrganьŋ 8-martqa dajarlьq çyrgizyv maqsatь men, nusqavcьlar basьna 82 grapalь məlimetter çьjnavqa tapsьrdь.

Munьŋ ezi qalqozdarqa, temir çolqa, savda orьndarьna taqь basqalarqa birdej „standart". Onьŋ icinde əjelder, komsomoldar, tilektester, staqanьpcьlar arasьndaqь çumьstar men sajasij-tərbije çumьstarьnьŋ barlьqь da bar. Bul „mindetti tapsьrmanь" orьndav srogь eki-aq kyn. Sol eki kynniŋ icinde ər bir bastavьc partija ujьmdarьnan 82 suravqa çavap aluv kerek.

Munь orьndav ycin taban avmaj telepon tybinde otьruvdan basqa cara çoq. Onьŋ ystine Lernova sьjaqtь çoldastardьŋ qaravьnda 80 bastavьc partija ujьmь bolsa, onьŋ ər qajsьsьnan 82 den saval surav ycin qanca vaqьt kerek bolar edi?...

Mine, bul nusqavcьlar çumьsьna bascьlьq etyvdiŋ bir tyri bolatьn. Brijkylis, Katuvrgalar tusьndaqь ç mьstьn „stijli" osьlaj edi. Bujrokrattьq bascьlьqtьŋ mundaj zьjandь „stijlin" Katuvrga çoldas kejingi kynge dejin qaldьrmaj keldi.

Nusqavcьlardьŋ sajasij-ijdeja çaqьnan esyvlerine, bolcebijzmge çetile bilyvlerine, çalpь bilimderin keteryvge burьnqь, soŋqь sekretarlardьŋ qaj-qajsьsь bolsa da çetkilikti keŋil belmej keldi. Qalalьq partija komijtetiniŋ nusqavcьlarьnьŋ birde birevi ec qajda oqьmajdь. Bastavьc partija ujьmьnьŋ ujьmdastьrqan partija tarьjqьn oqьtatьn kruvçoginiŋ sabaqь da birde bolsa birde bolmajdь. Nusqavcьlardьŋ kebi endiristen kelgen çoldastar, olardьŋ sajasij bilimderi temen, sondьqtan qalalьq partija komijteti olardь qьsqa merzimdi kuvrьstarqa çiberip, sajasij bilimderin keteryvdi qolqa aluv kerek edi. Is çyzinde olaj bolmaj otьr.

Karakyvlijna sьjaqtь nusqavcьlar—meniŋ endiriste istep çyrgenimde sajasij bilimimdi keteryvge mymkindigim kep edi. Oquvcь edim. Mende kəzir ol mymkindikter ete az. Qalalьq partija komijtetiniŋ apparatьna kelgeli sajasij bilimim ajtarlьqtaj esip ketti dej almajmьn-dejdi. Bul cьnьnda da solaj. Qaladaqь avdandьq partija komijtetteri nusqavcьlarьnьŋ bilimderin keteryvdi eskermej çyr.

Ortalьq Partija Komijtetiniŋ pebral Plenuvmьnьŋ tarьjqьj qavlьsь men çoldas Stalinniŋ bergen nusqavlarьna səjkes bastavьc partija ujьmdarьnьŋ çumьstarьn qajta quruvqa bascьlьq ete alamьz, dev ete qьjьn. Onьŋ ycin bizderge kynbe-kyn sajasij-ijdeja çaqьnan yzdiksiz esip otьruv kerek.

Bizde qalalьq partija komijtetiniŋ nusqavcьlarьnьŋ anda-sanda ez ara məçilisteri bolьp turadь. Mundaj məçilisterge bizdiŋ kyndelikti çumьstarьmьzda qandaj kemcilikter bar—onь acьp kersetken emes. Kebinese bir çaŋalьqtь isterdi qalaj çyrgizyv kerektigi çajьnda nusqavlar qana alьp otьrdьq. Osь kynge dejin qalalьq partija komijtetiniŋ nusqavcьlarь men qala icindegi avdandьq partija komijtetteriniŋ nusqavcьlarьnьŋ birikken məçilisi, ez ara çumьs təçirijbesi men avьsuv degen bolqan emes. Ər kim ez bilgeni men bolьp keledi. Sol sьqьldь Almatь oblьstьq partija komijtetiniŋ nusqavcьlarьnьŋ da kej birevleri qalalьq partija komijtetiniŋ qaj beliminde qanadj nusqavcь istejtindigin qaqazdan kerip atьn bilmese,

ɵzin tanьmas. Olar da bizge ɵtę az keledi. Munьŋ barlьqь da nusqavcьlar arasьnda bir birine bascьlьqьnьŋ, bajlanьsьnьŋ azdьqьn, ɵz ara çumьs təçirijbesi men avьspajtьndьqьn, bul çumьsqa sekretarlardьŋ çetkilikti kɵŋil bɵlmejtindigin kɵrsetedi.

Bul kemcilikterdi tygel çojuv ycin aldaqь kynde sekretarlar tarapьnan nusqavcьlardьŋ kyndelikti çumьsьna bascьlьqtь kycejtyv kerek. Nusqavcьlar məçilisin çiji caqьrьp, onda sekretarlar ər kimniŋ kyndelikti qьzmetindegi kemcilikterin acьp kɵrsetip, onь qalaj tyzevdi nusqap otьratьn bolsьn. Bizde burьn bujroda qaralatьn məselelerdi dajarlavda nusqavcьlardьŋ qatьsь nacar bolqan. Budan bьlajqь çerde bujroda qaralatьn məselelerge nusqavcьlar tolьq qatьnastьrьlьp otьrьlsьn. Sonda qana nusqavcьlardьŋ ijnsijatijbi kɵteriledi. Onь men qatar nusqavcьlardьŋ oquvьna, olardьŋ sajasij çaqьnan ɵsyvine ajьrьqca kɵŋil bɵlyv kerek.

ÇER-ÇERDIŅ QATЬNAN

Partija oquvь qajta qurьldь

Bajaņ avьl avdanьnda soņqь vaqьtqa dejin partija oquvь programmasьz qalaj bolsa solaj çyrip keldi. Onьņ ystine partija oquv kruvçoktarьnda kөbinese aqьmdaqь sajasattar qana oqьlьp, partija tarьjqьn oquvqa kөņil вөlinвedi.

BK(в)P Ortalьq Komijtetiniņ plennvmьnda çasaqan kөsemimiz Stalin çoldastьņ tarьjqьj bajandamasьnda kөrsetilgen kommnvnisterdi bolcevijzmge çetiltyv, propaganda çumьsьn belgili satьqa kөteryv mindetterin is çyzinde orьndav maqsatь men avpartkom eņ aldь men partija oquvьn qajtadan qurdь.

Вurьn avdan kөleminde partija tarьjqьnьņ kruvçogi 3 çerde bolsa, endi 7 çerden acьldь. Onьņ icinde birevi sajasij dajarlьqь çaqsь çoldastar ycin ujьmdasьp, munda oqьjtьn çoldastar (avpartkom bujro myceleri çana avdandaqь basсь qьzmetciler) partija tarьjqьn Lenin-Stalinniņ 3 tomdьqьnan oqьjdь.

Вuqan cejin partija oquvьn basqaratьn propagandijster kөbinese sajasij bilimderi tөmen çoldastar edi. Endi sajasij kruvçoktardь avdandaqь partija aktijpteri, avpartkomnьņ propagandijsteri meņ nusqavcьlarь basqaratьn boldь. Kommunisterdiņ bir-birinen 15-20 km dej qacьq turatьn çerlerde ajьna yc kyn qatarьnan kuvrs-konperensija өtkiziletin boldь. Sajasij sabaqtar Qazaqьstan kompartijasьnьņ ygit-propaganda bөlimi kөrsetken programmasь bojьnca çyrip otьradь. Aqьmdaqь sajasat sajasij oquv kynderinen basqa kynderde өtedi. Sajasij kruvçoktardь basqaratьn çoldastar bilimderin tolьqtьrьp otьruv ycin әdeji acьlqan kruvçoktarqa qatьnasьp turadь. Ygit-propaganda çumьsьn tijisti satьqa kөterip çana bolcebijzmge çetilyv mindetin orьndav ycin osьndaj caralar alьndь.

Endigi çerde avpartkom bul partija oquvьnьņ nәtijçeli өtyvin udajь qadaqalap, tekserip çana oqan bolcebiktik bascьlьq kөrsetip otьruvь kerek.

Çamalijtdenip Q.

Bajan avьl avpartkomьnьņ propagandijsi

Partija caruvacьlьqьna өte uqьptьlьq kerek

Qaraketken MTS çanьndaqь bastavьc partija ujьmь, partija çumьsьn tәrtiptevdi eņ әveli partija dokuvmentterin uqьptь saqtavdan bastadь, yjtkeni, partija ujьmьnьņ вurьnqь isi bizdiņ soņqь isimizdi çөndevge ylken sabaq boldь. Partija ujьmьnьņ вurьnqь partija ujьmdastьruvcьsь çoldas Elevsinip partija çumьsьna өte salaq qarap, kyni kecegi partija orьndarьnьņ sajlavь өtkizilgence, partija protokolь delasьnьņ icine tolьp çatqan partijadan basqa orьndardьņ qavьlsьn qosa tigip partija protokolь men birge nөmirlep kelgen.

Mьjsalь: 1936-çьlqь partija delalarьnьņ icinde 10, 1937-çьlqь partija delalarьnьņ icinde II partija protokolьnan basqa bir nece qavьlar sьqtь.

Ərijne, ʙul paktiler soꞑƣь partija isin aluvdaƣь çasalƣan aktide ƣana anьqtalьp otьr. Onьꞑ ystine partija ujьmьnьꞑ isi çospar men çyrgizilmegen. Tek qana partija ujьmьnьꞑ eseʙinde turatьn 7 partija mycesi, 4 kandijdattьꞑ ƣana eseʙi ʙolmasa, ʙasqa çumьstarьnda tyk esep ʙolmaƣan. Avьzca sanalьp çyrgen 6 partijaƣa tilektestiꞑ eseʙi de durьs emes. Oƣan dəlel: 1936-çьl icinde ʙarlьq dokuvmentterin toltьrьp arьz ʙergen çaqsь traktorijst Esmaƣamʙetip, Çetpisʙajьp çana uvcaskelik agroteqnijk Əlijakʙarьptar, ʙastavьc partija ujьmьnьꞑ çьjьlьsьnda da, rajkom ʙujrosьnda da ɵtpegen, olardьꞑ dokuvmentteri əli kynge syr ʙolьp saqtalpьtь. Endi qalƣan 3 partijaƣa tilektestiꞑ ʙirevi Baʙacьptьꞑ ʙastavьc partija ujьmьnda ɵtken protokolь çoq. Mine ʙul sьqьldь uqьpsьzdьqtar partija ujьmdastьruvcьnьꞑ çumьsьnda kɵp kezdesedi.

Sondьqtanda ɵndigi çerde MTS çaꞑьndaƣь ʙastavьc partija ujьmьnьꞑ bastь ʙir mindeti, partija protokolьn tərtiptep, partija ujьmьnьꞑ ʙarlьq dokuvmentterin ɵte uqьptьlьq pen taza, çasьrьn saqtavƣa ʙarьnca kɵꞑil ʙɵlyv kerek ʙoldь. Partija qaƣazdarьna uqьptьlьq ɵte çavaptь mindet, munь ʙir myjnette esten сьƣarmavьmьz kerek.

Çarьlqasьnьp

Qaraketken MTS çaꞑьndaƣь ʙastavьc partija ujьmьnьꞑ partija ujьmdastьruvcьsь

Kecki partija mekteʙi ujьmdastьrьldь

Ɵktəʙir avdanьnda partija oquvь osь kezge dejin durьs çolƣa qojьlmaj, partija oquvьnьꞑ sanьna ƣana qьzьƣьp, sapasь ɵte tɵmen ʙolьp keldi. Çuvьrda avpartkomde kommunisterdiꞑ çalpь çьjьlьsь ʙolьp, kommunister partija oquvьndaƣь kemcilikterdi, oquvdь ʙasqarƣan propagandijsterdiꞑ sajasij ʙilimderi tɵmen ekendigi tuvralь сьƣьp sɵjledi. Osьnan kejin avpartkom avdan ortalьƣьnan sajasij savatь çaqsь çoldastardan yc adamdь avьlƣa сьƣardь, ʙular partija kruvçoktarьna ʙarьp ʙascьlьq etpek. Sonь men qatar avdan ortalьƣьndaƣь partkəʙijnet çanьnan 5 kisilik konsultant toʙь ujьmdastьrьldь. Bular propagandijsterge sajasij konsultatsija ʙerip otьrmaq. Çeke uvcəskelerde de partija oquvьna avpartkom asa kɵꞑil avdarьp otьr.

Kommunisterimizdiꞑ sajasij ʙilim çana çalpь ʙilim dəreçesin kɵteryv maqsatь men Qoꞑьr ɵleꞑ uvcəskesinen ʙir çarьm çьldьq kecki partija mekteʙi acьldь. Bul mektepke sol uvcəskedegi qalqoz sapqoz ɵndiristerinde istep çyrgen kadrlarьmьzdan 22 adam tartьldь, munьꞑ icinde partija mycesi-12, partija kandijdatь-3, komsomolister-4, tilektester-3. Oquv programь ʙojьnca kynine 6 saƣattan ajьna 5 ret çyrip turadь. Oquv 5-peʙraldan ʙastaldь. Oqьlatьn pənder-partija tarьjqь, sajasij savat, aqьmdaƣь sajasat, ana tili, esep çana çaƣrapija.

Mekteptiꞑ alƣacqь ujьmdasqan kezinde propandijster sostaʙьnьꞑ tolьq ʙolmavь, oquvdьꞑ programmasьz, raspijsanijasьz ɵtyvi, tьꞑdavcьlardьꞑ oquvƣa tolьq qatьnaspavь sьjaqtь ʙir qatar kemcilikter ʙolьp keldi. Oquvdьꞑ ʙaruv qarsaꞑьnda ʙul kemcilikter çojьlьp, kəzirde oquv kɵꞑildegidej çyre ʙastadь. Osь kezdegi oquvƣa ylken kedergi çasap turƣan qazaq tilinde partija tarьjqьnьꞑ kitaʙь men ʙasqa oquv quraldarьnьꞑ tapcьlьƣь çana oʙlьstьq partija komijtetiniꞑ mektepke kerekti qarçьnь çiʙermej otьrƣandьƣь.

Θtken ajdaqь sabaqtьŋ qortьndьsь tьndavcьlardьŋ sajasij çana çalpь bilim dəreçesi adəvir keterilip, qalqoz-sapqoz əndiristerine kerekti çaŋa kadrlar dajarlavda kecki mektep ylken çərdemici bola alatьndьqьn kərsetti.

Keŋçebekip A.

QK(b)P Θktəbir avdandьq komijtetinin cıattь propagandijsi.

Partijaqa çaŋadan adam aluvda tyk çumьs çoq

Ortalьq Partija Komijtetiniŋ partija qatarьna çaŋadan myce aluv çenindegi qavlьsьn Tarbaqataj avdandьq partija komijteti durьs uqьnьp, onь iske asьruvda osь kynge dejin tijisti çumьs ujьmdastьra almaqan. Avdanda 84 partija kandijdatь bar. Osьnьŋ icinen tek qana avparkomьnьŋ qasьndaqь partkomnen bir çoldas partijaqa ətken. Ol avdandьq komsomoldar komijtetiniŋ ekinci sekretarь Boranbajьp çoldas. Kandijdattardьŋ bəride savattь. Θz betteri men sajasij bilimderin kəterip partija qatarьna ətyvge bəri de talaptanadь. Bir sьpьra çoldastar partijaqa ətyvge arьz berip dokuvmentterin əlde qacan tapsьrьpta qojdь. Avpattkom, sol arьz bergen çoldastardьŋ da bilimderin, sajasij ijdejalьq dəreçelerin kəterip, iriktep partijaqa aluvqa əli kirisken çoq. Avdanda 18 tilektester bar, bular kəbinese avьl caruvacьlьqьnьŋ ekpindi, staqanьpcьlarь, respvvblijkamьzdьŋ qurmetti azamattarь. Biraq tilektester arasьnda da sajasьj tərbijbe çumьsь nacar. Partija qatarьna çaŋadan myce aluvqa dajarlьq çumьsь çoqtьŋ qasь. Avpartkom bul çumьstь cьndap qolqa aluvь kerek.

Qajcьbajьp

Tarbaqataj avpartkomьnьŋ nusqavcьsь

Partija qatarьna adam aluvqa çeŋil qaravcьlьqtь çojuv kerek

Sol tystik Qazaqьstan obьlьsьndaqь kej bir partija ujьmdarь kandijdattardь partija myceligine ətkizyv, çaŋadan kandijdattar aluv çumьstarьna at ysti qarajdь. Eŋbekcilder rajkomь Qasanьp çoldastь kandijdattan partija myceligine ətkizerde dokuvmentterin tygel tekserip qarap sьqpaj, partija myceligine alьnsьn dep, qavlь sьqara salqan. Kepildik beryvci çoldastardьŋ birevi Smaqulьp ənketke qol qojmaqan, qalqan eki kepildeme beryvci çoldastar bireviniŋ ornьna birevi qol qojqan. Qalqozdaqь bastavьc partija ujьmьnda Qasanьp tuvralь bajandama çasaqan partorg Sultanqazijn bolsa, rajkom bujrosьnda Qasanьp tuvralь qalqoz predsedatili Bejsembajьp bajandama çasaqan.

Presnop rajkomь Qasьmьp çoldastь kandijdattan partija myceligine ətkizerde rajkom bujrosьna bastavьc partija ujьmьnьŋ partorgьsь men Qasьmьp çoldastьŋ əzin qatьnastьrmaqan, Qasьmьptь partija myceligine ətkizyv tuvralь bolqan çьjnalьsta Qasьmьp tuvralь obqьp səjlegen çoldastardьŋ səzderin bastavьc partija ujьmь qavlьda çazbaj ketken.

Sol sьjaqtь Ymbetip çoldastь kandijdattьqqa alarda bastavьc partija ujьmьnьŋ partorgьsь de Ymbetiptiŋ əzi de rajkom bujrosьna caqьrьlmaqan. Qasьmьp sьjaqtь bul çoldas ta sьrttan alьna salqan.

Bul sьjaqtь paktiler az emes. Onьŋ ystine partijaqa kiryvcilerdiŋ ənketteri kөp çerde salaq toltьrьladь, kөbinese ənkettiŋ grapalarьn toltьrmaj aq kyjinde qaldьradь.

Partijaqa çaŋadan adam aluv ajьrьqca çavaptь çumьs. Munь Ortalьq Partija Komijteti men Stalin çoldastьŋ өzi kyn sajьn partija orьndarьna eskertip keledi. Solaj вola tursa da вir sьpьra partija orьndarь bul çavaptь çumьsqa at ysti qaravcьlьqtь tastamaj çyr. Bul sekildi вejqamdьqtan partija orьndarь saq вoluvlarь kerek.

Ilijasьp S.

QK (в) P sol tystik Qazaqьstan oвkomьnьŋ nusqavcьsь

Sajasij oquvqa çavapsьz qaravdьŋ вir paktьsь

Mart ajьnda Eralь balьq zavьtьnda partijanьŋ sajasij oquvь вoldь. Kezektegi tema Өlkelik partija komijtetiniŋ VII-plenuvmьnьŋ qortьndьsь tuvralь eken. Saвaqtь вasqaruvcь propagandijs Dyjsenip. Saвaqqa qatьnasuvqa tijisti 9 kommunistiŋ 5 aq keldi. Dyjsenip çoldastьŋ saвaqtь өtkizyvge alьp kelgen quralь çьrьm-çьrьm вolьp, sav tamtьqь qalmaj çьrtьlqan „Prijkaspijskaja praвda" gazeti. Bul gazette VII-plenuvmnьŋ вirinci məsele tuvralь qavlьsь вasьlqan. Biraq tanьp oquv qьjьn. Dyjsenip çoldas saвaqtь вastap, əlgi çьrtьq gazetti tьŋdavcьlardьŋ вirevine usьnьp „oqьta" вastadь. Ol oquvcь eçiktep oqьqan вolьp otьr. Dyjsenip çoldastьŋ tьŋdavcьlarьnьŋ orьsca вilmejtindigi men çumьsь da вolqan çoq. Çьrtьq „gazet" oqьlьp вitkennen kejin suraq вastaldь. Tyk tysinвej qalqan oquvcьlar an-taŋ, вirine вiri qarajdь. Berilgen suraqtarqa qaraqanda propagandistiŋ өzi de saвaqqa dajarlanьp kelmegen.

Əri вeri otьrqannan kejin, saвaq osь men вitti dedi Dyjsenip çoldas. Tьŋdavcьlar tarap ketti.

Bul sekildi „sajasij oquv" вuqan cejin de вolьp kelgenge usajdь. Yjtkeni sajasij oquvqa qatьnasuvcьlardьŋ вilimi өte tajaz. Propagandijs Dyjsenip çoldastar qur sajasij saвaqtьŋ qanca өtken sanьna qana məz вolьp çyr. Bolcijвizmge çetilyv uranь aldьmьzda turqan eŋ вastь mindetimizden sanaladь. Al Dyjsenip çoldastьŋ saвaq çyrgizyv ədisi вolcevijzmge çetilyvge uqsamajdь. Sondьqtan propagandijs Dyjsenip pen portorg Amanepesip çoldastar qatelerin tyzetyvleri kerek.

Nurьcьp Ol.

Maŋqьstav avpartkomьnьŋ nusqavcьsь

Ygit çumьsьn naqtьlь iske вajlanьstьra вilejik

Avdan kөleminde 6 çerden partija oquvьnьŋ mekteвi ujьmdastьrьlьp 125 kommunis oquvqa tartьldь. Partija oquvьn вasqaruvqa avpartkomьnьŋ nusqavcьlarь, ctattь propagandijsteri вekitildi. Osь kyni sol mektepterdiŋ вərinde de oquv vaqьtь men çyrip turadь, oquvqa qatьnasuv çaqь durьs tərtipke qojьldь.

Oquvdьŋ sapalь вoluvьna ajrьqaa kөŋil вөlinedi. Oquvqa qatьnasqan kommunister өtken temalardь (partija men ykimettiŋ qavlь qararlarьn) çaqsь вilip qana qojmaj, sol alqan вilimderin kyndelikti is çyzine asьra вilyvge

tьrьsadь. Osьnьŋ nətijçesinde kommunister alqan bilmderin naqtili iske вajlanьstьra aluvda вiŋ sьрьra təçirijвeler alьp qaldь. Kommunisterdiŋ вelsendiligi эsti.

Partija oquvьna qatьnasьp çyrgen kommvnis çoldastardan 15 kisi, avdan ortalьqьndaqь partija əktipterine 25-kisi qalqozcьlar arasьnda partija ygit-tərвije çumьsьn çyrgizyvge вelgilendi. Avdan kөlemindegi qalqozdardьŋ вarlьqь kəzir ygitciler men tegis qamtьldь. Qalqozcьraqa partija men ykimettiŋ qavlь qararlarьn oqьtьp, partija men ykimet aldьmьzqa qojьp otьrqan ulь maqsattardь is çyzinde orьndavqa çurtcьlьqtь çumьldьruv ycin вir sьрьra çumьstar istedi. Qalqozdardaqь ygitciler ycin avpartkom yc çerden semijnar ujьmdastьrьp, onьŋ вastьqь avpartkomnьŋ вirinci sekratarь вolьp, avpartkomnьŋ вujro myceleri вasqarьp otьradь. Ygit-tərвije çumьsьn durьs çolqa qojьp, çurtcьlьqtь tijisti çumьstьrqa çumьldьra вilgenniŋ nətijçesinde avdanьmьz вьjьl egistik çosparьn saŋ çaqьnan da sapa çaqьnanda çaqsь orьndap cьqtь.

Bejisip

Uvrijtskij avpartkomьnьŋ ctattь propagandijsi

Ygitciler kollektiвi

Avdan вojьnca 22 çerde partija tarьjqь men sajasij savat mektepteri вar. Onьŋ 5 pattija tarijqьnьŋ kruvçogь, 17 sajasij savat kruvçogь. Bul kruvçoktarda вarlьqь 374 adam oqьjdь, onьŋ icinde partija mycesi-61, partija kandijdatь-48, tilektester-57, komsomolester-35, partijada çoqtarь-362. Avdan вojьnca qat вilmejtin kommunis 1 cala savattьlarь-10. End, osь çoldastardь tolьq savattь etyv çumьsьn qolqa alьp otьrmьz.

Avdan вojьnca ygitciler kollektiвi 2 çerde, ygitciler gruvppasь 6 çerde; вulardьŋ вəri de qalqoz ortalьqtarьnda. Bul kollektipter men gruvpparlarda ygitciler men əŋgimepiler sanь 43, munьŋ icinde partija mycesi-17, partija kandijdatь-23. Bulardьŋ aj sajьn uvcaskelik çьjnalьstarь өtkizilip otьradь.

Ygitciler men əŋgimeciler qalqozcь, çumьscьlar arasьnda kөpcilik propaganda ygit çumьsьn çyzgizedi. Qalqozcь, çumьscьlar çurtcьlьqь partija men ykimettiŋ qavlь qararlarьn saвaq retinde oqtьtьp yjretip keledi.

Əlimвajьp

Sozaq avpartkomьnьn ctattь propangandijsi

Partija ujьmьnьŋ çumьsь nacar sapqoz

„Stalin“ sapqozьnda 18 kommunis вar, munьŋ 3 vi qat вilmejdi, 4 vi cala qat tanьjdь, al qalqan 11 kommunistiŋ 5 vi sajasij savatsьz. Aqьrь kerek dese partijanьŋ uvstavьn, Ortalьq Komijtettiŋ 29/IX-degi partijaqa adam ala вastav tuvralь qavlьsь sьjaqtь maŋьzdь dokuvmentterdi вilmejdi.

Partija ujьmьnьŋ sostavь osьndaj вolqan soŋ, sapqozdьŋ partkomь men sajasattьq вөlimi osьlardьŋ өzine lajьq sajasij tərвije çumьsьn çyrgizyv kerek edi. Biraq, çumьstь osьlaj ujьmdastьruvdьŋ orьna sapqozdьŋ partija ujьmь, sajasat вөliminiŋ qьzmetkerleri өzderiniŋ isterinde çavapsьzdьqqa salьnqan, partija çumьsьn eskermej ketken.

Sapqozdaƣь 18 kommunis, 6 tilektes, 50 komsomol mycesine arnap 1936-çьldьꞑ ʙasьnda 5 sajasij kruvçok ujьmdastьradь. Bul 5 kruvçoktьꞑ ʙirevi de 9 aj icinde tyk çumьs istemejdi.

Sajasij tərʙije çumьsьnьꞑ nacarlьƣьnan 8 kandijdat, 6 tilektes, 50 komsomol mycesinen ʙir adam partijaƣa ɵtyvge dajar emes, çana osь kɵrsetilgen kommunis, komsomol, tilektesterdiꞑ ʙirevi de staqanьpcь emes. Oƣan ʙascьlьqta çoq. Kommunisterdiꞑ ɵndiristegi rolь tɵmen.

Sapqozdaƣьpartija da çoq çumьscьlar men komsomol ujьmьnьꞑ arasьnda sajasij tərʙijeniꞑ nacarlьƣь men tap duspandarь, ʙaj qulaqtar pajdalanьp, 37-çьlь ʙolƣan roçdestiʙa, qurʙaꞑ ajtь sьjaqtь din mejramdarьnda çumьscьlardь çumьsqa cьƣarmaj qojadь. Orijʙьp degen qulaq permede sanijtar ʙolьp istep, ʙir nece sьjьrdь ɵltiredi. Qulaq Strelnijkop qьzьl saj permesinde ʙuƣaltьr ʙolьp istep, çumьscьlardьꞑ ajlьƣьn ʙermej, ɵzine çudьrьq çumsaƣaꞑ, ʙir ƣana Qьzьl saj permesinde ajlьƣьn almaƣan 68 çumьscь ʙar, mundaj paktь ʙasqa permilerde de ʙolƣan. Mundaj tap duspannьꞑ zьjankestik əreketine sapqozdьꞑ sajasat ʙɵlimi onьꞑ ʙastьƣь Seleznop çoldas kezinde soqqь ʙermegen.

Sapqozda 1215 ədam ʙar, onьꞑ 628 qat ʙilmejdi. Çumьscьlar semijasьnan 325 adam ʙolsa, onьꞑ 180 qat ʙilmejdi. Savatsьzdьqtь çojuvƣa ec qandaj cara qoldanʙaƣan. Çumьscьlarƣa pəter-yj çetistirmegen, ʙar yjlerdiꞑ esik-terezesi çoq. Çumьscьlarƣa 3-4 ajƣa sozьlьp, eꞑʙek aqь vaqьtьnda tɵlenʙejdi.

Sapqozda osь sьjaqtь soraqь kemcilikter ʙolƣandьqtan, sapqoz carvvacьlьƣьnda ylken-ylken olqьlьqtar ʙar. Sapqoz syttiꞑ, majdьꞑ planьn orьndamaƣan. Maldьꞑ atqotь kɵp. Bul ajtьlƣan kemistiktiꞑ ʙəri is çyzinde acьldь. Munь sapqoz ʙascьlьƣь mojьndarьna alьp, munan ʙьlaj qatelerin tezinen tyzevge partija çьjnalьsьnda qavlь aldь. Sapqozdьꞑ ʙarlьq permilerinde çalpь çьjnalьstar ʙolьp, onda perme ʙastьqtarь, mamandar çana çumьscьlar çumьstaƣь olqьlьqtь çojuvƣa vəde ʙerdi. Qьzьl saj permesi eꞑ artta qalƣan perme edi, ol permeniꞑ çumьscьlarь ɵzderine mindetter alьp, ʙasqalardь sotsijaldьq çarьsqa caqьrdь.

Kɵsevʙajьp Q.

QK(ʙ)P oꞑ tystik Qazaqьstan
oʙkomьnьꞑ nusqavcьsь

Ylken saʙaq

Bostandьq avdanьnda ʙastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esep-sajlav çьjnalьstarь ɵte ʙelsendi tyrde ɵtti. Esep-sajlav çьjnalьstarьnda avdandaƣь kommunisterimiz tygelge çaqьn çьjnalьstarda cьƣьp sɵjlep, partija orьndarьnьꞑ kemcilik-qatelikterin keꞑnen talqьlap sьnƣa saldь, partorgtardьꞑ ʙir sьpьra kemcilikterin atap ajttь. Mьjsalь, avpartkom çanьndaƣь ʙastavьc partija ujьmьnda sajlav 3 çьldan ʙeri ʙolmaƣan, 1936-çьlь dekəʙir ajьnan ʙeri tipti partija çьjьlьsь ʙir ret te caqьrьlmaƣan. Partorg ç. Səʙijtip partija oquvьnda qanca adam çana kimder oqьp çyrgenin de ʙilmejdi eken, Səʙijtip çoldastьꞑ esepti ʙajandamasь 3 aq myjnetke sozьluvьnьꞑ ɵzi de qancalьq çumьs istegenin kɵrsete aladь. Bul sekildi kemcilikter ʙasqa çerde de ʙoldь. Sajlav kezinde ʙir nece ujьmdarda ylken qatalьqtar ʙoldь. Sajlav kezinde Baƣьstan partija ujьmь, partorgьlьqqa Matkarijmьptь sajlamaqcь ʙolьp kyni ʙurьn aqьldasьp qojƣan. Bul sьjaqtь Ortalьq Komijtet nusqavьna qajcь qatalьq Nanaj partija ujьmьnda da ʙolƣan.

Sajlavda çasьrьn davьs pen sajlanƣan partorgtardьꞑ kɵʙi çaꞑadan sajlandь. Çumьs istej almajtьndarƣa otʙot ʙerilip otьrdь. Sajlav kezindegi ʙur-

malavcьlьq, qatalьqtardь avpattkom vaqьtь men tyzetip, barlьq ujьmdardьŋ budan вьlajqь çumьstarьna ylken sabaq boldь. Çaŋadan sajlanqan çoldastar esep-sajlav çьjnalьstarьnda kөrsetilgen kemcilikterdi is çyzinde çojьp, Ortalьq partija komijteti men kөsemimiz Stalin çoldastьŋ nusqavlarьna sәjkes çumьs istevge qьzuv kiristi.

Kemelbekip

Bostandьq avpartkomьnьŋ nusqavcьsь.

Partorglar çьjnalьsьnda

Çuvьrda avdan ortalьqьnda Torqaj avdanьndaqь bastavьc partija ujьmьndarь men kandijdat toptarьnьŋ partorgileriniŋ çьjьlьsь bolьp өtti. Bul çьjьlьsqa bastavьc partija ujьmdarьnьŋ partorgilerinen basqa avpartkom bujro myceleri, avpartkom nusqavcьlarь men partija aktipteri qatьnastь. Partorgiler өzderiniŋ istegen çumьstarьnan esep berdi, olardьŋ çumьstarьn teksere kelgende bir sьpьra kemcilikter barlьqь acьldь. Bastavьc partija ujьmdarьnьŋ sajlavlь partorgileri kөbinese avьstьrьlьp, orьndarьna çaŋadan adam taqajьndalьp kelgen, kej birevler tipti sьrttan sajlanqan. Bastavьc partija ujьmdarьnьŋ çьjnalьstarь mezgilinde caqьrьlьp otьrmaj, anda-sanda bolqan çьjnalьstardьŋ өziniŋ de qavlьsь durьs çazьlьp vaqьtьnda avpartkomge tapsьrьlmaj kelgen. Kommunisterge çaŋa tapsьruvlar berip, onьŋ orьndaluvьn tekseryv, kommunisterdiŋ samo-otcotьn tьŋdav sьjaqtь ister men partija ujьmdarь daqdьlanbaqan. Sonь men qatar bir sьpьra partija ujьmdarь partija oquvьn durьs ujьmdastьra almaqan. Partija oquvьnьŋ sapasь nacar, partija sajasij-tәrbije çumьsьna kөŋil bөlmegen. Bul olqьlьqta kele çatqan ujьmdar әsirese Mirzojaŋ, Qara bijdajьq bastavьc ujьmdarь.

Tilektester men komsomolester arasьnda çumьs өte nacar çyrgizilgen. Osьqan bajlanьstь partija qatarьna çaŋadan adam aluv çumьsьna ec bir maŋьz berilmegen. Partija dokuvmentin avьstьrqannan beri qaraj partija qatarьna әli ec bir adam alьnbaqan, partijaqa өtyvge dajarlanqan çoldastar çoq. Bul çavaptь çumьstь partija ujьmdarь өz beti men çiberip otьra bergen.

Osь sьjaqtь kemcilikterdi acьp onь is çyzinde qalaj çojuv caralarь kөrsetildi. Partorgьlar çumьstarьn avpartkom bujrosь men әktijptiŋ sьnьna salьp is çyzinde partija çumьsьn çolqa qojuv tuvralь naqtьlь nusqavlar, çoвalar aldь.

Muqanьp A.

Torqaj avpartkomьnьŋ nusqavcьsь

Qatalьqtь tyzevge kiristi

Presnop avdanьnьŋ Maj bulaq radijysindegi 8 bastavьc partija ujьmdarь BK(в)P Ortalьq Komijtetiniŋ pepral Plenuvminiŋ qavlьsь çana STALIN çoldastьŋ Plenuvmde çasaqan bajandamasь men qortьndь sөzin oqьp yjrenyvde.

Bastavьc partija ujьmdarьnьŋ çьjьlьstarьnda kommunister partija ujьmdarьnьŋ, әsirese avpartkomьnьŋ, çumьsьndaqь qatalьqtarь men kemciliksterin, şьnqa saldь.

Avpartkomьnьŋ bujro myceleri çergilikti partija orьndarьna әkimcilik kөrsetip kelgen. Mьjsalь, Pomijn, Solobijop çoldastar, Solobijop çoldas

kommunisterge tek ajqaj salьp „əris qьlamьn"-dep keledi eken çaꞑa sapqozƣa ʙarƣanda Soloʙijop çoldas çumьscьlardь „ʙөriꞑ de urьsьꞑdar„ dep ajьptaƣan.

Trotskijster men avьz çalasqan Konuvqop otьrƣan ʙurьnƣь avdan ʙascьlьƣьnьꞑ çaꞑa kadr dajьndav çana çumьsta өzin çaqsь kөrsetken isker çoldastardь çoƣarьlatьp otьruv çumьsьna kөnil ʙөlmej kelgendigi ajtьldь. Qajta ʙiren-saran çoƣarьlatьlƣan çoldastarƣa tijisti tərʙije ʙerip, ʙavlьp өsiryvdьꞑ ornьna olardь ec ʙir dəlelsiz orьndarьnan alьp tastav men ədettengen. Mьjsalь: ʙurьn qalqoz ʙastьƣь ʙolьp çumьstь çaqsь istej ʙilgen Dalaʙaj Boçaqьp çoldas çoƣarьlatьlьp Zagotskottьꞑ ʙastьƣьna qojьladь. Onь Qalьq Komijssarlarь Soʙetiniꞑ dajьndavcь komijtetiniꞑ avdandьq өkili ec ʙir dəlelsiz ornьnan aladь.

Avdan ʙascьlьƣь kommuvniterdiꞑ sьnьna qulaq qojmadь. Sьn, өz ara sьn өris ala almaj qьsьmcьlьq kөrip keldi. Osь sьjaqtь kemcilikter ʙastavьc partija ujьmdarьnda ua ʙolьp keldi.

Partija ujьmdarь partija çumьsьn qajta qurьp, sajlavdan kejin Ortalьq Partija Komijtetiniꞑ Plen⸗vmi Stalin çoldastьꞑ ʙajandamasь men qortьndь sөzinde ajtьlƣan ulь mindetterge səjkes çumьs istevge çumьla kirisip çatьr.

Çyrkin Q.

Presnop avpartkomьnьꞑ nusqavcьsь

Nusqavcьlardьꞑ ʙajandamasь tьꞑdalmajdь

Men partija dokuvmentin avьstьruv kezinde 1935-çьlь tөmennen çoƣarьlatьlьp avpartkomnьꞑ nusqavcьlьƣьna taƣajьndaldьm. Osь kyni meniꞑ uvcaskemde 3 ʙastavьc partija ujьmь, 3 kandijdat toʙь ʙar. Kommunisterdiꞑ sajasij ʙilimderin kөteryv ycin acьlƣan 4 çerde partija oquvьnьꞑ kruvçokteri ʙar, kommunister, komsomoles, tilektester oquvƣa qatьnasьp otьradь.

Bizdiꞑ çumьsьmьzdaƣь ʙir kemcilik avpartkom nusqavcьlardьꞑ istegen çumьsьnan ʙujroda ʙajandama tьꞑdap, çumьstaƣь kemcilikterdi kөrsetip tijisti nusqav ʙerip otьrmajdь. Qolьndaƣь çumьs çosparlarь ʙojьnca nusqavcьlar өz ʙeti men çaqsь ʙolsьn çaman ʙolsьn çumьs istep çyre ʙeredi. Çumьs tərtiʙi ʙulaj qojьlƣan ʙolsa, avpartkom çergilikti partija ujьmdarьnьꞑ өmirin çete ʙiledi devge ʙolmajdь. Onьꞑ ystine ʙastavьc partija ujьmdarьna kezinde çetkilikti naqtь ʙascьlьq ʙere almavь mymkin. Sondьqten, partija çumьsьnьꞑ osь sekildi eꞑ çandь, maꞑьzdь ʙir ʙuvьnьn aqsatьp almavьmьz kerek.

Biz өz ʙetimiz ʙen ʙastavьc partija ujьmdarьna tolьq ʙascьlьq ete ʙerejik, rajkom өz ʙeti men nusqavьn çaza ʙersin desek, çumьstьꞑ ʙir sijstema men çyryvine ylken kedergilikter tuvadь. Avpartkom ʙastavьc ujьmnьꞑ çumьsьnda onь men kyn ʙe kyn aralasьp istesetin nusqavcьnьꞑ da çumьsь men çaqsь çete tanьs ʙolьp, kyn ʙe kyngi ʙascьlьƣьn kycejtip otьruv kerek.

Qoçaqьmetip M.

Qorƣalçьn avpartkomьnьꞑ nusqavcьsь

Kөpcilik ygit isi

„Quraqtь" qalqozьnьꞑ çanьndaƣь ʙastavьc partija ujьmьnda 8 kommunis ʙar. Munьn 3 partija mycesi, 5 kandijdat. 1937-çьldьꞑ ʙasьnan ʙeri avpartkom ʙizdiꞑ ujьmƣa turaqtь propagandis taƣajьndap, osь kyni ajьna

вes reţ sajasij oquv çyrip turadь. Sonь men qatar kommunister qalqozcьlar arasьnda ygit-sərвije çumьsьn çyrgizedi. SSSR meŋ Qazaq SSR-nьŋ çaŋa Konstijtutsijasьn, partija men ykimettiŋ qavlь qararlarьn qalqozcьlarqa oqьtьp tysindirip otьrmьz. „Quraqtь" qalqozь men „Talaptь" qalqozь nda 30 savatsьz adam вar, endi sol savatsьzdardьŋ savatsьzdьqьn çojuv çumьsьna kirisip otьrmьz.

Çuvsaвajьp

Qaratal avdan, Køk suv avьl Soвetindegi „Quraqtь" qalqozьnda turatьn partija kandijdatь

Çumьstьŋ çaŋa beti

Bizdiŋ partija tobьnьŋ çumьsь Ortalьq Partija Komijtetiniŋ tarьjqь Plenumьnan kejin, esep-sajlav çumьsь øtkenen вastap durьs çolqa qojьla вastadь. Buqan cejin kørnekti çumьs istej almaj keldi. Kəzir sajlavdan kejin partija tobьnьŋ ər ajda isteletin çumьsьnьŋ is çosparь вar. Çumьstь sol çospar вojьnca çyrgizip otьramьz. Partija çьjьlьsь çospar вojьnca merzimdi vaqьtьnda øtip turadь. Çьjьls вolardan yc kyn вurьn kommunisterge qaвar etemiz. Partija çьjьlьstarьnda kommunisterge tapsьrmalar вerilip, olardьŋ is çyzinde orьndalьuvь tekserilip otьradь.

Burьn partijalь çoldastarьmьzdьŋ ekevi cala savattь edi, olar savat acuv mektebine вekitilip tolьq qat tanьp cьqtь. Kommunister aqьmdaqь sajasattar men tanьstьrьlьp otьradь. SSSR-dьŋ çaŋa Konstijtutsijasь men Soвetterdiŋ вykil Sojuvzdьq tøtence VIII-sijezinde çasaqan Stalin çoldastьŋ вajandamasьn oqьp 13 saвaq økizdik.

Stalin çoldastьŋ pebral plenuvmьnda çasaqan вajandamasь men qortьndь søzin 12 saвaqqa вølip oqьtьp øttik.

Bizde 3 tilektes вar. Bularqa qalqoz øndirisinde istejtin 6 ekpindilerdi qosьp partijanьŋ uvstaвь men programmasьn çana aqьmdaqь sajasatardь oqьtьp, tysindiryv ycin вir partijalь çoldastь вølip 8 ret saвaq øtkizdik. Sajasij terвije çumьsьnьŋ munan køri de çemisti вoluvьna вar kycti çigerdi salamьz.

Tøleppergenip U.

Prijecim avdanь, „Çeke køl" qalqozьnьŋ çanьndaqь partija tobьnьŋ partorgьsь

Tilektester arasьndaqь çumьs

Uvrijtskij avdanьnьŋ Øktəвir uvcaskesinde 3 вastavьc partija ujьmь 2 kandijdat tobь вar. Munda 15 partija myçesi, 14 partija kandijdatь, 15 tilektester turadь. Avpartkomnьŋ вujrosь вekitken plan вojьnca partija çьjnalьsь partija oquvь mezgili men køŋildegidej çyrip turadь. Mundaqь savatsьz kommunister muqalimderge вekitilip savattandьrьldь. Burьn savatsьz вolьp kelgen kommunister øz вetteri men gəzet-çornal oqьp, вilimderin tolьqtьrьp keledi, sajasij ijdejalьq dəreçelerin køterip вelsendi kommunister qatarьna qosьlьp qaldь. Sonь men qatar tilektester arasьnda sajasij tərвije çumьsь çolqa qojьldь. Tilektester tolьq savattandь. Partija oquvьna tygel qatьnastьrьlьp otьrdь. Tilektester arasьnda sajasij tərвije çumьsьnьŋ durьs ujьmdastьrьlqandьqьnьŋ arqasьnda kej-вir tilektes çoldastar, mьjsalь Qara oвadaqь tilektes Esimвekip, Kəriвajьp qalqozcьlar-

ƣa ʙirijgadьlarda gəzet-çornaldar oqьp, tysindirip otьruvƣa çarap qaldь. Tilektes'erge partija ujьmьnan tyrli tapsьrmalar ʙerilip, olardьꞑ orьndaluvь tekseriledi. Çalpь kommunisterimizdiꞑ sajasij ʙilimi ɵsyvi men qatar tilektester de ɵsip keledi.

ʙekçanьp Q.
Uvrijtskij avpatkomьnьꞑ nusqavcьsь

Qalqozdarda mədenijet-aƣartuv çumьsь

Meniꞑ uvcəskeme Çaman tuz MTS-nьꞑ qamtuvьndaƣь 13 qalqoz qatajdь. Bul qalqozdarda 5 ʙastavьc partija ujьmь, ʙir kandijdat toʙь, 5 partija ujьmь ʙar. Bularda 22 partija mycesi, 16 kandijdat, 22 tilektes turadь. Kommuvnister sol qalqozdarda turьp sonda istejtinder.

Qalqozcьlar arasьnda ygit çumьsьn çyrgizyv ycin partija ujьmьnan 25 ygitci 22 əgimeci, 23 davьstap gəzet oqьjtьn adamdar ʙelgilendi. Bular ykimettiꞑ, partijanьꞑ qavlь qararlarьn, SSSR men Qazaq SSR-nьꞑ Konstijtutsijalarьn oqьp, yjretyv, trotskijs ʙandьlarƣa ʙolƣan sot çajьnda çana qalьq aralьq məselelerdi, əsirese Ijspan oqьjƣalarьn talqьlav çumьstarьn atqaradь. Agijtator, oquvcь, əꞑgimeciler çumьsьna ʙascьlьq nacar, istejtin isterine çospar ʙerilmegen. Tilektester arasьnda çumьs çyrgizyvge ajrьqca kɵꞑil ʙɵlinʙegen. Bularƣa tapsьrma ʙerilip, onьꞑ orьndaluvь çajьnda esep alьnʙaƣan. Ol tygel çamantuz qalqozьndaƣь partija ujьmdastьruvcь Aqʙanʙetip 2 çьldan ʙeri çumьsьnan ʙir de esep ʙermegen. Bul kemcilikterdi Çamantuz uvcəskesindegi ʙastavьc partija ujьmdarьnьꞑ esep-sajlav çьjnalьstarьnda kommunister sьnƣa saldь.

Baspa sɵzdiꞑ sajasij-mədenijet çumьsьnda qandaj maꞑьzь ʙar ekeni məlim. Sonь men qatar çurtcьlьƣьmьz gəzet-çornal aldьrьp oqьp otьruvƣa ьntalь. Kəzir meniꞑ uvcəskemdegi kommunister tygeli men gəzet çornal aldьradь. Ər ʙir qalqozcь eꞑ kem ʙolƣanda ʙir dana gəzet nemese çornal aldьrьp oquv mindetin alƣa qojdьq.

Qalqozcьlardьꞑ avqattanuvь men mədenijet çaƣь da ɵrkendep keledi. 37-çьldьꞑ 2-3 toqsanьnda qalqozcьlardьꞑ kɵpciligi savattanʙaq. Qalqozdarda 10 ʙastavьc mektep ʙar, onda 1148 ʙala I-ʙɵliminnen 8-ʙɵlimge dejin oqьjdь. Qalqozdarda 14 qьzьl ʙurьc, ʙir oquv yji ʙar. Bulardьꞑ ʙəri de gəzet-çornal kitap quraldarь men qamtamasьz etildi; kɵpciliginde pateponƣa sol sьjaqtь savьq quraldarь ʙar. 4 qalqozda radijo, 3 qalqozda telepon ʙar. Çuvьrda qalqozdardьꞑ 50% radijolanʙaq.

Bir ajta ketetin nərse eresekterdiꞑ savatsьzdьƣьn çojuv çumьsьnьꞑ əlde de durьs çolƣa qojьlmaƣandьƣь. 13 qalqozdan 346 savatsьz çana cala savattь adam əli mektepke tartьlƣan çoq. Avdandьq oquv ʙɵlimi eresekter mektepteriniꞑ oqьtuvcьlarьna vaqьtьnda eꞑʙek aqь tɵlemejdi. Eresekter mektepteriniꞑ oquvь ʙastalƣalь avdandьq oquv ʙɵlimi tekseryv çyrgizip istiꞑ ʙarьsь men tanьsqan emes. Avdandьq oquv ʙɵliminiꞑ savatsьzdьq çojuv çumьsьn ɵz ʙeti men qoja ʙerip otьruvь tipti-aq orьnsьz. Partija ulьmdarь, ər ʙir kommunister ʙolьp, qalqozdarda, sajasij ygit, mədenijet-aƣartuv isin ajrьqca qolƣa alьp otьruvьmьz kerek.

Əʙyvtalipip M.
Kɵkcetav avpartkomьnьꞑ nusqavcьsь

S. UVRANOP

Cet el razвedkalarьnьn cpijon tartuv çumьsьnьn kej вir zulьmdьq təsilderi tuvralь

Cpijondьq, zьjankestik, dijвersija вurçuvazijalьq memleketterdin daqdьlanqan amalь воlьp taвьladь. Bul amal tek duspan memleketterge qarsь kyresyv ycin qana emes, tatuv dep ajtьlatьn memleketterge de qarsь çumsaladь.

Çavlarьmьz вizge cpijondar çumsap, asa manьzdь yvsəckelerge əz adamdarьn ornalastьruvqa tьrьsuv men qana tьnвajdь. Olar sonь men qatar Soвetter Sojuvzьnьn azamattarьnьn icindegi adamcьlьqь kem, taвansьz elementterdi əzderine cpijon etip aluvqa вarlьq kycin çumsajdь; olardь əzderinin cpijondьq cьrmavьna tysiryvge tьrьsadь, olardь, otanqa qastьq istev çolьna ijtermelejdi, qoqanloqqьqa salьp satьp alьp, aldap, qorqьtьp, olardь Soвetter Sojuvzьnьn çavlarьna eriksiz qьzmet etyvge kəndiredi. Cpijonnьn, dijвersanttьn, zьjankestiktin qavьptьlьqь, ol «əz» adamьmьz воlqansьp вetin çьltьratьp, вizdin qatarьmьzqa ətip ketetindigi ekendigin, əzinin qoçalarьnьn əmirin orьndap, вizdin talmav çerimizge pьcaq uruv ycin, soвettin san adamdarьnьn tyвine çetyv ycin, вaqьtsьzdьqqa, apatqa ucьratuv ycin, syjtip çavdьn çenyvin onajlatuv ycin, вizdin вejqamdьqьmьzdь, sengictigimizdi pajdalanatьndьqьn este ustav kerek.

Çavdьn çumьsьn qьjьndatuv ycin, вizdin memlekettik qupьja sьrьmьzdь вilyvine, вizdin otan qorqav isimiz вen sotsijalistik qurьlьsьmьzqa zьjan tijgizyvine çol вermev ycin, вiz вasьmьzdan kecirgen saвaqtardan tijisti qorьtьndь cьqaruvqa mindettimiz, çavlardьn ətip ketyvine sanьlav воlatьn sengictikke, вejqamdьqqa qarsь kyres acuvqa tijispiz. Biz əz otanьna qьjanat istegisi kelmejtin, вiraq qьraqьlьqьnьn çoqtьqьnan, çavdь ajьra вilmejtindiginen, onьn qajьrьmdь kisi воlqansьp surqьjalanqan aram ojьn seze alamaqandьqtan, cpijon воlьp ketetin, tipti kej вir təvir adamdardь da cet el razвedkalarьnьn cpijondьqqa tartuv ycin qoldanatьn quvlьq-sumdьqtarьn, nece qьjlь amal-ajlalarьn acuvqa tijispiz.

* * *

Cet el razвedkalarь əzderinin dajarlaqan cpijondar kadrьn ər tyrli çoldar men вasqa eldin çerine engizyvge tьrasdь. Bul cpijondar əz elinde əвden ьqtьjattalьp dajarlanadь, sodan kejin cpijondьq çumьs çyrgizyv ycin razвedkanьn kenili soqqan elge çiвeriledi.

Dynije soqьsьnьn kezinde воlqan mьnadaj oqьjqa вizge məlim, Anglijanьn «DN-27» degen agenti Deвoncijrda agentuvra mekteвin вitirgennen kejin, soqьstan вurьn Germanijaqa ətken, onda вarqan son əz erki men german armijasьna tysken, kəp uzamaj lejtenant воlqan. Bul agent nemis, anglijcan, pransuvz tilderine əвden çetik eken, sonь men ol Lijli qalasьnьn qasьndaqь Bavarija korpuvsьnьn kamandacьsь, Bavarija patcasьnьn вalasь Ruvpreqtьn ctaвьna qьzmetke kecirilgen. «DN-27» qacan soqьs вitkence Anglija razвedkasь men вajlanьs çasap, qaqaz çazьsьp turqan. Tipti 1918-çьlь, german razвedkasь odaqtas razвedkanьn agent-

terinin tizimin qolьna tysirip alqannan kejin de, sol kezde nemis polkьn вastap çyrgen вul opijtserdiņ sьrь acьlmaj qalqan. Ol вitim çasav tuvralь german delegatь вolьp Spa qalasьna вarqanda ezinin sьrьn ezi вir-aq acьp, acьqtan-acьq Anglija delegatsijasьnьn çaqьna cьqьp ketti.

Tijisti memlekettin icine kirip əbden sinisip ketyv ycin вasqa elderge cpijondar çiвeryv ədisin cet el razвedkalarьnьņ вəri qoldanadь. Sonь men вirge, kerciles elderdiņ azamattarьn zerttev çeninde çumьs çyrgiziledi, mundaqь maqsat qalaj da вolsa вir esebin tavьp, qandaj da вolsa вir ədis qoldanьp, cpijondьq çumьsqa tartuvqa вolatьn adamdardь taвuv. Germanijadan вir çaqqa вaruvqa ruqsat alatьn adamdardьn вarlьqьna çuvьqь Germanijadan ketpej turьp ultcьl-sotsijalister partijasьnьn sьrtqь sajasij ister вelimine вarьp çolьquvqa mindetti ekendigi məlim, вul вelim cetke cьquvcь adamdardьn ana qurlьm kepciligine razвedkalьq mindetter tapsьradь, sol sьjaqtь cet elde kezdesetin adamdarьn zerttev tuvralь olarqa nusqav вeredi.

Mundaj tərtip Çaponijada da вar. **Razвedka cet elderdiņ azamattarьn zerttegende, olardь zarвedkalьq cpijondьq çumьsqa qandaj çol men tartuvqa вolatьndьqьn kezdep qana çyrgizedi.** Sondьqtan вurьn-aq, nemis razвedkasь arnavlь kartoteka çasaqan, вul kartoteka cpijondьq çumьsqa tartuvqa вelgilengen adamdardьņ turatьn qalasьna, çumьs istejtin taraвьna, adamnьņ qara вasьnьņ sьjpatьna qaraj вelinedi[1]).

Kep retterde cpijonnьņ qoqanloqqьsьnьņ eriksiz qurвanь вolьp ketetin, cpijondьqqa tartuvqa вelgilengen «kandijdattardьņ» вul tizimderi ər tyrli sьjpatьna qaraj çasaladь, ərijne, en aldь men, sajasij çaqьnan taвansьz, solqьldaq elementter eskeriledi, odan soņ ər tyrli kemcilikteri, talmav çerleri вar adamdar, icyvge, azuvqa вejim turatьn adamdar, memlekettiņ qarçьsьna aramdьq istegeni вilingen, aqca çegen adamdar çana taqь sol sьjaqtьlar eskeriledi.

Osьndaj вirdeņeden aвrojь ketken adamdardьn tizimi qolьnda вolqan soņ, cet el razвedkalarь olardь cpijondьq çumьsqa tartuv ycin вul adamdardьņ cet elge вaruvьn pajdalanadь. Oz elinde turatьn adamdardь cpijondьqqa tartuv ycin cpijon tartatьn arnavlь agentter çiвeriledi. Soвetter Sojuvzьna çiвeriletin cpijondar əbden dajarlьqtan etedi. Olardь tilge çetildiredi, cpijonnьņ çiвeriletin çerine qaraj, sol çerde cьqatьn çergilikti soвet gazetin oqьtadь, radijo isi yjretiledi, dajarlьqtьn ystine soвettiņ radijo arqьlь вerilgen qaвarlarьn kyn sajьn tьndatьp otьradь. Məselen, Polca razвedkasьnьņ SSSR-qa çiвeryvge dajarlanqan cpijondarь ycin «oquvqa usьnьlatьn ədeвijettin mijnijmuvm tizimi» вar, cpijon olardь mindetti tyrde oqьp cьqьp, soвet sьnьnьņ ruvqьnda taldaj вilyvge tijis. Вul tizimde «Keterilgen tьņ», «Çapajьp», «Bruvskij», «Qurьc qalaj cьnьqtь» sьjaqtь kitaptar вar. Munьņ ystine soņqь kezde Polca razвedcikterine Soвettiņ çaņa Konstijtutsijasь, partija tarijqь, staqanьpcьlar qozqalьsь çenindegi materijaldar oqьtьladь. Olardьn soвet terminderin qoldana вilyvin talap etedi.

Osьndaj çol men dajarlanqan cpijon tartuvcь cpijondar cet elderdiņ tuvristeri retinde, SSSR arqьlь etetin çolavcь retinde SSSR-qa çiвeriledi, əjtpese tipti, Soвetter Sojuvzьna astьrtьn kizgiziledi, вulardьņ kezdegeni ezderinin cpijondьq çumьsь ycin adamdar tartuv вoladь.

Kapijtal elderinin вizge çiвergen cpijondarьnьņ qaj-qajsьsь вolsa da, soвet çaqdajlarьna ne qurlьm tez вejimdelip ketyvge, soвet adamьna uq-

---

1) Soqьstan вurьn nemis razвedkasьnda Resejdin, Anglija men Pransijanьn 47 mьn azamatьn çasalqan kartoteka вolatьn. Вul adamdar cpijondьq çumьsqa tartьlatьn adamdardьn rezerвi вolqan. Вul adamdardь cpijondьqqa tartuv ycin olardьn qara вastarьnьn minez-qulqьna qaraj, qoqanloqqьnьn, satьp aluvdьn, qorqьtuvdьn, proвakatsijanьn ər tyrli təsilderi qoldanьlqan.

şas ʙoluvƣa, çumьsqa ornalasuvƣa tьrьsadь. Əsirese ʙizde çumьssьzdьqtьꞑ mylde çoqtьƣь ʙuƣan çeꞑildik keltiredi. Cpijon zavьtqa kiryvge, soʙet mekemesine tysyvge, odan tamьr-tanьstar tavьp aluvƣa, ɵziniꞑ cpijondьq isine kimdi çana onь qandaj çol men tartuvƣa ʙolatьndьƣьn ʙajqavƣa tьrьsadь. Osь maqsat pen cpijon çalƣan çol men çasap, ja urlap alьp, pasport, tipti kej-kejde partija ʙiletin, tyrli spraʙkalar men kepildemeler tavьp aladь. Cpijon əckere çyryv ycin qandaj ajladan ʙolsa da ʙas tartpajdь. Məselen, sengic əjelderdi ja ʙajьrƣь qart çumьscьlardьꞑ semijasьndaƣь, zavьtqa ʙelgili staqanьpcь qьzdardь izdestire ʙastajdь, mundaƣь maqsatь olar men tanьs ʙolьp, zavьtqa ʙelgili sredaƣa ʙirden mьqtap ornьƣьp aluv, «pəlenniꞑ eri», «tygenniꞑ kyjevi ja tuvьsь» ʙolьp siꞑisip ketyv ʙoladь. Cpijondьq mindetterdi orьndav ycin ʙarlьq amaldar çaraj ʙeredi: ol ycin əlevmet turmьsьndaƣь «ʙelsendilik» te, «staqaꞑьptьq çumьs» ta, çaƣьmpazdьq ta, çaramsaqtanƣьctьq ta, çalьnьp-çalʙarьnƣьctьq ta çaraj ʙeredi, ajaqtap kelgende, ne qurlьm ьlajьqtь serik tavьp aluv ycin cpijon əlde nece ret «yjlenedi», əlde nece ret «ajьrlьsadь».

Sonь men, qьraƣьlьqtьꞑ ʙəseꞑdegenin ja tipti onьꞑ mylde çoqtьƣьn pajdalanьp, çav ʙizdiꞑ qatarьmьzƣa kiriр ketedi, «ɵz» adamьmьz ʙolьp kɵrinedi. Kəsip ornьna ja mekemege ornьƣьp alьp, cpijon ʙizdiꞑ elimizdiꞑ adamdarьnьꞑ arasьnda cpijondьqqa tartuv çumьsьn ʙirte-ʙirte çyrgize ʙastajdь, olardь otanƣa qastьq istevcige ajnaldьruvƣa, cet el razʙedkasьna qьzmet etetin etyvge tьrьsadь.

Soꞑƣь kezde ʙolƣan sot protsesterine qaraƣanda, qalьqtьꞑ çavlarь — trotskijster, zijnoʙijepcilder çana oꞑcьl azƣьndar ɵzderiniꞑ pacijs qoçalarьna izdegenge suraƣandaj ʙolьp kezdesti, olar çapon-german pacijzimine qorьqqanьnan emes, cьn ьqьlasь men qьzmet etyvge tьrьsdь. Trotskijs-çapon-nemis agentuvrasьna qurьlƣan sot, pacijs razʙedkalarь trotskijsterdi ɵzderine agent etip aluvƣa qandaj tьrьssa, ʙul qas kynem predatilderiniꞑ — trotskijsterdiꞑ, zьjankesterdiꞑ, cpijondardьꞑ, dijʙersanttardьꞑ pacis razʙedkalarьnan ɵzderine qoçanь sondaj ьntalanьp izdegenin kɵrsetti.

Trotskijs predatildarƣa ec ʙir qatьnasь çoq adamdardь cpijondьq çumьsqa tartuv qьjьnьraq. Sondьqtan, ʙurьn nijeti adal ondaj adamdardь pacijsterdiꞑ razʙetcikteri kɵzinen tasa qьlmajdь, syjtip, nece tyrli surqьjalьq ədisterdi qoldanьp, olardь ɵzderiniꞑ, cpijondьq çumьsьna tartuvƣa tьrьsadь, olardь zattьq çaƣьnan çana morəldьq çaƣьnan catastьrьp, qoqanloqqьlajdь, qorqьtadь.

Eger cpijon narazь, sajasij taʙansьz, çigersiz, mьlçьꞑ çana kemciligi ʙar adamdardьꞑ arasьnan cpijondьqqa dajar turƣan adamdar taʙa almasa, ol ɵziniꞑ cьrmajtьn adamьn ʙelgilep alьp, ɵziniꞑ keregine qaraj olardь ijtermelej ʙastajdь—olardь narazьlьqqa, rьjza emestikke, kemcilikke ʙastajdь, kej-kejde tipti ajnaladaƣь adamdardьꞑ arasьnda qasaqana olardьꞑ aʙrojьn tɵgedi.

Məselen, cet el razʙedkasьnьꞑ nazarь tysken adamnьꞑ atьna soʙetke qarsь lijstopkalar çiʙerilgen kezder məlim, sodan kejin cpijon ol lijstopkanь alƣan adamnьꞑ oƣan qalaj qaraƣandьƣьn qadaƣalap ʙaqьlap çyredi. Eger ol adam kontrreʙolytsijalьq lijstopka alƣandьƣьn ec kimge ʙildirmese, ʙul tuvralь partija ja soʙet orьndarьna qaʙar ʙermese, tipti lijstopkanь qurtьp çiʙerse, onda ʙir az vaqьttan kejin oƣan cpijon tartuvcь cpijon ʙaradь, onь cet el razʙedkasьnьꞑ pajdasьna çumьs istevge azƣьra ʙastajdь. Al, azamat mundaj usьnьsqa taꞑ qalьp, ʙas tarta ʙastasa, cpijon onь ɵkimetke ʙildiremin dep qorqьtadь, cpijon tartuvcь cpijon ol azamattьꞑ soʙetke qarsь proklamatsijanь alьp turьp, çasьrƣandьƣьn tyjsinʙej pajdalanadь, ʙul paktьnь sol qattь əkelgen pocta tasuvcь arqьlь op-oꞑaj dəleldevge ʙolatьndьƣьn ajtadь. Cpijondьq çumьsqa kirisyvge alƣacqь rette rьjzalьq ala almaƣan men, cpijon onь men tьnьp

qojmajdь. Bir az vaqьttan kejin ol çaꞑaƣь adamƣa qajta ajnalьp soƣadь, endi ol ʙul azamattьꞑ alƣacqь ret kelgende onь økimetke ustap ʙermegendigin ajtьp qorqьtadь. Cpijon çəj ʙir ʙolmacь, tipti qupьja emes derlik məlimetter surajdь, sondaj məlimettiꞑ øzine øte qaçet ʙolьp turƣandьƣьn ajtadь, aqca usьnadь, sol məlimetterdi alƣannan kejin qajtьp ʙul adamƣa tijispevge vəde ʙeredi. Al, sodan kejin istiꞑ ʙəri cpijonnьꞑ ьꞑƣajьna qaraj kete ʙeredi: alƣacqь ret «tilin alƣan» adam endi qajtьp qutьla almajtьn tuzaqqa tysedi, yjtkeni ol qaralanьp qaladь. Syjtip, ajlaker cpijonƣa qol çavlьq ʙoladь.

Cpijondьqqa tartuvƣa ʙelgilengen adam men ne ƣurlьm çaqьnьraq, ici-ʙavьrьna kirip yjlesip ketyv ycin cpijon ər tyrli ədis qoldanadь. Caruvacьlьq qьzmetcisi komantdijropkaƣa ja kuvrortqa ʙarƣalь сьqqanda, kytpegen çerden kezdeskenine quvanƣan kisi ʙolьp, cpijon tartuvcь ʙaƣonda onь taꞑьj ketedi «onьꞑ tanьjtьn kisilerin ʙulda tanьjtьn ʙolьp сьƣadь», taƣьsьn taƣьlar. Uzaq çoldьꞑ ʙojьnda cpijon tartuvcь øziniꞑ qarmaƣьna ilinetin adamdь ʙarlьq çaƣьnan ajnldьrьp køredi, talmav çerinen ʙajqap aladь, onь сьrmaj ʙastajdь. Buл maqsat ycin kuvrortta kezdesyvdi pajdalanatьn kezder az emes, onda vaqьt køp ʙoladь, sajaqatqa сьƣuvƣa mymkincilik mol ʙoladь, kezdesip tanьsuv oꞑaj ʙoladь, əsirese çajdarь, qajьrьmdь, alƣacqь kezdeskende ec ʙir kydik tuvƣьzʙajtьn adamdar taʙьladь.

Cpijon tartuvcь cpijondardьꞑ aꞑqav adamdarƣa əjelderdi salƣan kezderi de məlim. Bul əjelder øzderiniꞑ kyjevleriniꞑ çumьsьna mejlince qumarlanьp «køꞑil qojьp» turadь, olardьꞑ qьzmetindegi qupьja сьrlardь tartadь. «Kyjeviniꞑ» sajasij aʙrojьn tøgyv ycin çetkilikti materijal alƣannan kejin, mundaj əjelder isti çajьp saladь, aqcanь køp tølejtin «øz» razʙedkasьna qьzmet etyvdi acьqtan-acьq talap etedi. Mundaj kyjden adal nijet pen qutьlьp ketyvge ʙəriniꞑ ʙirdej çigeri çete ʙermejdi. Al, cpijondar osьnь pajdalanьp, øziniꞑ qarmaƣьna ilingen sanasьz, ʙejqam adamdь øz otanьna qastьq istejtin qьjanatcьƣa ajnaldьradь.

Al, durьsьnda, cpijonnьꞑ surqьjalьq arʙavьnan qutьluvƣa, øzin qorcaƣan сьrmavdan ʙosanьp, damьl ʙermej soꞑьna tysken cpijondardь əckerelep, øziniꞑ otanьna pajda keltiryvge soʙettiꞑ ər ʙir adal azamatьnьꞑ tolьq mymkincіligi ʙar. Munьꞑ ycin mьnanь tysinse ʙolƣanь, istegen ər ʙir qatasьn ja qьlmьsьn, tipti ol qancalьq avьr qьlmьs ʙolsa da, çasьrmaj mojnьna alьp, onь soʙet økimetiniꞑ orьndarьna ʙildirse, Otannьꞑ çavь men çasьrьn øtyvelesip, cpijondьq mindettemelerdi orьndaƣannan munьꞑ ajьʙь əlde qajda çeꞑil ʙoladь. Cet el rezʙedkasь men ʙøtyvelesyv çolьna tysken adam sodan ʙьlaj øziniꞑ ʙasьn ec qacan ʙijlej almajtьndьƣьn, ajьpsьz ʙolьp kørinetin tapsьrmalardan ʙastap, ʙirte-ʙirte onь əveli cpijon ʙoluvƣa kendiretindigi, ʙara-ʙara dijʙersijalar men terrorlьq aktьlardь da, søzsiz orьndavdь talap etetindigin ər qacan este saqtav kerek. Cpijondь çaƣьn çuvьtsa ʙolƣanь, ol qarmaƣьna ilingen kisini tolьq ʙavrap aladь, ʙurьn adal adamdь qьjanatсьƣa, kisi øltirgicke ajnaldьradь.

Məselen, cpijon-trotskijsterge qurьlƣan soꞑƣь sotta çazalanƣan ças inçener Strojlop osьndaj kyjge ucьraƣan. Bul adamdь soʙet ykimeti tərʙijeledi, oqьttь, maman etip сьƣardь. Cpijondardьꞑ qarmaƣьna ilingennen kejin, ol ʙirte-ʙirte otanƣa qastьq istevcige, zьjankes dijʙersantqa ajnaldь. Strojlop Germanijada komandijropkada ʙolƣan kezde nemis cpijondarь əveli oƣan Trotskijdiꞑ kitaʙьn oquvƣa ʙerdi, odan kejin taƣь ʙir kontrreʙolytsijalьq ədeʙijet sьjladь, ajaqtap kelgende, onь qoƣanloqqьlap, soʙet økimetine ustap ʙeremiz, dep qorqьttь, munьꞑ ycin Strojloptьꞑ Berg sьjaqtь nemis cpijonь men ʙajlanьs çasavьnьꞑ øzi onьꞑ aʙrojьn tøkti, degen sьjaqtь amaldь qoldandь. Strojlop nemis cpijondarьnьꞑ ʙul quvlьq-sumdьƣьn adal nijeti men acuvdьꞑ orьna, syjtip øziniꞑ soꞑьna tys-

ken cpijondardan qutьluvdьꞑ ornьna, ɵziniꞑ qьlmьsьn ajtpaƣandь artьq kɵrdi, ɵzin soвet ɵkimetine ustap вermejmiz degen vədesi ycin nemis razвedkasьna oƣan kerekti məlimetter вeryvge sɵz вajlap raspijska вerdi, soь men ol tygeli men Gestapoпьꞑ čeꞑgeline tysip ketti. Strojlop ɵz otanьna qajtьp kelgennen kejin, oƣan damь вermej qojdь, eriksiz zьjankestik, dijвersija çasavƣa kɵndirdi. Syjtip, Gestapo cpijon Strojlop pen Kyzвastaƣь tortskijs agentterdiꞑ arasьna kɵpir saldь. Al, onьꞑ вer çaƣьnda, ɵziniꞑ predatildik-cpijondьq çana dijвersanttьq sumьraj taƣdьrьnan qutьluv вьlaj tursьn, Gestapoпьꞑ agentteriniꞑ çavьzdьq isterin mezgilinde acьp ɵziniꞑ otanьna pajda keltiryvge, onьꞑ adal tuvƣan ulь вolьp qaluvƣa Strojloptьꞑ mymkinciligi вolƣandьƣь eldiꞑ вərine tysinikti.

Mert вolьp qalmav ycin, soвet çana partija çurtcьlьƣь men NKBD orьndarьпьꞑ əckerelevinen saqtanuv ycin soвet çerinde cpijondardьꞑ ɵte saq вoluvьna tuvra kelse, olar ɵzderiniꞑ pacistik çerinde, onda вarƣan soвet azamattarь çɵninde irkilmesten, acьq qьjmьldajdь. Polcanьꞑ ja Germanьjanьꞑ çerinen ɵtip вara çatqanda-aq pojьzdaƣь soвet azamattarьnьn qasьna col serikter otьrƣьzьladь, вular qalajda colavcьlardn sьr tartьp вajqajdь, olardь ɵzderiniꞑ cpijondьq çumьsьna tartuv ycin ər tyrli ajlalar istejdi.

Turmьsta вolƣan san oqьjƣalar, cet el cpijondьƣьпьꞑ qurьp qojƣan tuzaqtarьna tysip qalmav ycin, çumьs pen cet elge вaratьn inçenerlerimizdiꞑ, caruvacьlьq qьzmetcilerimizdiꞑ çana вasqa adamdardьꞑ qancalьq qьraƣь вoluvь kerektigin kɵrsetedi.

Soвettiꞑ «L» degen azamatь cet elge вarƣannan kejin, cet eldiꞑ tilin yjrenвekci вoladь. Oqьtuvcь kerek dep gazetke çarnama вeredi. Oƣan tysken kɵp qattьꞑ icinde elden erekce вir qat вoladь, ol qatta sonь çazьp otьrƣan kisi turmьs qalьпьꞑ ɵte avьr ekendigin adamпьꞑ çanь acьrlьq etip çazadь, acьp ajtqanda вьlaj dejdi: asьravьnda yc adamь вar вir oqьtuvcь əjel, avьz-вa avьz sɵjlesip, meniꞑ tilge çetiktigime oqьtuv ədisim вasqalardьꞑ вərinen artьq ekendigine kɵziꞑ çetkence, вasqa oqьtuvcьlardь alam dep yzildi-kesildi çavap вerme dep surajdь. «L» вojdaq çigit edi, çoldastarьпьꞑ arasьnda çaqsь partijts, əlevmet qьzmetcisi, turmьsta ustamdь adam dep eseptelyvci edi. Onьꞑ istep çyrgen çumьsь teqnijkalьq çumьs вolsa da, ɵte çavaptь çumьs edi, yjtkeni qьzmetiniꞑ retine qaraj, asa maꞑьzdь memlekettik kɵp qupьja sьr oƣan məlim edi. «L» rьjzalьƣьn вildirip, «muqtaç вolьp turƣan» oqьtuvcьпь sɵjlesyv ycin pəterine caqьradь. Belgilegen vaqьtta 26 çasar, ças suluv qьz keledi, atьm Merij dejdi, вastap əꞑgimeleskennen-aq ol «L» dь sьrt piciniiꞑ salmaqtьlьƣь men tartьp aladь, ɵziniꞑ turmьsьпьꞑ avьr kyjde ekendigin ajanьctь qьlьp вajandajdь.

Bastalƣan saвaq вir nece ajlar вojьna «L» dьꞑ pəterinde kədimgidej ɵtip çatadь. Bul vaqьttьꞑ icinde «L» ɵziniꞑ oqьtuvcьsь men yjir вolьp aladь, ekevi qalanьꞑ sьrtьna sajaqatqa вirge cьƣatьn вoladь, kijnoƣa вirge вaratьn вoladь. Ekeviniꞑ arasьndaƣь qatьnas вirden-вirge çaqьndaj вeredi. Birge çyrgen vaqьttьꞑ вərinde Merij kydik tuvƣьzatьn ec вir surav вermejdi. Dinge senyvci cecemnen çasьrьp, Soвetter Sojuvzь tuvralь kitaptar oquvcь edim, al, eger вos vaqьtьm kɵp вolsa, вolcevikterdiꞑ pikirin qaвьldar edim dese de, Merij sajasat məselelerine corqaq вolьp cьƣadь. Bir kyni kecke çaqьn kədyvelgi saвaqtьꞑ ystinde Merij sьrqattanьp qaladь. Ol ɵziniꞑ qalьs aƣajьпь «N» degen вracть caqьruvdь surajdь. Brac kelgence Merijdiꞑ qalь вurьnƣьdan da nacarlap ketken soꞑ, onь dijвanƣa çatqьzuvƣa tuvra keldi. Kelgen вrac qattь carcaƣan eken, çyregiiꞑ soquvь вəseꞑdegen eken dep taвadь. Brac porocok dəri вerip, ol tez arada tьпьctanьp ujqtap ketedi dejdi, «L» ƣa Merijdiꞑ mazasьn alma, tьпьc çatьp dem alsьn dep tapsьrьp, вrac ketip qaladь. Bir nece saƣat vaqьt ɵtedi, Merij ojanвajdь, tyngi saƣat yc вolƣanda, «L» ol ojanƣan kynde de, вul vaqьtta pə-

terden cьƣarьp çiʙeryv qolajsьz ʙolar dep taʙadь. Carcaƣan soꞑ «L» өzi de uzamaj ujqtap ketedi. Taꞑ erteꞑ ojansa, dijʙanda Merij çoq, ol tipti ʙykil pəterde çoq ʙolьp cьƣadь, «L» taꞑ-tamaca qaladь. Ol өziniꞑ pəteriniꞑ sьrtqь esiginiꞑ de, icki esiginiꞑ de kiltin taʙa almaƣan soꞑ, odan ʙeter taꞑ qaladь. Kilt ycti-kyjdi çoq ʙolьp ketedi, «L» onь qanca izdese de, taʙa almajdь, telepon arqьlь usta caqьrьp, kiltti ʙuzuvƣa tuvra keledi. Өziniꞑ çoldastarьna ʙarьp ʙolƣan oqьjƣanь ajtuvdьꞑ ornьna, «L» quvьstana ʙastajdь, oqьjƣanьꞑ meniꞑ ajtqanьmdaj ʙolƣanьna ʙirev-mirev kydiktener, onь men Merijdiꞑ arasьnda ʙir nərse ʙolƣan eken dep ojlar, kilttiꞑ çoƣalьp ketyvine ec kim senʙes, osьnьꞑ ʙəriniꞑ nətijçesinde onь əꞑgime qьla ʙastar, paktьnь ʙuzьp ajtar, aqьrьnda qolajsьz nərseden ʙasqa tyk kelmejtin sөzder ʙastalar dep ojlajdь. «Yndemev kerek, tipti өzimnen ʙasqa ec kim ec nərse ʙilmejdi ƣoj» dep ojlajdь «L». Əꞑgime mьnada, Merij agenti ʙolьp turƣan kontrrazʙedka өziniꞑ planьnьꞑ ʙərin «L» dьꞑ өziniꞑ pəterine Merijdiꞑ qonƣandьƣь tuvralь, kilttiꞑ çoƣalьp ketkendigi tuvralь, esiktiꞑ ʙuzьlƣandьƣь tuvralь ec kimge ajtuvƣa qorqar, degen psijqologijalьq momentke syjep qurƣandьqь «L» dьꞑ ojьna da kirip cьqqan çoq.

Sodan soꞑ ʙir-az vaqьt өtkennen kejin, «L» ʙolƣan oqьjƣanь umьta ʙastaƣanda, ʙir kyni kecke çaqьn onьꞑ pəterine tanьmajtьn ʙir adam keledi, ol өzin çergilikti kontrrazʙedkanьꞑ agentimin dep tanьstьrьp, kontrrazʙedkanьꞑ qamqorь oƣan «L» ƣa çolьƣьp, onь men Merijdiꞑ arasьnda ʙolƣan oqьjƣa tuvralь sөjlesyvdi tapsьrƣanьn ajtadь. Agenttiꞑ ajtuvьna qaraƣanda, Merij konarrazʙedkaƣa arьz ʙeripti, arьzьnda өziniꞑ cekirti — cet eldegi pəlen soʙet mekemesiniꞑ qьzmetcisi əlde nece ajlar ʙojьna oqьƣanda өzin çaqsь ustap kelip, soꞑƣь saʙaqtьꞑ ystinde maƣan pijroçnij men caj ʙerdi, depti. Tamaqtь icip otьrƣanda өziniꞑ ʙasь ajnala ʙastaƣandьqьn ʙajqaptь. «L» ʙrac caqьrьp, oƣan ʙorocok dəri ʙergizipti. Porocok dərini ickennen kejin Merij azьraq oꞑalьnqьrap, ujqtap ketipti. Tynde ʙir salmaqtan, tənine qattь ʙatqandьqtan kenet ojanьp ketipti. Esin çьjьp qarasa, өzi çatqan dijʙanьnьꞑ ystinde «L» dь kөripti, «L» onь zorlamaqcь ʙolьptь zorlamaq ʙolƣan əreketiniꞑ ystine ol əjelge sadijstik (ajuvandьq) qьjanattar istepti, denesiniꞑ 15 çerin tistep taꞑʙa salьptь. Bir-az qarsьlьq kөrsetkennen kejin Merij odan ʙosanьp cьƣьp, ʙasqa ʙөlmege qacьp ʙarьptь. Biraq, «L» ol çerge de quvьp ʙarьptь, ekeviniꞑ arasьndaƣь alьs-çulьs qajta ʙastalьptь. Əʙden qutьlmajtьn ʙolƣan soꞑ Merij ysteldiꞑ ystinde savьtta turƣan tuzdь alьp, «L» dьꞑ kөzine cacьp çiʙeripti. «L» esinen taꞑƣan kyjinde taqь da quvadь ƣoj dep ojlap, Merij dalaƣa qacьp cьƣьp, pəterdiꞑ sьrtqь esigi men icki esigin ʙekitip ketipti. Merij өziniꞑ arьzьna tizilgen kiltti, «L» dьꞑ pəterine caqьrьlƣan doqtьr «N» nьꞑ kyvəligin qosa ʙeripti, dəriger ol kyvəlikte «L»—menen Merijdi yjine alьp ketpe, onь pəterimde qaldьr dep өtindi deptь. Kyvəlikte doqtor kelesi kyni Merijdiꞑ oƣan qattь nazalanьp kelgendigin, denesinde tistegennen qan talaƣan 15 taꞑʙa ʙarlьƣьn ajtьptь.

«L» agenttiꞑ ʙul sөzin estigennen kejin, aqьlьnan adasьp, ʙojьna ije ʙola almaj qaladь. Ol çalqьz-aq өziniꞑ tereꞑ cьꞑьravƣa tysip ketkeli turƣanьn ʙarlьq ʙijlik osь tanьmajtьn adamnьꞑ qolьnda ekendigin ajqьn dep ʙiledi. Onь ʙasьmdь qajtsem aman alьp qutьlam degen oj ʙijlep ketedi, ʙul qalden qutьluvdьꞑ mьꞑda ʙir durьs çolь—ʙolƣan oqьjƣanь çaqьn serikterine ʙarьp ajtuv ekendigi ojьna kelmejdi, əjtpese, sөzsiz mert ʙolƣalь turƣandьƣьn sezʙejdi. Kontrrazʙedka plandь əʙden ojlaptolƣap çasaƣan. «L» dь cpijondьqqa tartpaq ʙolƣanda, oƣan kontrrazʙedkanь osь istiꞑ ʙərin qozdatqan, onьꞑ tyʙine çetyvci etip kөrsetpej өmirdiꞑ avьr mijnetinde oƣan qolьnьꞑ ucьn ʙergen saqtavьc etip kөrsetpek ʙolƣan, sondьqtan kontrrazʙedkanьꞑ mundaj raqьmdь adamdarьna eptep «usaq» qьzmet kөrsetyvge ʙoladь ƣoj dep ojlajtьndaj etip, çasaƣan.

Kontrrazʙedka onьꞑ aʙrojьn tɵgip, çançal cьƣaruvƣa qumar emes, yjtkeni əꞑgime ʙolьp otьrƣan qarapajьm adam emes, ʙir eldiꞑ çavaptь qьzmetkeri, ol el men kontrrazʙedkanьꞑ ykimetiniꞑ dijplomattьq qatьnasь tyzyv, dejdi agent. Biraq, arьz tyskendikten kontrrazʙedka tergev çyrgizip, onь prokuvrorƣa tapsьruvƣa tijis. Bul is taqьrьptь olar Merijdi caqьrьp alьp, odan çavap alьptь, ɵzderi dəneker ʙolьp, oƣan çançal cьƣarmaj, ʙitisyvdi usьnьptь. Merij kɵpke dejin rьjzalьq ʙermepti, alajda kontrrazʙedkanьꞑ kyc saluvь men rьjzalьq ʙildiripti, ʙiraq, ʙes kyn sroktьꞑ icinde 5 mьꞑ som altьn aqca ʙerse ƣana ʙitisemiꞑ dep cart qojьptь. Basьnda «L» ʙuƣan kɵnʙejdi, odan soꞑ azьraq somaƣa rьjzalьq ʙildiredi, ʙiraq agent ɵziniꞑ mundaj sɵz sɵjlesyv ycin çiʙerilmegendigin ajtadь. Odan kejingi kynderde «L» agent pen kezdesip, aqcasь çoqtьƣьn, onь taʙa almajtьndьƣьn dəleldep çyredi. Ycinci kyni «L» men çolьƣuvƣa ʙir cet el adamь kelip, ɵzin kontrrazʙedkanьꞑ ʙastьƣьnьꞑ çərdemcisimin dep tanьstьradь. Ol «L» dьꞑ ʙankeden aqca aluvьna çərdem ʙeryvge əzirligin ʙildiredi, ʙiraq onьꞑ esesine «L» qarьmьn qajьrar degen senimi ʙarlьƣьn ajtadь. Kontrrazʙedka kɵp nərse suramajdь, ol eldiꞑ icinde tьnьctьq ʙoluvьn, tərtip ʙoluvьn kɵzdejdi, al, oƣan kɵp arьzdar tysedi. Kɵʙinese, cьndь ɵtirikten ajьrьp ʙolmajdь, sondьqtan kontrrazʙedkanьꞑ ʙilyvge qumar adamdarь tuvralь tek qana ɵziniꞑ pikirin ʙildiryvin surajdь.

«L» munan qьjьnьraq nərse kytken edi. Bul cart oƣan tipti ajьp emes ʙolьp kɵrinedi. Ol tipti ijgilikti is istejmin dep tysinedi. Soʙetter Sojuvzьnьꞑ çavlarьnьꞑ çapqan çalasьnan soʙet adamdarьn qutqarьp alam dep ojlajdь. Endi ʙir qadam attaƣanda «L» otanƣa qьjanat istevdiꞑ ʙarsa kelmes çolьna tysetin edi.

Biraq, çavdьꞑ mereji ystem ʙolmadь. «L» men ʙirge çumьs istejtin çoldastarь onьꞑ çyris-turьsьnan seziktenedi. Esiktiꞑ ʙuzьlƣandьƣь tuvralь əꞑgime estiledi, «L» dьꞑ dostarьnan ʙezip, kecke çaqьn ycti-kyjdi çoq ʙolьp ketetindigi, suraƣan sɵzge ɵtirik çavap ʙeretindigi ʙajqaladь. «L» dьꞑ ɵziniꞑ kej ʙir zattarьn sata ʙastaƣandьƣь, qarьzƣa aqca surap çyrgendigi kɵzge tysedi. Çoldastarь onь men sɵjlesip kɵrmekci ʙoladь, sonь men aqьrƣь kezde ʙolƣan oqьjƣanьꞑ ʙərin ajtuvƣa «L» dьꞑ ʙatьlь çetedi.

Biz ʙul mьjsalƣa ədeji tolьq toqtaldьq, yjtkeni tipti cet tildiꞑ oqьtuvcьsьn aluv sьjaqtь qarapajьm kɵrinetin məselelerdiꞑ ɵzinde qьraƣьlьqtьꞑ çoqtьƣь, çav onca zulьm emes dep ɵzin-ɵzi çuʙatatьndьq, ʙosaꞑdьq, otannьꞑ aldьndaƣь ɵziniꞑ ʙorьcьn tysine ʙilmegendik, «L» sьjaqtь ʙurьn sondaj adal ʙolƣan, ec ʙir kədigi çoq azamattь da ʙizdiꞑ otanьmьzdьꞑ ʙarьp turƣan qas çavьnьꞑ uvьsьna tysiredi, ʙizdiꞑ çavlarьmьz alƣacqьda ər qacan kickene çərdem istevdi surajdь, syjtip ʙarьp kisi ɵltiryvge, ɵrt saluvƣa, cpijondьq istevge aparьp soqtьradь, ʙul olardьꞑ ədeti.

Çavdьꞑ cet elderge komandijrɵpkaƣa ʙarƣan kej ʙir soʙet azamattarьnьꞑ ʙejsavat, saldьr-salaq çyretindigin pajdalanatьn kezderi ʙoladь, munьꞑ ycin olarƣa əjelderdi saladь, ʙirev ol əjeldiꞑ kyjevi ʙolьp cьƣadь, əjeldiꞑ «zəʙir kɵrgen kyjevine» ajьp tɵlettiredi, isti uvcьqtьrmaƣannьꞑ, çançal cьƣartpaƣannьꞑ esesine, tez sengic, ʙosaꞑ adamdardь cpijondьqqa, otanƣa qastьq istevge azƣьradь. Burьn ec ʙir kədigi çoq ʙir soʙet azamatь Çaponijada komandijrɵpkada ʙolƣan vaqьtta osьndaj ʙaqьtsьzdьqqa ucьrajdь. Ol restorandarƣa çana ʙasqa ojьn-savьq orьndarьna çiji ʙarьp çyredi, syjtip çyrip ol sol çerge ʙarьp çyretin ʙir əjel men tanьsadь, əjeldiꞑ sьrt picini «arijstokratka» sьjaqtь, mejlince suluv əjel ʙoladь. Bir kyni əlgi azamat sol əjel men kezdesip, ɵte qьmʙattь restorannьꞑ ʙir ʙurcьnda otьradь, ol vaqьtta ʙularƣa kytpegen çerden əskerce kijingen ʙir çapondьq keledi, ol ɵzin osь əjeldiꞑ «kyjevimin» dejdi, syjtip, soʙet azamatьna çarmasa ketedi, ɵziniꞑ yj iciniꞑ namьsьna

zəʙir keltirgeni ycin odan ajьp talap etedi. Sol çerde taƣь ʙir adam kez ʙoladь, onьꞑ tyri syjkimdi adamƣa uqsajdь, ol da çapondьq ʙoladь, ʙiraq, ystindegi kijimi qarapajьm azamattьꞑ kijimi ʙoladь, ʙul çapondьq alƣacqь əskerce kijingen çapondьqtь çançal cьƣarma, çaj ʙitis dep çuʙata ʙastajdь, eger ʙul ʙolmaƣanda istiꞑ aqьrь çançalƣa ulasatьndaj ʙoladь. Sirə masqaraƣa ucьraƣan ekenmin dep turƣan soʙet azamatь «ʙitimcige» çaʙьsadь, suvƣa ketken tal qarmajdь degendej, onь ʙir saqtavcь dep ʙiledi. Bul əꞑgimeniꞑ ajaƣь «ʙitim» ʙoladь, ʙiraq, qandaj qun men ʙitim ʙoldь dejsiz? Soʙet azamatь «ʙitimcige» SSSR daƣь kej ʙir isterdiꞑ çajь tuvralь «qaʙar» ʙermekci ʙolьp raspijska ʙeredi, «ʙitimci» çapon razʙedkasьnьꞑ agenti ʙolьp cьƣadь. Al, raspijska ʙergennen kejin soʙet azamatь «ʙitimcinin» uvьsьnda ʙolьp qaladь. «Bitimci» sьrьmdь acadь ƣoj dep qorqьp, ol ʙirden-ʙirge catasa ʙeredi, cpijondьq tapsьrmalardь ysti-ystine orьndaj ʙeredi. Syjtip, ol çapon cpijonьna, өz otanьnьꞑ çavьna ajnalьp ketedi.

Soʙettiꞑ «N» degen azamatь cet elde komandijropkada ʙolƣanda, cet eldiꞑ kontrrazʙedkasьnьꞑ qarmaƣьna mьnadaj çaƣdajda tysip qalƣandьƣь məlim. Bir kyni «N» portpelin ustap, kopege ʙaradь. «N» ʙir nece cьnь kөpe icedi, sodan soꞑ, portpelinde ec ʙir qьzmet qaƣazdarь ʙolmaƣan soꞑ, onь ysteldiꞑ ystine tastajdь da, telepon arqьlь sөjlesyvge ketedi. Өzi otьrƣan ystelge qajtьp kelip, çatqan çerinen өziniꞑ portpelin aladь, taƣь da ʙir az vaqьt otьrьp, cьƣuvƣa ajnaladь. Konpeniꞑ esiginiꞑ aldьnda oƣan cet eldiꞑ ʙir ças çigiti kez ʙoladь, ol çigit «N» nan «Siz osь pəlen degen kisi ʙolasьz ƣoj» dep surajdь. «N» ja solmьn dep çavap ʙeredi. Sonan soꞑ cet el azamatь «N» dь cetkerirek cьƣarьp alьp, «Siz, «N» mьrza, soʙet cpijonь ekensiz, ʙizdiꞑ memleketimizdiꞑ zaꞑьn ʙuzьp çyr ekensiz. Bul əli polijtsijaƣa məlim emes, ʙiraq, siz tygeliꞑiz ʙen meniꞑ qolьmdasьz, eger, siz maƣan ʙir az «qьzmet» etseꞑiz, sizdi men aman saqtap qalamьn» dejdi. «N» ʙuƣan camdanьp, өzine çaʙьlƣan çalaƣa qarsь tura ʙastaƣanda, cet eldiꞑ adamь turьp siz acuvlanʙaꞑьz, ʙəri ʙir qutьla almajsьz, yjtkeni, sizdiꞑ portpeliꞑizde ʙizdiꞑ memleketimizge qarsь çazьlƣan cpijondьq dokuvment ʙar, dejdi. Portpelinde ondaj ajьptь qьlatьn ec nərseniꞑ çoqtьƣь «N» nьꞑ өzine ʙelgili, sol çerde turьp portpelin acadь, acqanda өziniꞑ ər tyrli qaƣazdarьnьꞑ arasьnan cet eldiꞑ tilinde çumʙaqtap çazьlƣan domuvment cьƣadь. «N» ʙul sumdьqqa qajran qaladь, ʙul dokuvment ol telepon arqьlь sөjlesyvge ketkende salьnƣan ʙolsa kerek. «N» ʙuƣan camdanьp, əlgi adamdь dokuvmentti salƣan sen dep ajьptaj ʙastaƣanda, tanьmajtьn adam ʙьlaj dejdi: «Qьzʙaꞑьz, «N» mьrza, siz ʙudan qalaj qutьlьp keter ekensiz. Meniꞑ sizdi qutqarƣьm kelip edi, al eger siz odan ʙas tartsaꞑьz men derev, kəzir sizdi çergilikti polijtsijaƣa ustap ʙeremin» dejdi. Qьsqasьn ajtqanda, «N» mundaj əꞑgimeniꞑ ʙərin qojьp, kədiksiz adal adam kyjinde polijtsijaƣa өzi ʙaruvdьꞑ ornьna, tanьs emes adam men yjlesyvdiꞑ çolьn izdejdi, ajaqtap kelgende; «çançaldan qutьluv» ycin Soʙetter Sojuvzьnda turatьn ʙir adam tuvralь məlimet ʙeryvge rьjzalьƣьn ʙildiredi. Biraq «N» dь өziniꞑ tuzaƣьna tysirgen cpijon munь men qanaƣattanʙajdь. Tapsьrƣandь orьndavƣa rьjzalьƣь tuvralь qolьnan qaƣaz alƣanca «N» dь ʙosatqьsь kelmejdi. «N» өziniꞑ soꞑьna tysken cpijonnan qutьluvdьꞑ ʙasqa amalьn tappaƣan soꞑ, ol ekinici ketpejtin qate istejdi, ol cpijonƣa raspijska ʙeredi, өzine tapsьrьlƣan isti orьndavƣa mindettenedi, ʙul raspijska «N» nьꞑ ʙykil өmirinde syjegine ʙasьlƣan taꞑʙa ʙolьp ketti. Osь raspijskanь pajdalanьp, sonь çarьjalajmьz dep qorqьtьp, pacijster razʙedkanьꞑ agentteri qajda ʙarsa da onьꞑ soꞑьnan qaluvdь qojdь, tipti ajьʙь çoq ʙolьp kөrinetin tapsьrmalardan ʙastap, aqьrьnda «N» dь naƣьz cpijondьq çumьstan «ʙas aldьrmaj» qojdь, oƣan өz otanьna qastьq istetti, pacister razʙedkasьnьꞑ qolьndaƣь çaldamalь sumьraj cpijon etip aldь.

Cet elderge ʙarƣan adamdardьꞑ morəl çaƣьnan ʙosandьƣьn pajdalanьp, cpijondardьꞑ olardь өzderiniꞑ qarmaƣьna ilindirgen ʙudan ʙasqa da kezderi məlim. Cet elge komandijropkaƣa çiʙerilgen ʙir qьzmetci qьzmet çyzinde qatьnasьp çyrip, cet elderdiꞑ elcilikteriniꞑ ʙir nece cenevnikteri men tanьsadь. Olardьꞑ ʙirevi aqcalь kisi ʙolьp kөrinip, azamat «T» nь tyrli ojьndarƣa — at çarьsьna, teatrlarƣa ojьn-savьq orьndarьna, taƣь sol sьjaqtь orьndarƣa çьjь caqьra ʙeredi. Onьꞑ ʙer çaƣьnda əlgi cet eldiꞑ adamь «T» men ʙirge ʙolƣanda kөrgen qьzьqtarьnьꞑ ʙərine retin tavьp aqcanь ər qacan өzi tөlevge tьrьsadь. Sonь men, «T» өziniꞑ darqan tanьsь men vaqьtьn ynemi ʙirge өtkizetin ʙoladь, ər tyrli qьzƣьlьqtь orьndarƣa ʙarьp çyredi, kөꞑildi tumьsqa aralasьp ketedi. Biraq, ʙir kezde «çarьlqavcь» «T» ƣa өziniꞑ aqcasь tavsьlьp, ʙankrot ʙolƣandьƣьn ajtadь, ʙurьnƣь ʙeresilerimdi derev tөlevimdi talap etip otьr dejdi, sondьqtan, «T» men ʙirge çyrgende ol ycin çumsaƣan aqcanьꞑ ʙərin qajtaruvdь surajtьndьƣьn ajtadь, «T» өzinen qanca soma surap otьrƣanьn estigende, eseꞑgirep qaladь, yjtkeni, ol cet el adamь men ʙirge çyrgende ec qacan ondaj aqca çumsalƣan çoqtь. Alajda cet eldiꞑ adamь ʙirge çumsaƣan aqcanь derev qajьruvdь talap etedi. «T» nьꞑ ondaj kөp somanь ec qajdan taʙa almajtьnь өzinen-өzi ʙelgili, sonda onьꞑ taʙaqtasь ʙul kyjden ekevin ʙirdej «qutqaratьn» amal ajtadь, ol amalь mьnav ʙoladь: «T» өte ʙir ʙajsaldь adamƣa ʙir az ƣana qaʙar ʙildirse, ol adam ʙul qaʙardan pajda tysirer edi dejdi. «T» ʙuƣan qarsь ʙola ʙastaƣanda, onьꞑ «dosь» «T» nьꞑ adamgercilikke sьjmajtьn is istegendigi tuvralь derev ʙastьqtarьna ʙildirem dep qorqьtadь, өzderiniꞑ ʙirge çyrgendegi ьlaꞑdarьnьꞑ ʙərin ajtpaqcь ʙoladь, onьꞑ ystine, seniꞑ maƣan ajtьp qojƣan çasьrьn sьrlarьꞑ ʙar dep çala çavьp, onь taƣь ajtamьn dep qorqьtadь. «Onan da osь ec ʙir zьjanь çoq məlimetti ʙerseꞑiz ʙolmajma,-dejdi «T» ƣa cpijon, olaj ʙolmaƣan kynde өziꞑizdiꞑ ʙilikti atьꞑьzƣa, mymkin tipti өmiriꞑizge de qavьp tuvadь, onьꞑ ystine yj iciꞑiz mylde ʙylinedi, yjtkeni, sizdiꞑ adamgercilikke çatpajtьn ьlaꞑdarьꞑьzdь əjeliꞑiz kecpejdi. Onan da ʙolƣannьꞑ ʙərin umьttьrьp çiʙeryv ycin, meniꞑ tanьsьma kej ʙir məlimetterdi ʙildirseꞑiz ʙolmajma, onь ajtqannan ec kimge ec qandaj zalal keltirmejdi ƣoj» dejdi cpijon. Өziniꞑ çavlar men ʙirge çyrip kecirimsiz qьlьqtarьn çoldastarьnьꞑ aldьna çajьp saluvƣa «T» nьꞑ çigeri çetpejdi, sonь men өziniꞑ odan arman masqaralьqqa ʙatuvdan qutьluvьna çol taʙa almajdь, «T» suraƣan məlimetterin ʙildiryvge ьrzalьƣь tuvralь qolьnan qaƣaz ʙeredi, onьꞑ esesine өziniꞑ tanьsьnan ec ʙir aqca talap etpejmin, onь qoqanloqqьlap qorqьtpajmьn degen sьjaqtь tykke turmajtьn raspeska aladь, «T» өziniꞑ çaꞑa qoçalarьnьꞑ tapsьruvь ʙojьnca, olarƣa çasьrьn dokuvmentterdi urlap ʙermekci ʙoladь, sol əreketiniꞑ ystinde qolƣa tysedi, «T» nьꞑ ʙarьp ʙitken çeri sol ʙoladь.

Cet elge komandijropkaƣa ʙarƣan soʙet azamatьn cpijondьqqa tartuv ycin nemis razʙedkasьnьꞑ mьnadaj topas ədis qoldanƣan kezi de məlim. Cet elge kelgen soʙet azamatь өzine pəter izdejdi. Bir nece yjlerdi kөredi, aqьrьnda ʙir kekse əjeldiꞑ çaldajtьn ʙөlmesin almaqcь ʙoladь. Pəterdiꞑ ijesi men sөjlesip turƣanda ʙir ças qьz ʙirge ʙoladь, ol өzin pəter ijesi əjeldiꞑ tanьsьmьn dejdi. Pəterdiꞑ ijesi men ʙөlmeni çaldav carttarь çajьnda sөjlesip, ʙul çoldas ʙir çola kelisyv ycin eki kynnen kejin qajta kelmekci ʙoladь, sol ajtьlƣan kyninde өziniꞑ taꞑdap alƣan pəterine keledi, taƣь da pəterdiꞑ ijesi ʙajaƣь əjelge kezdesedi, əjel onьꞑ ʙir az kidirc turuvьn surajdь, yjtkeni pəterdi ʙir çola çaldav ycin kөrci yjde turatьn tuvƣan-tuvьsqandarь men aqьldasьp kelejin, dejdi. Pəter aluvcь temeki tartьp, yjde kytip çyredi. Bir nece mynetten kejin pəterdiꞑ ijesi əjel polijtsijanьꞑ inspektorь men polijtsijanьꞑ ʙaqmijstirin ertip qajtьp keledi. Inspektor oƣan əlgi əjeldiꞑ arьz ʙergendigin ajtadь, alƣacqь ret kelip, pəterdi kөrgende siz yj ijesi

əjeldiꞑ eki altьn ʙaldaƣьn urlap əketipsiz, dejdi. Ol pəterge sol çoldas kelerden ʙurьn da, kelip ketkennen kejin de yj ijesine ec kim kelgen çoq, dep, onьꞑ çalasьn soʙet azamatьna çappaqcь ʙoladь. Inspektor protokol çasav ycin onь komijssarijatqa alьp çyrmekci ʙoladь. Ol çoldas qattь narazьlьq ʙildirse de, polijtsijaƣa ʙaruvьna tuvra keledi, onda ʙarƣan soꞑ onь qorlap çavap aladь, ol tursьn tintpekci de ʙoladь. Ajьpkerdiꞑ tintyvge cьndap qarsьlьq çasaƣalь otьrƣanьn sezip, inspektor çyzin çьlta qojьp, oƣan ʙьlaj dejdi: mymkin, azamat ʙul iste mylde ajьptь emes cьƣar, ʙiraq ajƣaq ʙar, sondьqtan ol azamattь tintip, ja protokol çasap, isti prokuvrorƣa ʙeryvge mindettimin dejdi, al is anьqtalьp ʙolƣanca, onь tutqьndaj turmaqcь ʙoladь. Biraq ol, inspektor qurmetti mьrzaƣa ʙudan qandaj qater keletindigin tysingen kisi ʙoladь, «qolajsьz isti çasьrьp qalƣanь» ycin ʙir az aqca ʙerse, ɵziniꞑ ʙarlьq isti qьsqartьp, «urьnь» ɵz ʙeti men ʙosatьp çiberetindigin ajtadь. Θziniꞑ ucьraƣan ьꞑƣajsьz oqьjƣasьnan ol çoldastьꞑ tez qutьlьp ketpekci ʙolƣanьnьꞑ ɵzi pəle ʙolьp çaʙьsadь, onьꞑ aqьrьn ojlap-tolƣap almaj, qaltasьnan əmijanьn alьp, inspektordьꞑ ysteliniꞑ ystine 20 marka aqca saladь. Dəl sol kezde esik acьlьp, sьpajь kijingen ʙir ədemi ças çigit kirip keledi, onьꞑ nusqasь opijtserge uqsajdь, ʙiraq çaj azamattьꞑ kijimin kijgen. Kelgen çigit qasьndaƣь ʙɵlmede otьrьp ustalƣan adamnьꞑ polijtsija inspektorьna para ʙergeli çatqanьn estigendigin ajtadь. Ol dərecesi ylken adam ʙolƣandьqtan, ʙul tuvralь protokol çasavƣa tijis ekendigin ajtadь. Soʙet azamatьnьꞑ ustalƣan seʙeʙin inspektordan surap alьp, opijtser para ʙeryv ustalƣan adamnьꞑ ajьptь ekendigine əʙden ajƣaq ʙolьp taʙьladь dejdi, syjtip ustalƣan adamnьꞑ para ʙerip qutьlmaqcь ʙolƣandьƣьn kɵrsetip, derev protokol çasavdь talap etedi. Ustalƣan adamdь opijtser derev tyrmege çiʙeryvge ʙujьradь. Protokol çazьlьp ʙoladь, ustalƣan adam oƣan qol qojuvdan ʙas tartadь, sodan soꞑ opijtser inspektordь cьƣarьp çiʙerip, ustalƣan adam men çalƣьz qaladь, ɵziniꞑ kontrrazʙedkanьꞑ opijtseri ekendigin, polijtsijanьꞑ isin ʙaqьlavcь ekendigin ajtadь. Bolƣan oqьjƣanьꞑ cataq ekendigin tolьq tysinetindigin, pəlege ucьraƣan soʙet azamatьna çərdem ʙeryvge dajar ekendigin ajtadь. Alajda ol azamat esesin qajьrmajtьn ʙolsa, munь istej almajtьndьƣьn ajtadь. Onьꞑ usьnьsь mьnaƣan ʙarьp tireledi, soʙet azamatь oƣan da ɵz tusьnan qьzmet etyvge tijis ʙolatьndьƣьn ajtadь, atap ajtqanda, ʙir adam tuvralь—ɵz otanьnda turatьn ʙasqa ʙir soʙet azamatь tuvralь məlimet surajdь. Bizdiꞑ aꞑqav çigit, ec nərseden seziktenʙesten, ɵziniꞑ kineckesine ajtьlƣan adamnьꞑ atь men adresin çazьp aladь, odan soꞑ opijtserdiꞑ suravь ʙojьnca, onьꞑ qojьn kinegesine ɵz qolь men orьs tilinde taƣь sol pamijlanь çazьp ʙeredi. Sodan kejin kontrrazʙedkanьꞑ opijtseriniꞑ siltevi men ɵzim tipti op-oꞑaj qutьldьm ƣoj dep ojlap, ɵzi yjine qajtьp ketedi.

Bizdiꞑ tanьsьmьz çolda kele çatьp ʙolƣan oqьjƣanь kɵp ojlajdь, ʙul tuvralь ɵziniꞑ çoldastarьna ajtuvьna ʙola ma dep, aqьlьna salьp kɵredi, ʙiraq, olar kelemeç etip kyledi-ƣoj dep ojlap, ɵziniꞑ ucьraƣan oqьjƣasьn ec kimge ajtpajdь, onь myldem umьtuvƣa tьrьsadь. Alajda, 15 kyn ɵtkennen kejin onьꞑ pəterine telepon soƣьladь, ɵzine ʙelgili is tuvralь onь men kontrrazʙedkanьꞑ opijtseri sɵjleskisi keletindigin ʙildiredi. Telepon arqьlь ajtьlƣan osь sɵzden kejin ʙarьp ʙizdiꞑ aꞑqav istiꞑ nasьrƣa cavьp ʙara çatqandьƣьn ʙiledi. Ol ʙolƣan oqьjƣanь derev ɵziniꞑ ʙastьƣьna ajtadь, sonь men ol ɵzin apattan saqtap qaladь, əjtpegende kontrrazʙedkanьꞑ qozdatqan surqьjalьq komedijasь odan ʙьlaj sozьla ʙergende ol azamat sɵzsiz mert ʙolatьn edi. Rezʙedkanьꞑ agenti onь alqьmƣa alьp, onьꞑ qьlmьsьn əckerelejmin dep qorqьtqanda, ʙizdiꞑ çoldas onь tez ajdap cьqtь, ʙolƣan istiꞑ ʙərin ʙastьƣьna ɵziniꞑ ʙildirip qojƣandьƣьn ajttь, soʙettiꞑ adal nijetti azamattarь çɵninde kontrrazʙedkanьꞑ istep kelgen cpijondьƣьnьꞑ çavьzdьq təsilderine qarsь ʙildirilgen narazьlьq pen kontrrazʙedkanьꞑ sanasuvьna tuvra

keletindigin ajtadь. Kontrrazвedka вelgi taqьp alqan adamьnan ajrьlqьsь kelmej, onь qoŋqьtuv ycin çaŋa ədister qoldanьp, kөpke dejin əreket çasap çyredi. Biraq soвet azamatьnьŋ tuvracьl adal nijetiniŋ arqasьnda onьsьnan tyk сьqpajdь.

Çoqarьda ajtьlqan mьsaldar ec вir ajьвь çoq adamdardь өzderiniŋ cpijondьq сьrmavьna tysiryv ycin cet el razвedkalarьnьŋ, əsirese pacijster razвedkalarьnьŋ qoldanatьn surqьjalьq, çavьzdьq təsilderiniŋ вir azьnьŋ qana sьrьn aca aladь. Çavlardьn вul sьjaqtь çavьzdьq сьrmavьnan ər вir soвet azamatьn aqьjqatсьldьq, soвet memleketine adaldьq, өz otanьnьŋ aldьndaqь вorьсьn tysinetin sanalьlьq, qьraqьlьq, өzine tapsьrьlqan isti adal nijeti men atqaratьndьq, өzin өzi вajqap çyretindik qutqarьp otьradь.

Pacijsterdiŋ razвedkalarь өzderiniŋ cpijondьq çumьsьnda вarьp turqan sumьraj ədisterdi qoldanuv men qatar вulardьŋ qoldanьp otьrqan ədisterin вasqa вurçuvazijalьq memleketterdiŋ de qoldanuvь mymkin ekendigin, өzderi qandaj qoldansa, вul ədisterdi olarqa qarsь sondaj dəreçede qoldanuvь mymkin ekendigin вiledi. Өz eliniŋ adamdarьn вudan вelgili dəreçede saqtandьruv ycin, pacijster ysti-ystine kijnolar сьqarьp otьradь, вul kijnolardьŋ maqsatь cet elderdiŋ rezвedkalarьnьŋ ədisteri men çana təsilderi men tanьstьruv вoladь. Məselen, Mata Qarij (germannьŋ Parijçda вolqan ataqtь cpijon əjeli), «Port artuvr», «Nataca», «Predatil» sьjaqtь syvretterdi keŋ taratadь. Soŋqь syvrette cet memleketterdiŋ Germanija çerindegi cpijondarьnьŋ çumьsь kөrsetilgen. Əsirese вul syvrette mьnadaj nərse əjgilenip kөrsetiledi, cpijondardьŋ сьrmavьna tysken german ləteiginiŋ өzine qarsь çasalqan, onьŋ sьrьn əckerelejtin dokuvmentterden qorьqpaj, вolqan istiŋ вərin өziniŋ вastьqьna ajtuvqa вatьlь çetkendigin, sonьŋ ycin ajaqtap kelgende, strojdьŋ aldьnda onьŋ alqьs alqandьqьn kөrsetedi. Ekinci çaqьnan, pacijster өzderiniŋ cpijondarьn madaqtap maqtajdь. Olardьŋ erlikteri tuvralь вastan ajaq çalqan tolьp çatqan ədeвijet сьqaradь. Osьnьŋ вəri çastardь cpijondьq «romantijkasьna» qьzьqtьruv maqsatьn kөzdejdi. Pacijsterdiŋ вul «romantijkasьnьŋ» dajarlaqan negizgi kadrlarь cet elderge qarsь çumьsqa çumsaladь. Olardьŋ maqsatь — kөzdi cel qaptaqan salaqtьq, вejqamdьq arqьlь, qьraqьlьqtьŋ вəseŋdegendigi arqьlь, өziniŋ kisi өltiryv, dijвersija, cpjondьq çasav sьjaqtь aram isterin istevge çol tavьp өtip ketyv вoladь.

Cpijondьqtьŋ өz isin atqaruv ycin өte kycti apparatь вar, вul apparat kөrciles memleketterdiŋ icine kirip ketyv ycin əckere çana astьrtьn mymkinciliktərdiŋ вərin pajdalanadь. Dynije soqьsьnьŋ təçirijвesi, soqьstan kejingi vaqьt, s o q ь s t ь ŋ a l d ь n d a q ь k ə z i r g i d ə v i r, cpijondьq çumьstь ər qacan вyrkep otьratьn qupьjaqa qaramastan, cpijondьq ərekettiŋ qulac çajьp өris alqandьqьn kөrsetetin tolьp çatqan paktьlar вerip otьr. Cpijondьq өziniŋ qarmaqьn memleket mekemelerine, otan qorqav ycin maŋьzь вar iri kəsip orьndarьna, transportqa saladь, ondaqь maqsatь memlekettiŋ qupьja sьrьna aralasuv, otan qorqav isiniŋ qupьja sьrlarьn tartuv, teqnijkalьq qaruvlardьŋ çajьn вildiryv, asa maŋьzdь orьndarqa өz adamdarьn otьrqьzuv, zьjankestik, dijвersija, predatildik ujьmdastьruv вoladь. Cpijondьq — yzdiksiz çyrgiziletin astьrtьn soqьs, munь cpijondar armijasь çyrgizedi, ol ec vaqьtta toqtalmajdь. Soŋqь kezde Əmerijkada, Anglijada, Pransijada, Ceqoslaвakijada, Ruvmenijada, Ijspanijada çaвьq tyrde qurьlьp çatqan tolьp çatqan sottar osьnь kөrsetedi.

80213-57

[illegible]